



**İSLÂM FIKHI AÇISINDAN
SEFERÎLİKTE KASR VE CEM**

Abdurrezzak KAYA

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR
2019
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Abdurrezzak KAYA

İSLÂM FIKHI AÇISINDAN SEFERÎLİKTE KASR VE CEM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR**

ERZURUM-2019



T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU



07/08/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "İSLÂM FIKHI AÇISINDAN SEFERİLİKTE KASR VE CEM" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

07/08/2019
Abdurrezzak KAYA

Abdurrezzak KAYA

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016



T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR danışmanlığında, Abdurrezzak KAYA tarafından hazırlanan bu çalışma 07 / 08 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Davut YAYLALI

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hadi SAĞLAM

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ.....	VII

GİRİŞ SEFERİLİK

I. SEFERİLİĞİN ANLAMI	1
A. SEFERİLİĞİN SÖZLÜK ANLAMI	1
B. SEFERİLİĞİN İSTİLAHİ ANLAMI	1

BİRİNCİ BÖLÜM SEFERİLİK VE HÜKÜMLERİ

1.1. SEFERİLİĞİN DAYANDIĞI DELİLLER	3
1.1.1. Kur'ân-ı Kerim'den Deliller.....	3
1.1.2. Sünnet'ten Deliller	6
1.1.3. Seferilikle İlgili Hadis-i Şerifler.....	7
1.1.4. Hz. Peygamber (s.a.v)'in Sefer Adabı.....	8
1.2. SEFERİLİĞİN KİŞİYE SAĞLADIĞI YARARLAR.....	9
1.3. SEFERİLİK HÜKÜMLERİNİN İLLET VE HİKMETİ.....	9
1.3.1. İllet.....	9
1.3.2. Hikmet	11
1.4. SEFERİLİKTE AZİMET VE RUHSAT	12
1.4.1. Azimet	12
1.4.2. Ruhsat	13
1.4.3. Azimet Ve Ruhsatın Karşılaştırılması.....	13
1.4.4. Namazın Edasında Azimet Ve Ruhsat	15
1.4.4.1. Hanefilerin Görüşü	15
1.4.4.2. Şafiilerin Görüşü.....	19
1.4.4.3. Malikilerin Görüşü.....	21

1.4.4.4.Hanbelilerin Görüşü.....	21
----------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

SEFERİLİKTE KASR

2.1. KASR'IN ŞARTLARI	22
2.1.1. Sefer Mesafesi	22
2.1.1.1. Hanefilerin Görüşü	23
2.1.1.2. Şafiilerin Görüşü.....	30
2.1.1.3. Malikilerin Görüşü.....	32
2.1.1.4. Hanbelilerin Görüşü.....	33
2.1.1.5. Diğer Mezhep ve Fakihlerin Görüşü	33
2.1.2. Sefer Müddeti	36
2.1.2.1. Hanefilerin Görüşü	36
2.1.2.2. Şafiilerin Görüşü.....	38
2.1.2.3. Malikilerin Görüşü.....	39
2.1.2.4. Hanbelilerin Görüşü.....	39
2.1.3. Sefer Niyeti.....	40
2.1.4. Sefere Çıkış Amacı	41
2.1.5. Kasr'a Başlama Yeri	43
2.1.5.1. Hanefilerin Görüşü	43
2.1.5.2. Şafiilerin Görüşü.....	45
2.1.5.3. Maliki ve Hanbelilerin Görüşü	45
2.1.6. Baliğ Olma Şartı.....	46
2.1.7. Vatan Çeşitleri.....	47
2.1.7.1. Vatan-ı Asli.....	47
2.1.7.2. Vatan-ı İkamet	47
2.1.7.3. Vatan-ı Sükna	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEFERİLİKTE CEM' VE SEFERİLİKLE İLGİLİ MUHTELİF KONULAR

3.1. CEM	50
3.1.1. Cem İle İlgili Hükümler	52

3.1.1.1. Yolculukta Namazları Cem Etmekle İlgili Hükümler	52
3.1.1.2. Mukim İken Namazları Cem Etmekle İlgili Hükümler	53
3.1.1.3. Mukim ve Yolculukta Cem Konusunda Müşterek Hükümler	53
3.1.1.4. Cem-i Takdim'in Şartları	53
3.1.1.5. Cem-i Te'hir'in Şartları	54
3.1.1.6. Cem Durumunda Sünnetlerin Kılınması	54
3.1.1.7. Cuma İle İkinci Namazının Cem Durumu	55
3.2. SEFERİLİKLE İLGİLİ MUHTELİF KONULAR	56
3.2.1. Mukim İle Seferinin Birbirine Tabi Olma Durumu	56
3.2.2. Seferilikte Oruç Tutma Mükellefiyeti	57
3.2.3. Seferilikte Mestler Üzerine Mesh Süresi	57
3.2.4. Seferilikte Nafile Namazların Kılınış Durumu	58
3.2.5. Seferde Kaçırılan Namazların Kazası	59
3.2.6. Seferde Vasıtada Namaz Kılma Durumu	60
3.2.7. Seferinin Cuma ve Bayram Namazı ile Kurban Kesme Mükellefiyeti	62
3.2.8. Seferiliğin Son Ermesi	62
SONUÇ	64
KAYNAKÇA	67
EKLER	72
ÖZGEÇMİŞ	73

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLÂM FIKHI AÇISINDAN SEFERİLİKTE KASR VE CEM

Abdurrezzak KAYA

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR

2019, 73 Sayfa

Jüri: Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR

Prof. Dr. Davut YAYLALI

Doç. Dr. Hadi SAĞLAM

Bu çalışmada, İslam Fıkhı açısından seferilikte namazların kısaltılması ve birleştirilmesi ele alınmıştır.

Çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; seferiliğin genel tanımı yapılmıştır.

Birinci bölümde; seferilikle ilgili hükümler, Kur'an-ı Kerim ve Sünnette seferiliğin nasıl geçtiği belirtilip, gerek usul ve gerek füru' yönünde seferiliğin illeti ve hikmeti ele alındı. Seferilikte namazı kısaltmanın genel mi, özel mi olduğu hususu mezhepler arası mukayeseli bir şekilde ele alınmıştır.

İkinci bölümde, seferiliğin şartları ve seferiliğin hükümleri mezheplerin görüşleri ekseninde ayrı ayrı ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise seferilikte cem konusu ve seferilikle ilgili muhtelif konular ele alınmıştır. Cem'in hangi durumlarda mümkün olduğu, cem'i takdim ve cem'i tehir şartlarının neler olduğu ele alındıktan sonra, seferilik hükümlerinin kapsamına giren seferde oruç tutma mükellefiyeti, mestler üzerine mesh süresi, vasıtada namaz kılma durumu ve seferilikle ilgili diğer muhtelif konular ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sefer, Kasr, Cem, İlet, Hikmet, Azimet, Ruhsat.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**IN THE PERSPECTIVE OF ISLAMICLAW SHORTEN AND COMBINE IN
CASE OF EXPEDITION**

Abdurrezzak KAYA

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Hacı Murat KUMBASAR

2019, 73 Page

Jury: Assoc Prof. Dr. Hacı Murat KUMBASAR

Prof. Dr. Davut YAYLALI

Assoc. Dr. Hadi SAĞLAM

In this study, the shortening and merging of prayers(Kasr and Cem) in expedition in terms of Islamic jurisprudence was discussed.

The work is introductory and consists of three parts.

General description of the expedition was made in the entrance section.

In the first Section ; provisions on expedition, the process and wisdom of expedition, both in the direction of procedure and branches(füru), were discussed. The question of whether it is the illet or the ruhsat(the real cause and permit) to shorten the prayer in expedition has been dealt with in an inter-sectarian way.

In the second part, the terms of the expedition and the provisions of the expedition were discussed separately on the axis of views of the sects.

In the third part, Cem issue is discussed in expedition. In which cases Cem is possible, Cem'i takdim(getting ahead) and Cem'i their(postpone) conditions are discussed. Fasting, mesh on meshes, prayer on the vehicle and various other issues related to expedition were discussed at the time covered by the provisions of expedition.

Keywords: Expedition, Kasr, Cem, Illet, Hikmet , Azımet,

KISALTMALAR DİZİNİ

a. mlf.	: aynı müellif
(a.s.)	: aleyhi's-selâm
b.	: İbn, bin
bnt.	: bint
Bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle celâlüh
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
dn.	: dipnot
h.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İFA	: İslâm Fıkhi Ansiklopedisi
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAV	: İslami İlimler Araştırma Dergisi
m.	: Milâdî
Nşr.	: Neşreden
r.a.	: radiyallâhu anh
(s.a.s.)	: sallallâhu aleyhi ve selem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik eden
Trc.	: Tercüme eden
tsz.	: basım tarihi yok
v.	: vefât tarihi
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

İslam dini, bir dizi ilâhî emir ve nehiylerden müteşekkildir. Bu ilahî emir ve yasakların amacı, insana eziyet vermek değildir. Asıl maksat insanın ruhunu ve kalbini kötülüklerden uzak tutup, temizlemek ve insanı yüce gayelere yönlendirmektir. Ve yine ahsen-i takvim mertebesinde bizleri halk eden Cenâb-ı Allah, verdiği fitratın bozulmaması, yenilenen her hücrenin Yüce Yaratıcıyı hatırlaması ve hatırlamayla insanoğlunun özünü kaybetmemesi gerektiği, bir dizi ahkâm ile imkânlar dâhilinde hükümleri beyan etmiştir. İnsanoğlunu muhattap alan bu hükümlerden kimi kolay, kimi zor görünmektedir. Zor gibi görünen hükümlerde, zorluk, hükmün kendisinde olmayıp, insanın sahip olduğu potansiyelin her zaman ve her zeminde aynı durumda olmayışındadır.

Dinin emir veya nehiyelerinin icrasında zaman zaman zorluk, sıkıntı ve meşakkat ile karşılaşılabilir. Bu durumlarda yer yer hafifletici hükümlere geçilebilir ve o hafifletici hükümlerle amel edilebilir.

Bu çalışmamızın asıl gayesi, günümüzde ilerleyen teknoloji ile gelişen ulaşım araçlarının seferde meşakkat mefhumunu ortadan kaldırdığına ve böylece gerek seferilik şartları ve gerekse seferilik hükümlerinin üzerine bina edilecek hükmün konulmasına sebep olan özelliğin ortadan kalktığına yönelik olan eksik ve yanlış yaklaşımdır.

Bu çalışmamızda, İslâm fihkî açısından seferilikte kasr ve cem konusunu ele almaya çalıştık. Seferiliğin genel tarifleri yapıldıktan sonra, seferiliğin faydalarını, Kur'ân ve Sünnette seferiliğin nasıl geçtiğini belirtip, gerek usul ve gerek fûru' yönünde seferiliğin illeti ve hikmetini ele aldık. Seferilikte kasr'ın azimet mi, ruhsat mı olduğu hususu mezhepler arası mukayeseli bir şekilde irdelendikten sonra, seferiliğin şartları ve cem konusu mezheplerin görüşleri ekseninde tek tek ele alınmıştır.

Bu çalışmamda maddi ve manevi desteğini aldığım hoca ve arkadaşlarıma, çalışmam için evin en ideal ortamını bana sunan Annem ve aileme; özellikle kendisinden istifade ettiğim saygı değer Doç. Dr. Hacı Murat KUMBASAR hocama teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

SEFERİLİK

I. SEFERİLİĞİN ANLAMI

A. SEFERİLİĞİN SÖZLÜK ANLAMI

Arapçada sefer veya müsaferet olarak adlandırılan seferilik sözlükte; zahir olmak, açığa çıkmak, belli olmak,¹örtüyü kaldırmak²ayrılmak, süpürmek, aydınlatmak, mesafe kat etmek anlamlarına gelmektedir. Sefere, sefer denilmesinin nedeni; yolcunun yüzünde gölgelik perdesini kaldırması, onu güneş ile baş başa bırakması ve açık araziye çıkarmasıdır. Sefere sefer denilmesinin bir diğer nedeni ise; yolculuk yapan kimselerin huylarını ve gizli kalan yönlerini ortaya koymasındır.³İnsanoğlu, beşer olması hasebiyle kendisinde var olan eksiklikler veya fazlalıklar zor hallerde gayr-i ihtiyari ile daha belîğ bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bu vesileyle, ‘birisini tanımak istersen kendisiyle yolculuğa çık ki onu tanıyasın’ denilmiştir. Sefer, aynı zamanda insanların kendilerinde var olan eksikliklerin farkına varıp, o eksiklikleri düzeltme fırsatını sunmaktadır.

B. SEFERİLİĞİN İSTİLAHİ ANLAMI

Sefer lügâta; miktar tayin etmeksizin mesafe kat etmek mânâsına gelir.⁴ Şer’an sefer; deve gidişi veya yaya yürüyüşü ile geceleriyle beraber üç gün ve daha fazla mesâfeye gitmek maksadıyla yola çıkmak anlamına gelmektedir.⁵ Biraz daha açıklayacak olursak, dini ıstılahta sefer; belirli bir mesafeye gitmek ve orada belirli bir süre kalmak üzere yola çıkmak anlamına gelmektedir.⁶

Seferilik veya seferilikte namaz denildiği vakit yolcunun olması muhakkaktır ve yolcu namazı ifadesi ortaya çıkmaktadır. ‘Yolcu namazı’ ifadesi bir şeyin şartına

¹Arif Erkan, el-Beyan, Yasin yay., İstanbul 2006, 1386.

²Râğıb el-İsfehâni, Müfredat, Çev. Mustafa Yıldız, Çıra yay., İstanbul 2017, 471.

³Yunus Vehbi Yavuz, Seferilik Şartları, *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar Nşr., İstanbul 1997, 291.

⁴İbn-i Âbidin, Reddül Muhtar Ale’-d-Dürrü’l-Muhtar, Trc. Ahmed Davudoğlu, Şamil yay. İstanbul, 1983, III, 249.

⁵Seyyid Şerif Cürcânî, *Kitabu’t-Ta’rifât*, Trc. Arif Erkan, Bahar yay., İstanbul 1997,122.

⁶İsmail Karagöz, “Sefer”, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB yay., Ankara 2015, 583.

yahut mahalline izafe edilmesi kabilindendir.⁷ Namaz, misafire izafettir.⁸ Yani misafir namazın şartıdır.



⁷Abdulgani el-Guneymî el-Meydânî, *el-Lûbab fî Şerhil Kitâb*, (Çev. Okan Kadir Yılmaz),. Yasin yay., İstanbul ty. I, 146.

⁸İbn Âbidin, III, 249.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEFERİLİK VE HÜKÜMLERİ

1.1. SEFERİLİĞİN DAYANDIĞI DELİLLER

1.1.1. Kurân-ı Kerim'den Deliller

İnsanoğlunun çeşitli halleri Kurân-ı Kerim'de anlatılırken, bu hallerden insan için Dünya ve Ahiret saadeti için uygun ve faydalı olanı dikkate sunulmuştur. Allah (c.c), yarattığı insanın, nelere ihtiyacı olduğunu ve nelerden sakınması gerektiğini; aynı zamanda hangi şeylerin kişiler için faydalı ve hangilerinin zararlı olduğunu en iyi bilendir.

İnsanların menfaatine olan şeyler dikkate sunulurken, emir-nehîy ekseninde, kimi zaman kişi direkt muhatap alınır, kimi zaman da kıssalarla kişilerin ders çıkarması gerektiği hususunda uyarı mahiyetinde telkinlerde bulunur.

Kur'an-ı Kerim'de insanı anlatan anlatımlardan, insanın dünya hayatında iki halinin olduğu anlaşılmaktadır:

1. Hadar (ikamet) hali
2. Sefer (yolculuk) hali

İnsanların dünya hayatındaki sefer hali anlatılırken de onların:

- a. Kara
- b. Deniz

c. Hava ve Uzay yoluyla yolculuklarının anlatıldığı görülmektedir. Bunlardan kara ve deniz yolculukları açık ifadelerle verilirken, hava ve uzay yolculuğuna ima ve işaretlerle yetinilmiştir.⁹

Bu ima ve işaretleri şu ayetlerde görmek mümkündür:

⁹Bedrettin Çetiner, 'Kur'an'da Sefer', *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997, s. 38.

1. “Eğer Sana, onların yüz çevirmeleri ağır geldiyse; bir delik açıp yerin dibine inerek yahut bir merdiven kurup göğe çıkarak onlara bir mucize getirmeye gücün yetiyorsa durma yap!”¹⁰

2. “Allah, her kimi doğru yola erdirtmek isterse, onun göğsünü İslam’a açar. Kimi de saptırmak, doğru yoldan çıkarmak isterse, onun da göğsünü göğe çıkıyormuş gibi daraltır, sıkar.”¹¹

3. “Ey cin ve insan toplulukları! Yerin ve göklerin uçlarından, bucaklarından geçip gitmeye gücünüz yetiyorsa geçip gidin. Büyük bir güç olmadığı sürece geçip gidemezsiniz.”¹²

4. “Kanat çırparak üstlerinde uçan kuşlara bakmazlar mı? Onları (havada) ancak Rahman tutuyor.”¹³

5. “Gökten onlar için bir kapı açsak da yukarıya oradan çıkmaya koyulsalar.”¹⁴

6. “Allah, yerin altına gireni, yerin altından çıkana; gökten ineni ve göğe yükseleni bilir.”¹⁵

Her şeyin kendi hizmetine sunulduğu insanoğlu, zamanın ilerlemesiyle değişen şartlarla beraber, kendi ihtiyaçlarını giderebilmek için arayışlar içerisine girerek var olan şeyleri keşfetmeye başlamıştır. Nitekim bu ve benzeri ayetlerden hareketle insanoğlu kuşlara özenerek havada, kendilerine yollar açarak ilerleyen böceklere ve sürüngenlere bakarak yer altında, balıklara bakarak su içinde yolculuk imkânlarını keşfetmiş ve günümüzde kara, hava, deniz ve yeraltı yolculuk teknolojisinde kayda değer ve artık insanların vazgeçemeyeceği bir konuma gelmiştir.¹⁶ Aynı zamanda yukarıda zikredilen ayetlerden, yolculuğun zor ve meşakkatli bir şey olduğu da anlaşılmaktadır.

Yine Kur’ân-ı Kerim, insanların, sadece teknolojik ilerlemeler için gezip dolaşmayı tavsiye etmemektedir; aynı zamanda cihat, hicret, ticaret, ilim tahsili gibi gayelerle yapılacak yolculuklardan da bahsetmektedir. Ve bu yolculuklardan kimisini emrederken, kimisini de tavsiye niteliğinde dikkatlere sunmaktadır. Yine Kur’an-ı

¹⁰En’am, 6/35.

¹¹En’am, 6/125.

¹²Rahman, 55/33.

¹³Mülk, 67/19.

¹⁴Hicr, 15/14.

¹⁵Sebe’, 34/2.

¹⁶Çetiner, 39.

Kerimde, seferle ilgili olarak zikredilen ayetlerde, sadece gezip dolaşma değil, aynı zamanda önceki kavimlerin hallerinden ders çıkarılması da istenilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de Seferin, fert ve topluma sağladığı faydalardan bahsedildiği gibi, seferde uygulanan dini hükümlere de dikkat çekilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de, bazı ticari işler ve bazı ibadetlerin seferilikten dolayı etkilendiğine işaret eden bazı ayetler vardır. Seferilikte kasr ile ilgili ayeti kerimde şöyle buyruluyor: “Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız vakit namazı kasr etmede size bir günah yoktur.”¹⁷ Hz. Ali(r.a)den rivayet edildiğine göre birkaç tüccar Allah Resulü'ne gelerek: “*Bizler yolculuğa çıktığımızda, namazlarımızı nasıl kılacağız?*” diye sordular. Bunun üzerine yukarıdaki ayeti kerime nazil oldu. Bunun akabinde bir yıl boyunca vahiy gelmedi. Hz. Peygamber (s.a.v), katıldığı bir savaş esnasında, sahabe-i kirama öğle namazını kıldığı vakit, Müslümanların cemaatle namaz kıldıklarını gören düşman: *Muhammed ve yakınındakiler bu şekliyle saldırmamıza imkân veriyor, onlar namazda iken onlara saldırabiliriz.* Diyerek tuzak kurmayı düşündükleri bir sırada yukarıdaki ayetin devamı inmiştir:¹⁸ “...*Kâfirlerin size bir kötülük yapmalarından korkacak olursanız (namazı kısaltınız)...Şüphesiz inkâr edenler, sizin açık düşmanlarınızdır.*”¹⁹

Bu ayetle seferilikte namazı kısaltma durumu düşmandan korkma ve düşmanın saldırı ihtimali şartına bağlandı. Fakat Hz. Peygamber'in(s.a.v) sünneti ile seferilikteki kasrın kapsamı genişletildi.²⁰ Ve seferilik hükmünün illeti sadece “kâfirlerin kötülüklerinden korku” olarak değil; “seferîlik” de ilave edilmiştir.

Abdullah bin Abbas kasr ederek kılınan ilk namazın, Asfan'da, Zü'l-Enmar Gazvesinde kılınan ikinci namazı olduğunu belirtmiştir.²¹

Yine Kur'an'ı Kerim'de, yolculuk sırasında su olmadığında veya bulunamadığında teyemmümün emredildiği ayet de başka bir kolaylığı getirir: “*Eğer hasta olursanız veya bir yolculukta iseniz veya içinizden biri abdest bozmaktan gelir veya kadınlara dokunur da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. O*

¹⁷Nîsa, 4/101.

¹⁸Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed Ensarî Kurtubî(671/1273),*el-Cami'il-Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l Hadis yay., Beyrut 1996, V, 362.

¹⁹Nîsa, 4/101.

²⁰Hamdi Döndüren, “Seferilik Şartları Tâbilik-Metbuluk”, *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997,172.

²¹Döndüren, 172.

toprakla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin.'²² Ve yine Nisa süresi 43. Ayeti kerimede de teyemmümle ilgili hususlar zikredilmiştir.

Yine Kur'anı Kerim'de Cenab-ı Allah, Ramazan ayı içerisinde yolculuk durumunu anlatan ayette şöyle buyuruyor: *Sizden birisi hasta olur veya seferde bulunursa, oruç tutamadığı günler kadar başka günlerde (ramazandan sonra) tutsun.*'²³

Kur'an-ı Kerim'de, seferilikle ilgili olan bu ayetlerin tümünde insanın merkeze alındığı ve bütün kolaylıkların onun için olduğu, İslam'ın hiçbir zaman zor olanı değil kolay olanını tercih ettiği belîğ bir şekilde görülmektedir. Ve bu kolaylıkların da dayatma ile değil, kişiye, cüz-i ihtiyariyle kullanma iradesini bahşetmiştir.

1.1.2. Sünnet'ten Deliller

Seferilikle ilgili hükümler, uygulamalar daha çok Hz. Peygamber (s.a.v) ve Sahabe-i Kirâm'ın uygulamalarıyla ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.v) yaptığı seferler, sefere çıkış sebeplerine göre dörde ayrılır:

- a. Hicrete çıkarken yaptığı yolculuk
- b. Cihad amaçlı seferleri
- c. Umre için yaptığı yolculuk
- d. Hac için yaptığı yolculuk

Peygamberimiz (s.a.v), seferilikle ilgili hükümlerin tatbik edilmesinden önce, Mekke'den Medine'ye yapmış olduğu hicret yolculuğu hariç, hac, umre ve cihâd amacıyla çıktığı bütün seferlerinde, Medine'den çıkışından itibaren geri dönüşüne kadar, farz namazlarında ve oruç ibadetine seferilik hükümlerini tatbik etmiştir.²⁴ Peygamberimiz (a.s)'ın bu seferlerinin yoğun olduğu aralık ise, hicretin birinci yılının sonlarından vefatına kadar, dokuz yıla yakın bir süre zarfında, askeri ve siyasi amaçlarla düzenlemiş olduğu gazveleri oluşturur.²⁵

²²Maide, 5/6.

²³Bakara, 2/184-185.

²⁴İsmail Yiğit, Siyer Kaynaklarına Göre Seferilik, *Seferilik ve Hükümleri*, Ensar nşr., İstanbul 1997, 69.

²⁵Yiğit, 69.

1.1.3. Seferîlikle İlgili Hadis-i Şerifler

Seferde dört rekâtlı namazların kısaltılmasına imkân veren Nîsa Süresi'nin 101. Ayeti ışığında, Hz. Peygamber(s.a.v)'in bu yöndeki uygulamaları anlatan haberler tevâtür derecesindedir. Bunlar arasında en meşhur olanları:

1. İbn Ömer (r.a.)'dan şöyle rivayet edilmiştir: “ Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte yolculuğa çıktım. O, yolculuklarında iki rekattan fazla namaz kılmazdı. Ebu Bekir, Ömer ve Osman da böyle yaparlardı.”²⁶

2. Hz. Enes (r.a.) şöyle buyurmuştur: “ Rasûlullah ile birlikte Medine'den Mekke'ye yola çıktık, tekrar Medine'ye geri dönünceye kadar namazları ikişer rekât olarak bize kıldırdı,”²⁷ demiştir.

3. Hz. Enes (r.a.)'dan şöyle rivayet edilmiştir: “ Rasûlullah (s.a.v), üç mil²⁸, yahut üç fersah²⁹ yere sefere çıktığında namazı iki rekât kıldı.”³⁰

4. Hz. Peygamber (s.a.v) buyurmuştur: “ Ey Mekke ahali! Mekke'den Usfan'a kadar, dört beridden daha kısa bir mesafede namazlarınızı kasr etmeyiniz.”³¹

5. İbn Abbas'a: “Mekke'den Arafat'a giderken namaz kasr edilir mi? diye soruldu. O da: “ Hayır, Usfan'a, Cidde'ye ve Taif'e giderken kasredilir” diye cevap verdi.³² (Hadisin şerhinde bu yerler ile Mekke arasında 4 beridlik mesafe vardır denmektedir.)³³

6. Hz. Peygamber (s.a.v): “ Mestler üzerine mesh süresi, Misafir için geceleriyle beraber üç gündür. Mukim için de bir gün bir gecedir.” Buyurmuştur.³⁴

7. İbn Abbas (R.a) anlattı: “ İzzet ve celal sahibi Allah, namazı Peygamberinizin diliyle mukim olana dört, yolcuya iki ve korku halindeki kişiye tek rekât kılmasını emretti.”³⁵

²⁶Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, (öl. 256/870) *Sahih-i Buhari*, “Taksiru's-Salat”, (hadis no. 1), Daru'l-Marife, Beyrut 2010, 18.

²⁷Buhari, a.g.e., *Taksiru's-Salat*, (hadis no. 11), 18.

²⁸**Mil**: 1 mil= 96.000 parmak. 1 parmak=1.925 cm.; 96.000x1.925=1.848 m.

²⁹**Fersah**: 1 fersah=3 mil, 1 mil=1.848m., 3x1.848=5.544m.

³⁰Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac, (öl. 216/831), *Sahih-i Müslim*, Müsafirun, 6, (hadis no. 12), Daru'l-Marife, Beyrut 2010, 6.

³¹Darekutni, Ali b. Ömer, (öl. 385/868), *Sünen-i Darekutni*, Alemü'l-kutub, Beyrut 1986, I, 387.

³²Erkal, 155.

³³Erkal, 155.

³⁴İbn Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid er-Rebei el Kazvini, 273/887, *Sünen-i İbni Mace*, Tahare 86, Trc. Haydar Hatipoğlu, Kahraman yay. II, İstanbul 1982, 213.

Zikredilen hadislerde görüldüğü üzere, seferilikle ilgili olarak seferilikte, dört rekâtlı namazların iki rekât olarak kılınması, seferilik hükümlerinin tatbiki için mesafe kriterinin önemli olduğu ve aynı zamanda zaman kriterinin de göz önünde bulundurulması gereken hususlardan olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda ayetlere dayanan seferiliği, Kur'an-ı Kerim'in ilk müfessiri ve tatbikçisi olan Hz.Peygamber (s.a.v)'in sünnetinde de görmek mümkündür.

1.1.4. Hz. Peygamber'in (s.a.v) Sefer Adabı

Hz. Peygamber (s.a.v), birçok farklı seferlere çıkmış. Fakat daha cihad amacıyla seferlerde bulunmuştur. Sefere çıkmadan evvel hanımları arasında kura çekerek, kuranın çıktığı hanımını kendisiyle birlikte sefere götürürdü. Efendimiz(a.s) sabah erkenden ve Perşembe günleri sefere çıkmayı severdi. Besmele çekerek üzengiye ayağını koyardı. Üç kere tekbir getirerek eğere oturur ve şu ayeti okurdu: “İtaat altına almaya kuvvetimizin yetmediği bir hayvanı bize teshir eden Allah'ı tesbih ederiz. Muhakkak dönüş onadır.”³⁶

Yüksek yerlerden tekbir getirerek geçirdi. Aşağıya inince de Allah'ı tesbih ederdi. Sahabe-i Kiram da bu tekbir ve tesbihlerde seslerini yükselterek kendisine eşlik ederlerdi.³⁷ Konakladığında istiazede bulunur ve beraberindeki yolcuların öteye beriye dağılmamalarını emrederdi. Yolculuğa çıkmak isteyenlere bir veya iki kişi olarak değil, en az üç kişi olarak çıkmalarını ve kendi aralarından birini grup başkanı seçmelerini, takvayı elden bırakmamalarını tavsiye ederdi.³⁸

Hz. Peygamber (s.a.v), yolculuğunu tamamlayıp dönerken sefer duasını, ‘*Biz dönenleriz, tövbe ve ibadet edenleriz, yalnızca Rabbimize hamd edenleriz.*’ İlavesiyle okur, ashabına da yolculuktan dönüşte acele etmelerini, eve gitmeden önce mahalle mescidinde iki rekât namaz kılmalarını ve mecbur kalmadıkça eve gece gitmemelerini tavsiye ederdi.³⁹

³⁵Ahmed bin Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani, *Müsnedü Ahmed bin Hanbel*, hadis no: 875, (Trc. Rifat Oral), Ensar yay., Konya 2003, III, 266.

³⁶Zuhuf, 43/13-14.

³⁷Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, (Çev: Heyet), İnkılap yay., İstanbul 1996, III, 232.

³⁸Âşikkutlu, 54.

³⁹Âşikkutlu, 55.

1.2. SEFERİLİĞİN KİŞİYE SAĞLADIĞI YARARLAR

Seferin iki bakımdan önemi büyüktür: Biri seferde uygulanacak olan dini hükümler, diğeri fert ve toplumda sağladığı yararlardır.⁴⁰ İslam'da kişinin gücü nispetinde kendisinden istenilen birtakım yükümlülükler mevcuttur. Dinin daha kolay ve daha rahat yaşanabilmesi için kişiye tanınan birtakım kolaylıklar da kaçınılmazdır. Bu sebeple, seferilikte tatbik edilecek olan dini hükümlerin bir kısmı hafifletilmiştir. Dört rekâtlı namazların iki rekât olarak kılınması, öğle namazı ile ikindi namazı ve akşam namazı ile yatsı namazlarının cem' edilmesi, mestler üzerine mesh süresinin yirmi dört saatten yetmiş iki saate çıkarılması, ramazan orucunun te'hir edilebilmesi, Cuma namazının farziyetinin düşmesi, kurban kesmeme kolaylığının getirilmesi gibi konularda kolaylıklar getirilmiştir. İslam, zor olanı değil, kolay olanı emrederek, ibadetlerin daha rahat bir şekilde yaşanmasına imkân vermiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de on ayetten daha çok seferden bahsetmektedir.⁴¹ Bu ayetlerde gezip dolaşma, görüp bilgi edinme ve Allah'ı daha yakından tanımaktan bahsedilmektedir. Yine bu ayetlerde doğrudan doğruya gezip dolaşmak, gezip görmek, böylece sıkı bir kültür alış-verişinde bulunmak tavsiye edilen konulardandır. Kur'an bu tavsiyeleri belli hedefler ekseninde dile getirmiştir. Düşünmek, idrak etmek, kendine gelmek, ibret almak, eksikliklerinin farkına varmak gibi. Yolculuğun bir diğer faydalarından biri de sağlığa kavuşmaktır. Yine yolculuğun fertler ve milletlerarası örf, adet, gelenek, görenek, kültür alış-verişinde büyük faydalarının olduğu görülmektedir.⁴²

1.3. SEFERİLİK HÜKÜMLERİNİN İLLETVE HİKMETİ

1.3.1. İlet

Sözlükte 'illet' (العلقة), hastalık, sebep, özür, bahane, asıl, menşe, kusur,⁴³ bir mahalle giren ve kendisiyle mahallin hâli değişen bir manadan ibarettir. Hastalığın illet olarak adlandırılması da bundan dolayıdır; çünkü hastalığın vücuda girmesiyle, kişinin durumu kuvvetten zayıflığa dönüşüp değişmektedir.⁴⁴

⁴⁰Yavuz, 291.

⁴¹En'âm 6/11, Yusuf 12/109, Nahl 16/36, Hac 22/46, Neml 27/69, Ankebût, 29/20, Rûm, 30/9. Rûm, 30/42. Fâtır, 35/44. Mü'min, 40/82, Muhammed, 47/10.

⁴²Yavuz, 292.

⁴³Erkan, el-Beyan, 1686.

⁴⁴Cürçânî, Kitabu't-Ta'rifât, 155.

İllet, İslam hukuku terimi açısından, hükmün konulmasını uygun gösteren durumu genellikle kapsayan açık ve munzabıt –istikrarlı- bir vasıftır.⁴⁵ Bir diğer tanım ile illet, asılda hükmün üzerine bina kılındığı bir vasıftır. (العلة: هو الوصف الذى بنى عليه الحكم فى الاصل)⁴⁶ Bir vasfın illet ⁴⁷ükmün konulmasına sebep olan şeydir. ııacası illet; hK⁴⁶ (فى الاصل) olduğunu gösteren iki şey vardır: birincisi, illet olmaya elverişli olması; ikincisi de ta’lil edildiği hükümle aynı cinsten olan başka bir hükümde etkisinin görülmesi suretiyle anlaşılır.⁴⁸

Mesela, seferde namazların kasr edilmesinin illeti ‘yolculuktur’. Çünkü yolculuk, yolculuğun olup olmadığına kolay bir şekilde hükmedilebilen açık bir durumdur, şahıstan şahsa, durumdan duruma değişkenlik arz etmeyen objektif bir durumdur. Ve aynı zamanda hükmün konulmasını uygun gösteren durumu genelde içine alan bir vasıftır, bu sebeptendir ki seferilikte genellikle meşakkat halinin varlığı kabul edilir.⁴⁹

İllet, hükmün alametidir; hükmün bilinmesini illet sağlar. Aynı zamanda illet, kişilere veya durumlara göre değişiklik göstermez; eğer kişiden kişiye, durumdan duruma değişiklik gösterirse kıyasın temelini oluşturan eşitlik ilkesine aykırı olur. Buna göre, yolcunun namazını kısaltmasının illeti, meşakkat olamaz; çünkü yolculuktaki meşakkat, kişiden kişiye farklılıklar gösterebilir. Örneğin; uçak ile yolculuk yapan birisi kendisince hiç zahmet çekmezken; deve veya at ya da bunlara benzer başka bir binit ile yolculuk yapan birisinin, meşakkatli bir yolculuk geçirmesi kaçınılmazdır. Bu durumlara binaen, hükmün konulmasına sebebiyet teşkil eden şeyin, kişiden kişiye farklılık arz etmemesi gerekir ki, bu da hükmün illetidir. Ve yolculukla ilgili hükümlerin üzerine bina edildiği şeyin, meşakkat değil de, ‘yolculuk’ olduğu ve bunun da illet olduğu anlaşılmaktadır.

‘Şer’i hükümlerin varlığı da yokluğu da, hikmetlerinin değil, illetlerinin var olup olmamasına bağlıdır.’⁵⁰ Başka bir deyişle: Hikmete aykırı olsa bile, hükmün varlığı illetin var olmasına bağlıdır. Hükmün var olması için, hikmetin bulunma şartı yoktur, illetin bulunma şartı vardır. Hikmet bulunsa bile, illeti yoksa hüküm de yoktur. Mesela; dinen yolcu olan birisi, her ne durumda olursa olsun dört rekâtlı namazları iki

⁴⁵Zekiyüddin Şa’ban, *Usûlü’l Fıkıh*, (Çev: İbrahim Kâfi Dönmez), TDV Yay., Ankara 2009, 148.

⁴⁶Fahrettin Atar, *Fıkıh Usulü*, İFAV yay., İstanbul 2008, 63.

⁴⁷Abdulkerim Zeydan, *İslam Hukûkuna Giriş*, (Trc. Ali Şafak), Kayıhan yay. İstanbul 1995, 301.

⁴⁸Ebü’l Berekât En-Nesefî, *Menaru’l Envar*, (ter.: Komisyon) Beka yay. İstanbul 2016, 239.

⁴⁹Zekiyüddin Şa’ban, 148.

⁵⁰Zekiyüddin Şa’ban, 150.

rekât olarak kasr edebilir. Bu hükmün hikmeti olan sıkıntı, yorgunluk, meşakkat olsun veya olmasın hüküm böyledir. Çünkü hükmün konulmasına sebep olan ‘yolculuk’ illeti mevcuttur. Dinen yolcu sayılmayan birisi her ne kadar sıkıntı çekse de, meşakkate maruz kalsa da, örneğin; inşaatta çalışsa, hamallık yaparsa bile namazları kasr edemez. Çünkü hükmün illeti olan ‘yolculuk’ hali mevcut değildir.

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ **‘Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman (...) namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur.’**⁵¹ Ayet-i Kerime’de de belirtildiği gibi namazı kasr edebilmenin illeti ‘seferilik’ halidir. Seferilik durumu ise sadece seferi kişiye has olan bir şeydir. Seferi olmayan kişilerin seferi olan kişilere kıyaslanarak aynı hükmün verilmesi kıyasın eşitlik ilkesine zıttır.

1.3.2. Hikmet

Hikmet, sözlükte; adalet, sebep, gerçeğe uygun doğru söz⁵² gibi anlamlara gelmektedir. Yine hikmet, hükmün konulmasına uygun düşen durum, hükmün konulmasından korunmak istenen menfaat ya da amaçlanan sonuç,⁵³ Açık bir menfaatin sağlanması veya bir zararın defedilmesidir ki Şâri’, emir veya nehiy ederken bunları kastetmiş olmalıdır.⁵⁴

Fıkıh usûlü bilginlerine göre ‘‘hikmet’’ iki ayrı anlama gelmektedir. Birincisi, ‘‘zahir vasfın illet kılınmasını gerektiren mana’’⁵⁵. Mesela neseplerin karışmaması için zina yasaklanmıştır. Neseplerin karışmaması için bu hükmün konulması birbirine uygundur.

İkincisi ‘‘maslahatın sağlanması (celb-i maslahat) ve mefsedetın giderilmesi (def-i mefsedet) açısından teşri’e terettüp eden şeydir.’’ Mesela sefer halinde oruç tutmamanın meşru kılınması sebebiyle yolculuğun tabiatından kaynaklanan meşakkatın giderilmesi bu kabildendir.⁵⁶

Yüce Allah’ın kullarına kolaylık sağlaması, Yolcuların karşılaşmış oldukları sıkıntı ve güçlüklerin yaşanmaması Allah’ın hakları bağlamında kolaylık sağlamak,

⁵¹Nisa, 4/101.

⁵²Erkan, el-Beyan, 1029.

⁵³Zekiyüddin Şa’ban, 148.

⁵⁴Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, (Çev. Abdulkadir Şener), Fecr Yay., Ankara 2005, 205.

⁵⁵Salim Ögüt, *Dini Hükümlerin Temellendirilmesinde Hikmet*, Hitit kitap yay. Ankara 2009, 32.

⁵⁶Ögüt, 33.

vacip olan ibadetleri kullarına sevdirmek, bu vesileyle ihmal eden veya eksiği olanların bir argüman veya mazeretinin kalmaması namazları kasretmenin hikmetidir.⁵⁷Böylelikle Yüce Allah'ın, seferilikte kullarına tanımış olduğu birtakım kolaylıklar mevcuttur. Bu kolaylaştırma hükümlerinin hikmeti, kişinin evinde bulmuş olduğu rahatı başka bir yerde bulamamasına binaen, ortaya çıkan meşakkatten ötürü olduğu âlimlerce dile getirilmiştir. Seferilikte hüküm, hikmete binaen verilmez; çünkü hikmet her zaman bilinmeyen bir şey olabilir ki bu da hükmün hikmete dayandırılarak verilmesinin yanlış olduğunu gösterir. Çünkü hükmün üzerine bina edildiği şey, zahir ve değişmeyen vasıfların olmasını gerektirmektedir. Bu da hikmet olmayıp illettir.

1.4. SEFERİLİKTE AZİMET VE RUHSAT

1.4.1. Azimet

Azimet (العزيمة), sözlükte, ‘‘bir şeye kesin olarak yönelmek, niyetlenmek, kast etmek, karar vermek’’ gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁸

Azimet’in ıstılahi anlamı ise, ‘‘Yüce Allah’ın, zorluk, mecburiyet ve ihtiyaç gibi geçici bir sebebe bağlı olmaksızın, mükelleflerin tümü için bütün hallerde bağlayıcı genel bir kural olmak üzere, ilk baştan itibaren konulan asli hükümdür.’’ Bu tanıma göre azimet; farz, vacip, haram, mekruh, mübah, mendûb gibi bütün teklifi hükümleri içine alır. Mesela namaz kılmak bütün mükelleflere vacip (farz)dır ki, bu vacip olma hükmü, asli bir hükümdür, yani azimettir. Zekât, oruç, hac ve Allah’ın kullarını sorumlu tuttuğu diğer dini vecibeler de böyledir.

Aynı şekilde, domuz eti yeme, zina yapma, şarap içme, haksız yere adam öldürme gibi haramlık hükümleri de birer azimet hükmüdür. Çünkü bunlar genel tarzda konmuş, her bir mükellef için ve her bir durumda bağlayıcı hükümlerdir.⁵⁹

Kısacası azimet, kulların özürlerine bağlı olmaksızın başlangıçta meşru kılınan hükümlerdir. Kişiden kişiye değişmeyen genel hükümlerdir. Herkesi ilgilendirir ve her mükellef buna uymak zorundadır.⁶⁰

⁵⁷Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, Risale Yay. İstanbul 1994, II, 416.

⁵⁸Atar, 130, Zekiyüddin Şa’ban,255.

⁵⁹Zekiyüddin Şa’ban, 255.

⁶⁰Ebu Zehra, 56.

1.4.2. Ruhsat

‘‘Ruhsat’’ (الرخصة), sözlükte bir işte kolaylık demektir.⁶¹ Ruhsat’ın ıstılahı anlamı ise, meşakkat, zaruret, ihtiyaç gibi arızı bir sebebe bağılı olarak azimet hükmünü terk etme imkânı veren ve yalnız söz konusu arızı durumla sınırlı bulunan hafifletilmiş ve geçici hükmü ifade eden bir terimdir.⁶²

Diğer bir anlamıyla ruhsat, içerisinde haramlık durumu olmakla birlikte, bir özürden ötürü mubah kılınan hükümdür. Örneğin mükellef olan kişilerin oruç tutması azimet olan bir hükümdür; fakat yolcu ve hasta oldukları zaman, yolculuk ve hastalık meşakkatinden dolayı, seferilik süresince oruçlarını tutmama ruhsatı tanınmış. Ve seferilik sona erince de tutamadıkları oruçlarını kaza etmeleri istenmiş. Yine mukim iken öğle, ikindi ve yatsı namazlarının dört rekât kılınması bir azimet iken; seferi olduğu zaman, seferiliğin içerisinde barındırdığı zorluk ve meşakkat sebebiyle, bu namazların ikişer rekât olarak kılma ruhsatı verilmiştir. Birkaç misal daha verecek olursak; İnsanın normal şartlar altında murdar eti yemek, içki içmek haramdır; ancak açlık ve susuzluktan ötürü ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı zaman yaşamasına imkân verecek miktarda bunları tüketmesi mubahtır ki, bu mübahlık da ruhsattır. Aynı şekilde yabancı bir erkeğin yabancı bir kadının avret yerine bakması haram iken, erkek bir doktorun tedavi maksadıyla, hasta bir kadının avret yerine bakması mubahtır.

1.4.3. Azimet ve Ruhsat’ın Karşılaştırılması

- a. Azimet, temel ve genel bir hüküm iken; Ruhsat, istisnai bir durum ve hükümdür.
- b. Azimet, normal ve genel bir hüküm iken; Ruhsat, özel bir durumdur.
- c. Azimet, kesin ve bağlayıcı hüküm iken; Ruhsat, bağlayıcı hüküm değildir.
- d. Azimet’in terki günah iken; Ruhsatın terki günah değildir.

Azîmet ve ruhsat kavramları genellikle birbirinin mukabilinde kullanılmakla beraber, bazen karşılığında ruhsat bulunmasa da aslî hükümler için azîmet denildiği

⁶¹Erkan, el-Beyan, 1240.

⁶²Heyet, *İlmihal*, TDV yay., 179.

gibi, mukabilinde azîmet bulunmasa da kolaylık içeren hükümlere de ruhsat denildiği görülmektedir.⁶³

İslam hukuku açısından, yapılması ve işlenmesi yasak olan bir fiilin yapılması ile yapılması gerekli olan bir vacibin terkedilmesi suç ve günahdır. Ancak ruhsat durumunda bu kural uygulanmamaktadır. Bu nedenle de ruhsat verilen durumlarda haram bir fiili işleyen cezalandırılmadığı gibi, vacip olan bir işi yapmayan kişi de kınanmaz. Çünkü ruhsatta, bazen vâcip olan bir fiilin terk edilmesi caiz hale; bazen de yapılması haram olan bir fiil, mübah hale gelebilir.⁶⁴ Bu yönüyle ruhsat iki gruba ayrılır:

a. Yapma Ruhsatı (رخصة الفعل): Bir fiilin yapılmasını, azimet haram kılıyorsa, ruhsat da o fiilin yapılmasını mubah veya vacip hale getiriyorsa, o ruhsata yapma ruhsatı denir. Meşakkat, zaruret ve güçlük hallerinde haram olan şeyler, mubah hale gelir. Susuzluktan hayatı tehlikeye giren kişinin içki içmesi örnek olarak verilebilir. Tabî ki her meşakkat ile birlikte bir ruhsat vardır demek de doğru değildir.

Meşakkat var diye ayet ve hadislerin hilafına hüküm verilemez. İmâm Ebû Hanife ve İmâm Muhammed bunun için, harem bölgesinde hayvanların otlatılması ve otlarının koparılmasının haram olmasının, bu gerekçeden ötürü olduğunu dile getirmişlerdir.⁶⁵

b. Terketme Ruhsatı (رخصة الترك): Azimet, bir fiilin yapılmasını vacip kılıyorsa, ruhsat da o fiilin geciktirilmesini veya terkedilmesini gerektiriyorsa, ona terk etme ruhsatı denir.⁶⁶Dört rekâtlı farz namazların, iki rekât olarak kasr edilmesi misal olarak verilebilir.

Hız. Peygamber (s.a.s) dönemi uygulamaları da ruhsatla amelin ibâha olduğunu göstermektedir. Ruhsatla amelin mümkün olduğu bir durumda kimsenin birbirini kınamaması, ruhsatla amelin mübah olması anlamına gelir.⁶⁷

⁶³Muammer Vural, "İslam Hukukunda Azimet ve Ruhsat" Yüksek Lisans Tezinden derlenmiş olan "İslam Hukukunda Ruhsat Sebepleri ve Bazı Ruhsat Örnekleri-I" çalışması, Atatürk Üni., Erzurum 1997, 330.

⁶⁴Atar, 131.

⁶⁵Vural, 350.

⁶⁶Atar, 131-132.

⁶⁷Halit Çalış, *İslam'da Kolaylaştırma İlkesi- Azimet Ruhsat İlişkisi*, Yediveren Kitap yay. Konya 2004, 156.

1.4.4. Namazın Edasında Azimet ve Ruhsat

Yolculuk esnasında dört rekâtlı namazların iki rekât olarak kılınması kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Ancak yolculuk halinde tanınan bu kolaylığın nasıl uygulanacağı hususunda farklı görüş ve değerlendirmeler bulunmaktadır. Seferilik şartları olduğu zaman bu kolaylığın kullanılması azimet mi, yoksa ruhsat mı? Olduğu fakihler arasında tartışma konusu olup, fakihler tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Fakihlerin ihtilaf sebepleri üç madde halinde özetlenebilir:

1. Seferilikle ilgili olarak indirildiği bilinen ayet-i kerime⁶⁸ ve onunla alakalı rivayetleri yorumlamadaki ihtilaflar. Birçok müfessire göre Nisa 101. Ayetteki “size zarar vermelerinden” lafzı ani bir saldırıya işaret etmektedir. “Namaz” lafzı da gerek seyahatte ve gerekse fiili bir tehlike karşısında kısaltılıp birleştirilebilecek olan günlük beş vakit farz namazdan öğle, ikindi ve yatsı namazlarına işaretir.⁶⁹

2. Seferde kılınan namazların farz oluşu ile ilgili olarak gelen sahih rivayetlerdeki ifadeleri anlayış biçimindeki farklı yaklaşımlar.

3. Sahabeden gelen uygulama ile alakalı rivayetlerdeki farklı durumlar.⁷⁰

Yukarıda da belirtildiği gibi, Ulema kasrın cevazında müttefik iken; kasr ile ilgili beş durumda ihtilaf etmişler:

1. Kasr hükmünün ne olduğu?

2. Kasr yolculuğu mesafesinin ne kadar olduğu?

3. Kasrı, vacip veya caiz kılan yolculuğun hangileri olduğu?

4. Yolculuğa başlandığı zaman, kasrın, nereden itibaren yapılabileceği?

5. Yolcunun, durduğu veya durmak istediği yerde kaç gün kasr yapabileceği?⁷¹

Biz burada mukayeseli bir şekilde mezheplere göre “kasr’ın hükmü” ile ilgili olan görüşleri ele almaya çalışacağız:

⁶⁸Nisa, 4/101.

⁶⁹Muhammed Esed, *The Message Of The Qur’ân*, (Çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret yay., İstanbul 1996, I, 163.

⁷⁰Özcan, 94.

⁷¹İbn Rüşd, *Bidâyetü’l Müctehid ve Nihâyetü’l Muktesid*, Beyan yay., İstanbul ts., I, 335.

1.4.4.1. Hanefilerin Görüşü

Şartlarına uygun bir yolculukta dört rekatlı farzları iki rekat olarak kılmak vaciptir. Bu bir ruhsat değil azimettir.⁷² Dolayısıyla yolcunun kendisinden sakıt olan bir namazı kılmaması sahih değildir. Bu aynen sabah namazını dört rekât olarak kılmak gibidir. Çünkü sebep, yolcu için dört rekâtı gerektiren bir sebep olmaktan çıkmıştır. Onun için sadece iki rekâtlı bir namaz kalmıştır. Son iki rekât ise nafiledir. Nafilenin kasten farza karıştırılması ise caiz değildir. Diğer taraftan namazın kısaltılmasında bir kolaylık olduğu yakinen bilinmektedir. Bu durumda namazı dört rekât olarak tam kılmak ancak bir külfettir. Zira sevap olan, ibadetin olduğu gibi kılınmasıdır. İbadetlere fazla sevap verilmesi, rekâtlarının fazlalığı ile olmayıp, kulun ibadetinin emredildiği şekilde yapmasındadır.⁷³

Hanefilere göre, “kasr azimet, tamamlama ise ruhsattır” demek de doğru olmaz. Çünkü yolcu için dörtten ikiye bir indirim olmayıp onun namazının aslı bu kadardır ve tamdır. Bu durumda tamamlama, ruhsat olmayıp günah işlemek ve sünnete muhalefettir.⁷⁴ Buna göre, seferi olan kişinin kasr yapması ona farzdır ve bağlayıcıdır. İki rekâtı dörde tamamlaması mekruh olup namazı kerahetle caizdir. Şayet ikinci rekâta teşehhüde oturmaz da namazı dörde tamamlarsa namazı batıldır, iadesi gerekir;⁷⁵ Seferi olan kişi yanılarak iki rekâttan fazla namaz kılsa sehiv secdesi yapması gerekir. İki rekâtı dörde tamamlayan seferi ikinci rekâtın oturduğunda teşehhüt okuyacak kadar oturmuşsa, ilk iki rekâtı farz yerine, son iki rekâtı da nafîle yerine geçer. Ama ikinci rekâta teşehhüt miktarı oturmamışsa, namazı geçersiz olur; çünkü nafîle karışan bu namaz tamamlanmamıştır.⁷⁶ Çünkü seferilikte dört rekâtlı namazlar, iki rekât olarak müstakil birer namazdır, müstakil olan iki rekât namazın ikinci rekâtının sonunda oturmak farz olduğu için, bu hükmün bu yönden verilmesine sebebiyet teşkil etmiştir.

Şimdi de Hanefilerin seferilikte kasrın azimet olduğu görüşünün dayandırıldığı delilleri vermeye çalışacağız:

⁷²Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Uysal yay., I, Ankara 1991, 456.

⁷³Mustafa Baktır, “Seferilikte Azimet ve Ruhsat”, *Seferilik ve Hüğümleri*, İSAV, Ensar nşr. İstanbul 1997, 326.

⁷⁴Baktır, 326.

⁷⁵Baktır, 94.

⁷⁶Zuhayli, II, 415.

a. Ayet-i Kerimede: (وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ) (يَفْتَنُكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا) “ Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız zaman kafirlerin size zarar vermelerinden korkarsanız, namazı kısaltmanızdan dolayı size bir günah yoktur.”⁷⁷

Hanefiler konuyla ilgili ayet-i kerimeyi şu hadis ekseninde yorumluyorlar: Yala b. Ümeyye, Hz. Ömer’e (r.a) şöyle demiştir: “ Biz neden namazları kısaltarak kılıyoruz? Hâlbuki güven içindeyiz. ”Hz. Ömer de buna cevap olmak üzere şöyle buyurdu: “ Ben de aynı durumu Hz. Peygamber’e (a.s) sormuştum, bana şöyle buyurmuştu: Allah’ın size verdiği bir bağıştır. Allah’ın sadakasını kabul edin.”⁷⁸ Allah Teâlâ’nın kulunun ödemesi gereken bir şeyi ona ikramı demek, biz kullarından ıskatı demektir. Bu da farzın seferde iki rekât olduğunu göstermektedir. Hadisteki ‘فأقبلوا صدقته’ “ Allah’ın sadakasını kabul edin.” Emirdir ve vücub bildirir.⁷⁹

b.İbn Ömer’in (r.a) Rivayeti: “ Rasûlullah’a (s.a.v) yolculukta arkadaşlık ettim. Allah, ruhunu kabzedinceye kadar iki rekât namazdan fazla namaz kılmadı. Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer ve Hz. Osman da iki rekâtten fazla kılmadılar.”⁸⁰

c.İbn Abbas’ın (r.a) Rivayeti: “ Şüphesiz ki Allah, namazı Peygamberimiz ’in (as) dilinden yolcuya iki, mukime dört ve korkulu durumlarda ise tek rekat olarak namazı farz kıldı.”⁸¹

d. İbn Mes’ud’un (r.a) rivayeti: Hz. Osman Mina’da namazı dört rekat olarak kıldırıldığı zaman İbnMes’ud itiraz ederek dedi ki: ‘*Ben Rasûlullah’ın (s.a.v) arkasında Mina’da iki rekat namaz kıldım Hz. Ebu Bekir’le(r.a)Mina’da iki rekat olarak kıldık. Hz. Ömer’le (r.a) Mina’da namazı iki rekât olarak kıldık. Keşke dört rekât olacağına, dergâh-ı ilahiyede kabul olunmuş iki rekât olsaydı.*’⁸²

Hanefilerin, bu ve benzeri rivayetleri gösteriyor ki; dört rekâtlı namazların son iki rekâtı yolcudan bir karşılık olmaksızın düşer. Bir farz söz konusu ise, o farz ya edayı gerektirir veya kazayı gerekli kılar. Bunlardan hiç birisi sabit olmadığına göre, iki rekâtten fazla olanın farz olmadığı anlaşılmaktadır.⁸³ Aynı zamanda bu uygulamanın Peygamberimiz (a.s) döneminde olduğu gibi, Ashab-ı Kiram döneminde de devam etmesi, Hanefilerce, kasrın azimet olduğuna delalet etmektedir. Peygamberimiz(s.a.v)

⁷⁷Nisa, 4/101.

⁷⁸Müslim, *Müsfirûn*, 6/4.

⁷⁹Müslim, 95.

⁸⁰Müslim, *Müsfirûn*, 6/8.

⁸¹Müslim, 6/5.

⁸²Buhâri, *Taksiru’s-Salat*, (hadis no. 5), 18.

⁸³Buhâri, 328.

döneminde özel durumlara binaen böyle bir kolaylık ruhsat olsaydı; daha sonraki Ashab ve Tabiin döneminde böyle bir uygulamadan söz etmek mümkün olmayabilirdi, aksine bu uygulama daha da sistematik hale getirilmiştir.

Kâsânî, yukarıda zikredilen delillere binaen neticeyi şöyle bağlamaktadır: “Şayet kasır ruhsat olmuş olsaydı, Rasûlullah (sav) azimeti sürekli terk etmez, ara sıra terk ederdi. Çünkü azimet daha faziletlidir. Rasûlullah (s.a.v), ibadetlerden ancak daha faziletli olanını tercih eder, ümmete ruhsat olduğunu öğretmek için de bir veya birkaç defa terk ederdi. Daha faziletli olanı sürekli terk etmeye gelince, Rasûlullah (a.s) ömür boyu efdal olanı zayi etmesi gibi bir durum ortaya çıkar ki, buna ihtimal yoktur. Rasûlullah (a.s), Mekke’de namazını kısalttı ve Mekke halkına da şöyle dedi: *‘Ey bölge halkı, siz namazınızı dörde tamamlayın; çünkü biz seferiyiz.’* Şayet dört kılmak caiz olsaydı, şu iki sebepten dolayı Rasûlullah (a.s) namazını kısaltmaz, tam kılardı:

a) Harem-i Şerif’te yapılan ibadete kat kat sevap verildiği için Rasûlullah (s.a.v) burada ibadet yapmayı bir ganimet bilir, fazla kılardı.

b) Burada Rasûlullah (s.a.v) imam, arkasındaki Mekkeliler ise mukim olarak cemaat idiler. Namazın bütününde Rasûlullah’ın (s.a.v) imamlığının faziletine nail olmaları için, geri kalan kısmının da tamamlanması gerekirdi. Rasûlullah’ın (s.a.v) bunu yapmaması Hanefilerin görüşünün daha isabetli olduğuna bir delildir.”⁸⁴

Sonuç olarak, Hanefilerin bu konuyla ilgili hüküm çıkarma yöntemleri şu şekilde özetlenebilir:

1. Ayetin yorumu ile ilgili olarak varid olan ve birden fazla manaya ihtimali olan hadisi diğer hadislerle, fiili durumla ve akli delillerle destekleyerek kendi görüşlerinin doğru olduğunu savunmaktadırlar.

2. Hadislerin zahiri ifadeleri ile istidlal ederek hüküm çıkarmışlardır.

3. Sahih buldukları rivayetleri, diğer sahih rivayetlerle karşılaştırarak, manaya delaleti sarih olan ve sahabeden tevatüre yakın bir derecede varid olan rivayetleri tercih etmişlerdir.

4. Bir raviden gelen birbirine zıt görünen iki rivayetten kavli olanın manaya delaletinin sarihliği ve manaya delaletinin kesinliği, fiili duruma delalet eden rivayetin ise te’vile dayanması nedeniyle kavli olanı tercih etmektedirler.

⁸⁴Kâsânî, İmam Alaeddin Ebi Bekir b. Mes’ud el-Hanefi El Kâsânî, *Bedâiü’s-Sanai’ Fi Tertibi’ş-Şerâi’*, Dârü’l Kütübü’l İlmîyye, Beyrut 1997, I, 464-465.

5. Konuyla ilgili akli istidlaller getirerek görüşlerini teyit ederler.

6. Resülullah (s.a.v)'in bütün seferlerindeki uygulamalarını, en önemli delillerden biri olarak zikretmektedirler.⁸⁵

Özetle söylemek gerekirse, Hanefiler ayet ve hadislerin zahiri ile istidlal etmişlerdir. Aynı zamanda akli istidlaller getirerek te konuyla ilgili ayet ve hadisler arasında yorum yapmışlardır. Akli kıyaslar yaparak konuyla ilgili hadislerden hüküm çıkarmışlardır.

Birbiriyle tearuz halinde görünen iki metinden hangisinin kullanılabileceğiyle ilgili çeşitli metotlar mevcuttur. Bu metotlardan biri de ihtiyattır. Bu vesileyle çatışma halinde görülen iki rivayetten ihtiyatın ruhuna uygun olanı tercih edilir. Böylelikle tearuz, ihtiyat yöntemiyle giderilmiş olmaktadır.⁸⁶

1.4.4.2. Şafiilerin Görüşü

Şafiilere göre, seferilikte dört rekâtlı namazları iki rekât olarak muhayyer olmak üzere kasr etmek ruhsattır. Kasr caiz olduğu gibi, tamda kılabilir. Ancak gidilen sefer mesafesi üç konak ise, bu durumda namazı kısaltmak daha faziletlidir. Allah'tan kulları için kolaylaştırıcı ve hafifletici bir ikramdır, vücup ifade etmez.⁸⁷

Yolculuk halinde, dört rekât namazların iki kılınması hususunda muhayyerlik olduğunu yani kasrın ruhsat olduğu görüşünü ileri süren Şafiilerin, görüşlerini dayandırdıkları delilleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Nisa Süresi'nin 101. Ayeti: (وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنْ) (الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا) “Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız an kâfirlerin size zarar vermelerinden korkarsanız, namazı kısaltmanızdan dolayı size bir günah yoktur.”⁸⁸Bu ayet gösteriyor ki, yolculuk halinde namazın kısaltılması, Allah'ın tanıdığı olduğu bir kolaylıktır. Yoksa kısaltmak farz değildir. Bu ayet yolculukta namazları kasretme hususunda ruhsat olduğuna, kişinin namazını kısaltıp kısaltmayacağı hususunda diğer ruhsatlarla aynı olduğuna işaret etmektedir⁸⁹ Aynen şu ayette olduğu gibi (لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ) (طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً) “Kadınlara el sürmeden ve Mehirlilerini tayin

⁸⁵Özcan, 99.

⁸⁶Ali İhsan Pala, *İslâm Hukukunda İhtiyat İlkesi*, Fecr yay., Ankara 2009, 157.

⁸⁷İbn Rüşd, I, 336, Zuhayli, II, 415. Özcan, 100, Baktır, 329.

⁸⁸Nisa, 4/101.

⁸⁹Zuhayli, II, 415.

etmeden onları boşarsanız, size bir sorumluluk yoktur.”⁹⁰Bu durumda da boşamak kesin olmayıp bir ruhsattır.

2. Hz. Ömer (r.a) rivayet ettiği hadis: “Bu Allah Teâla’nın size sunduğu bir sadakasıdır, Allah’ın sadakasını kabul edin.” ile Hz. Peygamber(a.s)’ın: “Yüce Allah azimetleri ile amel edilmesini dilediği gibi, ruhsatları ile de amel edilmesini diler.”⁹¹İmam Şafii’ye göre bu hadiste kasr, sadaka olarak takdim edilmiştir. Sadaka ise ancak karşı tarafın kabulü ile gerçekleşir.⁹²

3. Hz.Âişe(r.a)’nın Rivayeti: ‘*Rasûlullah (S.a.v), seferde bazen kısaltıyor, bazen tam kılıyordu. Bazen iftar ediyor, bazen oruç tutuyordu.*’⁹³

Bu delillere bakıldığında da yolculukta namazları kasr etmenin azimet değil, ruhsat olduğu anlaşılmaktadır.

Şafiilerin konuyla ilgili kıyas deliline gelince; seferde iken dört rekâtı namazları iki değil de dörde tamamlayarak kılmanın caiz oluşunu, seferde iken Ramazan orucunu tutmayarak te’hir etme iznine ve yine mesh üzerine üç gün mesh vermenin terkedilmesi ruhsatına kıyas ederek, onlar nasıl caiz ise bu da öyle caizdir demişlerdir.⁹⁴

Şafiilerin kıyas dışındaki akli delilleri ise şöyledir: Seferi olan kişi mukim bir imama uyararak namaz kılsa, namazını dört rekât olarak kılmasının gerektiği konusunda icma vardır. Şayet iki rekât kılmak caiz olsaydı, ne mukimin, ne de seferi bir imamın arkasında dört rekât kılmanın caiz olmaması gerekirdi. Sabah namazı farzının dört rekât olarak kılınmayacağı gibi.⁹⁵ Böylece Şafiiler, kasrın ruhsat olduğu görüşünün doğruluğunu savunmuşlardır.

Sonuç olarak, Şafiilerin bu konuyla ilgili hüküm çıkarma yöntemleri şu şekilde özetlenebilir:

1. Nasların zahiri ile istidlal (delil getirme) etmişler ve “*فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ*” “*Size bir günah yoktur.*” İfadesinin ibahaya delalet ettiğini söylemişlerdir.

2. Muhalif görüşün istidlal ettikleri hadisleri te’vil ederek, deliller arasındaki zahiri tearuzu gidermeye çalışmışlardır.

⁹⁰Bakara, 2/236.

⁹¹Zuhaylî, II, 415.(Hadisi Beyhaki ve Ahmed, İbn Ömer’den, Taberani ise merfu olarak İbn Abbas’tan rivayet etmiştir.)

⁹²Baktır 331.

⁹³Şevkânî, III, 230.

⁹⁴Özcan, 101.

⁹⁵ Özcan,103.

3. Seferi olan kişinin Ramazan orucunu erteleme ruhsatı ile seferde üç gün olarak cevaz verilen mesh etme ruhsatını kullanmama serbestliğine kıyas etmişlerdir.

4. Mukime uyan kimsenin namazını dörde tamamlamasının farz olduğunu ve buradaki itmamın (tamamlamanın) caiz olduğu gibi, kasreden kişinin de itmam edebileceğini akli bir delille ispata çalışarak, seferilikle ilgili bu hükmün ruhsat olduğu, yani kasrın ve itmamın (namazı tam kılmanın) caiz olduğu hükmüne varmışlardır.⁹⁶

Bundan anlaşılan şey, yapması ruhsat olan bir şeyin üzerine farzın bina edilmesi ona bir zarar vermez. Yani seferilikte iki rekât olarak kılınması ruhsat olan dört rekâtli namazları, seferilikte, mukim durumdaki gibi farz olan dört rekât şeklinde eda edilmesinde bir sakıncanın olmadığı görülmektedir.

1.4.4.3. Malikilerin Görüşü

Yolculukta namazları kısaltmanın hükmü ile ilgili Maliki mezhebinin görüşü sünnet-i müekkede yönündedir.⁹⁷ Sebebiyse Hz. Muhammed (s.a.v)'in öyle yapmasıdır. Gerek İbn Ömer ve gerek diğer ravilerden de Hz. Peygamber(s.a.s)'in seferilikte namazlarını dört rekât olarak kıldığınıyla ilgili sahih bir rivayetin gelmemesidir.⁹⁸

1.4.4.4. Hanbelilerin Görüşü

Hanbelilere göre seferde namazı kısaltmak ruhsat olup, mükellef bu ruhsatı alıp almamada serbesttir.⁹⁹ Seferi olan bir kimse namazlarını tam veya kısaltarak kılma konusunda serbesttir. Hanbeliler, kısaltmanın mutlak olarak tam kılmaktan daha faziletli olduğunu dile getirmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v) ile kendisinden sonra gelen Hulefâ-i Raşidin de böyle yapmışlardır.

⁹⁶Özcan, 103.

⁹⁷İbn Rüşd, I, 336, Baktır, 332, Zuhayli, II, 415.

⁹⁸Zuhayli, II, 415.

⁹⁹İbn Rüşd, I, 336.

İKİNCİ BÖLÜM

SEFERİLİKTE KASR

2.1. KASR'IN ŞARTLARI

2.1.1. Sefer Mesafesi

Namazların kısaltılacağı konusunda, mesafenin ne kadar olması gerektiği, fakihler arasında ihtilafli bir konudur. Çünkü ayette açıklanan sefer kısa sefer mi, yoksa uzun sefer mi? olduğu açık değildir. Sünnette de bu konu belli bir sınır ile sınırlandırılmamıştır. Kasır meselesinde efendimiz Hz. Muhammed(a.s)'a dayandırılacak muayyen bir mesafe ve zamanın net olarak ne kadar olduğu konusunda kesin bir tahditleme olmamakla birlikte, Hz. Peygamber (a.s) ve Sahabenin farklı yerlere olan yolculuklarında yaklaşık zaman ve mesafe ölçüleri bulunmaktadır. Hz. Muhammed (a.s) Mekke'den Usfan'a, Cidde'ye ve Taif'e giderken namazlarını kasr etmiştir. Bu mesafeler üzerinden fakihler yaklaşık olarak birtakım zaman ve mesafe ölçülerini ortaya koymuşlardır.

Nisa Süresi 101. Ayete bakıldığında, mutlak manada yeryüzünde gezmeye çıkan herkes seferi hakkını elde edebilmektedir. Ancak seferiliğin müddet ve mesafesinin sınırı belirtilmemiş. Ancak yukarda da belirttiğimiz gibi bu müddet ve mesafe Hz. Peygamberin uygulamalarında “yaklaşık” olarak görülmektedir.

Bununla birlikte fakihler, seferilikle ilgili hükümlerin uygulanabilmesi için asgari hududun belli bir müddet ve mesafe kriteri veya bazı özelliklerle sınırlandırılmasının gerekliliğinde ittifak etmişlerdir. Ancak bu sınırların belirlenmesi ihtilaf konusu olmuştur.¹⁰⁰

Biz burada mezhepler arası bir mukayese yaparak, hangi mezhebin mesafe kriterini, hangisinin zaman kriterini, hangisinin örfü veya başka bir ölçü birimini ele aldığı ve bu çerçevede, hüküm verdiğinde hangi delillere dayandığı hususunu belirtmeye çalışacağız.

¹⁰⁰Özcan, 103.

2.1.1.1. Hanefilerin Görüşü

Mukim, kendi Vatanında veya vatani hükmünde olan bir yerde oturan bir kimseye denir. Mukim olan bir kimse ikamet ettiği yerden çıkıp en az on sekiz saatlik bir yolu gitmeye başlamışsa din deyiminde kendisine yolcu ya da misafir ismi verilmektedir.¹⁰¹ Ebu Hanife ile ona tabii olanlar ile Kufe âlimleri: “Namazın kasr edilebileceği mesafenin en azı, üç günlük mesafedir.” demişlerdir.¹⁰²

Namazların kısaltılabileceği¹⁰³ mesafenin en az ölçüsü, mutedil bölgelerde¹⁰⁴ yıl içindeki en kısa günlerin hesabıyla ve yaya veya deve yürüyüşüyle üç gün ve gecelik yoldur.¹⁰⁵ Buna “üç merhale” de denir. Orta yürüyüş, piyade yürüyüşüdür. Kafile halinde develerle olan yürüyüşlerde ise orta yürüyüş, deve yürüyüşüdür.¹⁰⁶ Sabahtan geceye kadar yürüme şartı yoktur. Yolculuk yapıldığı günlerde sabah vaktinden zeval vaktine kadar yürüme şartı aranır. Burada geçerli olan dinlenmelerle birlikte vasat bir yürüyüştür.¹⁰⁷

Hanefiler, seferilikte üç günlük bir mesafenin ölçü alınmasında şu iki hadise dayanmışlardır:

1. *“Misafir olan bir kimse, tam üç gün üç gece, mukim olan bir kimse ise bir gün bir gece mest üstüne mesh eder.”*¹⁰⁸

2. *“Kadın, yanında mahremi olmadan üç günlük yolculuğa çıkmasın.”*¹⁰⁹

Yolculuk mesafesindeki üç konak olarak dile getirilen mesafe üç günlük mesafeye yakındır. Çünkü mutat mesafeye göre bir kişi günlük ancak bir konaklık mesafede yol gidebilir. Bu durum özellikle yılın en kısa dönemlerinde geçerlidir. Bu mesafeden daha kısa mesafelerde namazları kasr etmek sahih değildir.¹¹⁰

¹⁰¹Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Sağlam yayınevi, İstanbul ts., 176.

¹⁰²İbn Rüşd, 337.

¹⁰³**Kısaltma**, dört rekâtlı farz namazları iki rekat kılmak demektir. İki ve üç rekâtlı farz namazlar, vitir namazı ve sünnetler kısaltılamaz.

¹⁰⁴**Mutedil Bölge**: Yıl içindeki en kısa günlerin ve günün uzun bir kısmında, bu mesafeyi katetmenin mümkün olduğu beldeler demektir.

¹⁰⁵Zuhayli, 417.

¹⁰⁶Bilmen, 176.

¹⁰⁷Zuhayli, 417.

¹⁰⁸Müslim, Tahare, 24.

¹⁰⁹Müslim, Tahare, 74.

¹¹⁰Zuhayli, 417.

Denizlerde ki mesafe ise, yelkenli bir geminin normal bir havada üç günde yol aldığı mesafedir.¹¹¹ Denizde, mutedil bir havada, normal hızda giden bir geminin on sekiz saatte kat edeceği yol sefer mesafesi olur.¹¹² Denizlerde rüzgarın hızlı veya yavaş esme durumlarına göre değil de, mutedil esme durumu dikkate alınır.¹¹³

Seferilik esnasında dağdaki yolculuk üç gün üç gecelik yürüyüş mesafesi dikkate alınır. Bu mesafe düz olan yerlerde daha kısa bir sürede kat edilse de dağdaki üç gün, üç gecelik yürüyüş mesafesi ile seferilik vüku bulmuş olur.¹¹⁴ Diğer yandan üç gün yolculuk, günde 6 saat takdir edilerek $6 \times 3 = 18$ saat, $18 \text{ saat} \times 5 \text{ km} = 90 \text{ km.}$ olarak takdir edilir; ancak yolun düz ve dağlık olmasına bağlı olarak bu miktar azalır artar.¹¹⁵ Bir kişinin, 1(bir) saatte ortalama olarak gidebileceği mesafe 5(beş) km.(5000 metre) olarak tayin edilmiştir.

İstirahata da ihtiyaç olması hasebiyle yolculukta gece gündüz durmaksızın yola devam edilemez. Bu sebeple günlük yolculuk mesafesi genel olarak güneş doğuşundan zeval vaktine kadarki süre kabul edilir. Bu da yukarıda da belirtildiği gibi ortalama günlük 6 saat (üç günlük toplam 18 saat) olarak belirlenmiştir. Bir saatte 5 km. yol katedilirse, 18 saatte 90 km. yol kat edilir. Bu görüşe göre, biri 18 saatte, diğeri ondan daha az bir zamanda kat edilebilecek iki yolu bulunan bir yere, sadece 18 saatlik yoldan giden kimse seferî sayılır. Sefer süresinin hesaplanmasında, sadece gidiş veya dönüş süresi dikkate alınır. Bu sebeple gidiş ve dönüş süreleri birleştirilerek amel edilemez.¹¹⁶

Bu üç günlük mesafenin süre itibariyle uzunluğu her beldeye göre farklılık göstermektedir. Bu duruma örnek verilecek olursa; Mısır ve onunla aynı paralelde yer alan Ekvatora yakın ve Ekvator ülkelerinde yirmi saat yaklaşık bir çeyrek. Günde yedi saatten, bir çeyrek saat eksik yolculuk yapılır. Ekvatordan uzak olan Şam'da ise durum biraz daha farklıdır, Üç günlük yolculuğun tümü, yirmi saatten takriben yirmi dakika eksiktir. Bir günde altı saat kırk dakikadan bir buçuk derece eksik yürünmektedir.¹¹⁷

Kısacası, Dünya'nın özel şekli ve eksen eğikliğinin olmasından dolayı dünyadaki tüm yerlerin gündüz uzunlukları aynı değildir. Ekvator'da gece gündüz

¹¹¹Atar, 18.

¹¹²Döndüren, 175.

¹¹³Zuhayli, 417.

¹¹⁴Zuhayli, 417.

¹¹⁵Döndüren, 175.

¹¹⁶Atar, 19.

¹¹⁷Zuhayli, 417.

farkları bir birine eşit iken, kutuplara doğru gidildikçe bu fark artmaktadır. Bu da Dünya'mızın şekli ve Güneş'e karşı olan konumundan ötürüdür. Yıl içerisinde oluşan eksen eğikliğinden dolayı Güneş ışınları 23 derece 27'' lik bir açıyla 21 Haziran tarihinde Yengeç Dönencesine dik gelirken; 21 aralık tarihinde aynı açıyla Güney Yarım Kürede yer alan Oğlak Dönencesine dik düşmektedir. Bunun sonucunda da kutup noktalarında altı ay gece, altı ay gündüz yaşanır. Yüce Allah'ın koymuş olduğu bu sünnetullâh âdetinden dolayı Dünyamızda farklı paralellerde yer alan yerlerin gün uzunlukları aynı olmayıp farklılık arz etmektedir.

Bazı Hanefi fakihleri de seferilik mesafesini fersahla¹¹⁸ takdir etmişlerdir. Bu konuda on beş, on sekiz veya yirmi bir fersah ölçüleri ileri sürülmüştür.

Ebu Hanife'den üç merhale, on beş veya on sekiz fersah olarak seferilik mesafesinin nakledildiği söylenmiştir. Fetvaya esas olan ise on sekiz fersah mesafesidir. Çünkü bu mesafe, vasat bir yürüyüşle üç günlük mesafeye eşittir.¹¹⁹ Ki Ebu Hanife seferilik hükmünde zaman kriterini dikkate almaktadır.

Hanefi fıkıh kitapları fersahla mesafe tayininin dağlık, derelik yerlerde farklılık arz edeceğinden dolayı ölçü olarak alınamayacağını nakletmişlerdir. Bu konuya değinen Ömer Nasuhi Bilmen: ‘Şu kadar da var ki, fersah esas alındığı takdirde birçok meseleler çözümlenmiş olur.’¹²⁰ Diyerek bu konuda kendi görüşünü dile getirmiştir. Aynı zamanda Ömer Nasuhi Bilmen, Hanefi fakihlerinden bazılarının sefer müddetini 18 fersah takdir ettiklerini, 1 fersahın 3 mil, her bir milin de 20 dakikalık mesafe olabileceğini, böylece 18 fersahın 18 saatte kat edilebileceğini belirtmiştir.¹²¹

Yine seferiliğin mesafesinde her ne kadar mesafe fersah olarak hesaplanıyorsa da, zaman kriterine dönüldüğü dikkat çekmektedir.

Seferiliğin en kısa süresi fersahlarla takdir edilince birçok problemin çözüldüğü görülmektedir. Bir kişi hangi araçla veya hangi yolla seferilik yaptığına bakılmaz, Gittiği mesafe takriben 90 km ise seferilik ruhsatlarından yararlanma hakkına sahip olur. Diğer bir yöntem ile üç günlük yolculuk, günde 6 saat süre hesaplanarak $18 \times 5 = 90$

¹¹⁸**Fersah:** 1 fersah, 3 mildir. 1 mil 1.848 km'dir. $3 \times 1.848 = 5.544$ km. Yani 1 fersah: 5.544 km'dir.

¹¹⁹Döndüren, 174.

¹²⁰Bilmen, 177.

¹²¹Ayrıca Bkz. Bilmen, 177, Erkal, 162.

km olarak takdir edilir. Fakat bu mesafe, yolun düz, dağlık veya yokuşlu oluşuna bağlı olarak değişiklik arz edebilir.¹²²

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Görüşü

Elmalılı Hamdi Yazır (Ö. 1358/1939), kendi döneminde DİB olan Aksekili Ahmed Hamdi Hoca'ya bu hususta gönderdiği bir cevabi mektubunda ve Hak Dini Kur'an Dili adlı tefsirinde de bu konuyu ele almıştır. Elmalılı, kendi zamanlarında, tren ve vapur yaygınlaştığı halde, bu araçların kendi yollarında mutad araçlar olarak kabul edip, seferlilik için gerekli üç günlük yolculuk süresini, bu araçların normal ortalama hızını dikkate alarak hesaplamaları gerekirken, o güne kadar klasik Hanefi fıkıh kitaplarındaki seferlilikle ilgili kriteri yanlış anladıklarını, yani zamanlarına yanlış tatbik ettiklerini ifade ediyor. Trenin ata benzetildiğini, demir yolunun da deve yolu zannedilerek yanlış yapılarak kendisi ve diğer alimlerin yanlış olduğunu dile getiriyor. Sadece istishabı tutarak sadece deve veya yaya yolculuğundan başkasının hesaba alınmamakla hata edildiğini zikrediyor. Kitapların şeriat bakımından yolculuğu, gidilen yolda alınan normal yürüyüş ile en az üç günlük mesafe kat edileceğine "Huruc-ı medid"¹²³ diye tarif etmesine rağmen yine de deve gidişini ve ayakla yürüyüşü temel esas olarak yanlış zannedildiğini, ve gidilecek her yolun kendi olağan şekline göre hesaplanması gerektiğinin düşünülmediğini ve farkına varılmadığını dile getiriyor.¹²⁴

Elmalılı, tefsirde kısa cümlelerle açıkladığı konularla ilgili bilgi verirken, muhtemel yanlış değerlendirmeleri önleyici açıklamalar da yapıyor. Mesela, bir mesafenin mutad olan yolunda, o yolun mutadı olmayan bir yolculuk şekliyle yolculuk yapılması halinde, gidiş şeklinin mutadının dikkate alınması gerektiğini belirtiyor. Yine aynı şekilde, bir mesafenin birden fazla mutad yolu olması halinde, o mesafe hangi yolla kat edilmişse, o yolun mutadına göre üç günlük yolculukla kişinin yolcu sayılabileceğini dile getirmiştir.¹²⁵

Örneğin, Erzurum'dan İstanbul'a iki yol vardır. Biri şose¹²⁶ diğeri de demir yolu. Yola çıkan kimse bu yollardan hangisi ile giderse onun hükmüne göre ibadetlerini icra eder

¹²²Döndüren, 175.

¹²³**Huruc-ı Medid:** Uzun süre yolculuğa çıkmak demektir.

¹²⁴Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Hikmet Nşr., İstanbul ts., X, 235-236.

¹²⁵Elmalılı, 251.

¹²⁶**Şose:** Karayolu, yaya yolu veya deve yolu.

Bu anlayışın tabii sonucuna göre iki yolu olan bir yere, yolcu treniyle 18 saatten az bir sürede giden kimse seferi sayılmazken; aynı mesafeyi örneğin at ile giden birisi 18 saatten daha fazla bir sürede giderse seferi sayılır.¹²⁷ Bu mantığa göre, mesela Erzurum'dan İstanbul'a giden iki yolcudan biri Ankara istikametinden, diğeri Samsun istikametinden gitse, bu iki mesafeden birinde 18 saatten daha az bir sürede giden kimse seferi sayılmazken, 18 saatten daha uzun bir sürede giden kimse seferi sayılır.

Elmalılı Hamdi Yazır, sefer müddetinin 18 saatten (üç gün hesabıyla) aşağı olamayacağı konusunda ısrar ediyor. Ve Hanefilerce bu hükmün dayandırıldığı esasları, tartışmasız doğrular olarak zikrediyor. Hatta günlük altı saati az bulduğunu, sekizer saatten yirmi dört saat olmasını ihtiyaten daha doğru olacağını dile getiriyor. Bir açıdan da bu yirmi dört saatin geceli gündüzlü bir güne tekabül ettiğini, İmam Şafii'den gelen bir rivayete de uygun olduğunu bu sebeple ihtilafın da kalmayacağına dikkat çekiyor. Yine Hanefi mezhebinde, yolculuk süresinin üç gün sayılmasını وَ لَيْلَةٌ وَ لَيْلَةٌ وَ لَيْلَةٌ “ Evinde oturan (yolcu olmayan) tam bir gün ve bir gece mesh eder, yolcu ise üç gün üç gece mesh eder.” Peygamberimizin(s.a.s) hadisine dayandırıyor.¹²⁸

Elmalılı, konuyla ilgili olarak son kısımda kara nakil vasıtaları için de trende olduğu gibi, yol tahsis edilmesi halinde, tahsis edilen yolun mutad vasıtasının dikkate alınması gerektiğini dile getiriyor. Tren ve otomobilin birbirine benzetilmesine karşı çıkan Elmalılı, Tren için ayrılan yolun normal belli bir yol olduğu, trenin ne kadar sürede gidilebileceğinin bilinebileceğini söylüyor. Fakat otomobil gibi vasıtaların kullanacağı yolların şose veya herhangi asfaltlı bir yol olabileceği ve bunun da bir ortalamasının olmayacağından ve normalin üstünden bir hızla gidebileceğinden ötürü otomobil ile trenin bir sayılmasının yanlış olacağını dile getiriyor.

Yine Elmalılı amacının yeni prensipler ortaya koymak olmadığını, konulmuş olan kural ve prensiplerin doğru okuyup anlaşılması gerektiğini dile getiriyor. Üç günlük zaman hususunda da ifrat ve tefrite kaçınılmaması gerektiği hususunu da dikkatlere sunuyor.¹²⁹

Karayolları konusunda bu ifadeleri dikkate alındığında, günümüz şartlarında şehirlerarası yolculuklarda mutad vasıtalar, denizde yolcu vapurları, demir yolunda

¹²⁷Beşir Gözübenli, ‘Elmalılı Hamdi Yazır’ın Seferilik Konusuna Yaklaşımı’, *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997, 143.

¹²⁸Elmalılı, 238.

¹²⁹Elmalılı, 254-255.

yolcu trenleri olduğu gibi, karayollarında ise yolcu otobüslerinin olduğu görölmektedir. Yolcu otobüslerinin normal ortalama hızları ise şehir içi ve şehir dışı olmak üzere, kanun ekseninde trafikçe belirlenen azami hız sınırları da dikkate alınarak bir tespitte bulunulabilir. Artık son zamanlarda otomobiller için aynı şeyler söylenebilir.¹³⁰

Görölüyor ki, Elmalılı Hamdi Yazır, klasik Hanefi fıkıh kitaplarında yer alan seferilikle ilgili temel esasların, günümüz şartlarına uyarlanması esnasında, günümüzdeki mutad yolculuk şekillerinin dikkate alınmasının şart olduğunu savunuyor. Aslında konuyla ilgili tüm izahları, Hanefi mezhebine göre, seferilik kriterinin, mesafe değil, süre olması gerektiği hakkındadır. Hanefi mezhebinin seferilik konusundaki görüşlerini en ince teferruatına kadar, delilleriyle birlikte savunan Elmalılı, bu konuda ihtiyatlı olunması gerektiğini vurgulayıp, kendi yaklaşımının da ihtiyata daha uygun olduğunu söylüyor. Elmalılı Hamdi Yazır'ın seferilik konusuna yaklaşımı Hanefi mezhebinin konuyla ilgili esaslarına uygun bir yaklaşımdır. Ancak bu yaklaşıma göre, uçakla yapılan seyahatlerde, Hanefilere göre, seferilik hükmü kalkmış olmaktadır. Otobüs ve tren yolculuklarında da nadiren seferi olunabilir. Bu durum da seferilikle ilgili nasların ruhuna aykırı gözükmektedir. Zira bu anlayışa göre, Cenâb-ı Hakk'ın yolculara tanıdığı kolaylık hükümleri, günümüz şartlarındaki uzun yolculuklar için bile kalkmış olmaktadır.¹³¹

Günümüzde seferilikte, insanların kullandığı veya kullanmak zorunda olduğu yüksek hızdaki araçlar hayatla bütünleşmiş durumdadır. Hükümler verilirken umumun maslahatı göz önünde bulundurulmalıdır. Günümüz seferiliğinde uçak vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir. On, on iki saat veya daha fazla yolu uçakla kat etme ihtiyacı duyan insanlar az sayıda değillerdir. Ve bu zaman zarfındaki yolculuk, hikmete binaen meşakkatten hâli değildir. Günümüzde, seferilik hükümleri, sadece zaman kriterine dayandırılarak verilmeye çalışıldığı zaman, eksikliklerin ve problemlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Zaman kriteri göz önünde bulundurulduğunda, mesafe kriterinin de dikkate alınması, problemleri en aza indirecektir.

Seferilikte zaman ve mesafe kriterleri göz önünde bulundurularak verilen hükümleri kısaca vermeye çalışacak olursak:

Yolcunun gideceği yer birden çok seçeneğe açık ise, yani kara ve denizden gitme muhayyerliğine sahip ise, gideceği yol dikkate alınır. Örneğin bir yere karayolu

¹³⁰Gözübenli, 145.

¹³¹Gözübenli, 146-147.

ile on sekiz saatte, deniz yolu ile on iki saatte gidilirse eğer, karayolundan giden yolcu sayılır, deniz yolundan gidenler sayılmaz.¹³²

Sefer ile ilgili “Sefer Risalesi” isimli eseri ele alan Osman Bektaş hoca, eserinde; mesafeyle ilgili iki delil bulunduğunda, ihtiyat tarafını destekleyen delillerden açık delilin tercih edileceğini dile getirmiştir. Yine mesafeyle ilgili bir beldenin iki yolu bulursa bunlardan biri seferilik mesafesine giriyor, diğeri girmiyorsa seferilik mesafesine giren yol dikkate alınır. Birinci yoldan gidene seferilik hükmü icra edilir; ama ikincisinden gidene icra edilmez. İsterse bu her iki yolculuk karada isterse birincisi karada, diğeri denizde olsun fark etmez.¹³³

Gidilen yolun farklı olma zorunluluğu bulunmamaktadır. Yani biri kara diğeri deniz olmalı diye bir kaide yoktur. Her iki yol da kara veya denizden olabilir. Gidilecek yerin karadan iki yolu varsa ve giden kişi de sefer hükümlerini ihtiva ettiği uzaklıktakini seçerse seferi olur; ama kısa olanı seçerse seferi olmaz.

Uçak veya trenle yapılacak yolculuklarda gidilecek yolun kaç fersah olduğuna bakılır. En az 18 fersahlık bir yol gidilince, sefer için geçerli olan süre gerçekleşir ve sefer hükmü başlamış olur. Artık kara, deniz, hava ve demir yolu vasıtalarının hızlı giden bir vasıta olmasına itibar edilmez.¹³⁴

Sefer hususunda idareci ve raiyetinde bulunanlar aynı hükümlere tabidirler. İdareci olan birisi de niyet etmeden sefer müddetini ihtiva eden bir yolculuğa çıkarsa namazlarını kasr etmez. Ama sefer müddeti olan bir yere gitmeye niyet ederek giderse, o zaman namazlarını kasr eder.¹³⁵

Efendimiz (s.a.s)’in uygulamasına bakıldığı zaman, gerek kendisi, gerek ilk dört halifesi, Medine’den Mekke’ye yolculuk yaptıklarında, farz olan dört rekâtlı namazları iki rekât olarak kasr ettikleri görülmektedir.

¹³²Bilmen, 177.

¹³³Osman Bektaş, *Sefer Risalesi*, Aktaran: Zeki Koçak, Erzurum Müftüsü Osman Bektaş Hocanın Sefer Risalesi-Tahkiki Neşri, Tercüme ve Değerlendirme, Atatürk Üni., İlahiyat Fak. Dergisi, sayı:43, Erzurum 2015, 70.

¹³⁴Döndüren, 175.

¹³⁵Bilmen,179.

2.1.1.2. Şafîlerin Görüşü

Şafii mezhebine göre zaman hesabıyla yaklaşık iki günlük yolculuk, namazların kasr edilmesini mübâh kılan yolculuktur. Bu mesafe iki konaklık ve ağır bir yükte olan iki konaklık mesafedir. Develerin yüklü halde olmalarıyla birlikte namaz kılma, yeme içme, kalkma oturma ile birlikte yapılan iki günlük yolculuktur. Mekke ile Cidde veya Mekke ile Taif, ya da Taif ile Usfan arasındaki ölçü gibi ölçü gidiş olarak da 4 berid veya 16 fersah veya 48 haşimî mili¹³⁶ olarak belirlenir. Bu mesafeler bugünkü ölçülerle 88.704 km'ye tekabül eder. Bu mesafe hızlı olan taksi, uçak veya başka vasıtalarla kısa bir sürede ya da bir saatte alınsa bile namazlar kasredilir. Çünkü böyle bir durumda kişinin 88 km'lik yolu yani dört beridlik yolun yolculuğunu yaptığını söylemek mümkündür.¹³⁷ Şafii mezhebinde dikkate alınan kriter, yolun uzunluğu yani mesafe olduğu için, bu mesafenin kaç saatte alındığına itibar edilmez. Bu mesafe ister bir saatte alınsın, ister daha uzun, ister daha kısa zamanda alınmış olsun mesafe kriterinden dolayı sonuç değişmez. Namaz kasredilir.

Şafii mezhebi, seferilik mesafesi hakkında delil olarak şu hadisle amel etmiştir, Hz. Peygamber (s.a.s): *‘Ey Mekkeliler! Mekke'den Usfan'a dört beridden (88 km) daha kısa bir mesafede namazlarınızı kısaltmayın.’* İbn Abbas ile İbn Ömer'in de dört beridlik mesafede ve daha fazlasında namazlarını kasr ettikleri ve oruçlarını yedikleri rivayet edilmiştir. Böyle uzun bir mesafede yolculuk meşakkati yükü indirip bindirip ve bağlamayla artmakta ve tekrarlanmaktadır. Ama mesafe kısa olduğu zamanlarda böyle bir meşakkat tekrarlanmakla olmaz.¹³⁸

Şafî Mezhebine göre, sefer mesafesi tam bir sınırdan sınırlandırılmıştır. Sınırlandırılmış olan bu mesafenin dışında çok az bir mesafe de olsa sefer hükmüne zarar vermektedir.¹³⁹ Mesela, sefer mesafesi yaklaşık 90 km. olarak belirlenmişse, bu mesafeden az bir eksiklik olsa bile kişi seferi sayılmaz; çünkü kişinin seferi sayılabilmesi için tahdidlenmiş (sınırlandırma) olan sefer mesafesini geçmesi lazım. Mesafeyi geçmediği zaman seferilik hükümlerinden faydalanamayacaktır. Burada asıl olan sınırlandırılmış olan mesafeyi kat etmektir. Kişi Sınırlandırılan mesafeyi kat etmediği takdirde seferilik hükümlerinden yararlanamaz.

¹³⁶1 Mil 1.848 km'dir, 48 mil 88.704 km yapar. 1 Fersah 5.544 km'dir, 16 fersah 88.704 km yapar. 1 Berid 22.176 km'dir, 4 berid 88.704 km yapar.

¹³⁷Zuhayli, 418.

¹³⁸Zuhayli, 418.

¹³⁹Zuhayli, 418.

Şafii mezhebinde seferilik mesafesi, karada dikkate alınan ölçü ile denizde dikkate alınan ölçü aynıdır. İkisi de dört beridlik mesafedir.

İmam Nevevî sefer mesafesini şöyle ele alıyor: “Yolculuk mesafesi 48 Haşimi mili mesafesinde olmalıdır. Ben diyorum ki, bu uzunluk yüklü bir devenin sıradan yürüyüşü ile iki merhale (yani 90 km.) olmalıdır. Mesafe hususunda deniz yolculuğu da kara yolculuğu gibidir. Yolcu bu milleri(mesafeyi) bir saat gibi daha kısa bir zamanda alsa da, namazını kasr ederek kılması sahihtir. En iyisini bilen Allah’tır. Yolcu, uzaklığı en az iki aşama, merhale olan belli bir yere gitmeye niyet etmelidir. Şu halde hangi yöne gideceğini bilmeyen ve yolculuğunun hangi yöne doğru olacağına bir şekilde kesinleştirmeyen kişi namazını kasr edemez. Bir kişi gitmek istediği cihete doğru biri kısa diğeri uzun iki yol olur da güvenilir ve kolay olan uzun yolu tercih ederse, namazını kasr edebilir. Yoksa böyle bir gerekçe olmadan uzun yolu seçerse, en zahir görüşe göre namazını kasr edemez.”¹⁴⁰

Seferilikte mesafe konusunda, bazı fıkıh ve ilmihal kitaplarında Şafii mezhebinde kasr ile ilgili hesaplanan mesafenin farklı olduğu dikkat çekmektedir. Birçok kaynakta kasr mesafesinin 16 fersah olduğunu, 1 fersahın 3 mil, 1 milin de 6000 zira olduğu, 1 zira 46.2 cm. eder, bunun da 88.704 km. ’ye tekabül ettiği açık bir şekilde ifade edilmiştir.¹⁴¹ Ancak birtakım kitaplarda bu mesafenin uzun olduğunu görürüz. Mesela, Halil Güneç Hoca bu hesaplamayı şöyle yapmaktadır: “Uzun yol 48 mildir, her mil de 4000 adım, her adım yaklaşık 3 ayak, her ayak da yaklaşık 25 santimetredir, bu da takriben 144 km’ye tekabül eder.”¹⁴² Yine buna benzer bir hesaplama şu şekilde yapılmaktadır: 1 fersah 3 mil olup, 16 fersah ile çarptığımızda 48 mil eder. 1mil 4000 adımdır. $48 \times 4000 = 192.000$ adım. 1 adım 3 ayak mesafesi olup, 1 ayak mesafesini ortalama 25 cm. kabul edilirse 1 adım $3 \times 25 = 75$ cm yapar. $75 \times 192.000 = 144.000$ m. = 144 km. eder. Burada dikkat edecek olursak, kasr mesafesinin 88 km. olarak hesaplanmasında belli olan ölçü birimleri kullanılmış ve hata yapma ihtimalinin çok az olabileceği görülmektedir. Fakat bu mesafenin 144 km. olarak hesaplanmasında, 1 milin yaklaşık 4000 adım ve 1 adımın yaklaşık 3 ayak, 1 ayağın da yaklaşık 25 cm olarak hesaplanmasında, genellikle ‘yaklaşık’ olarak mil’e, adıma ve ayağa bir ölçü takdir edildiği görülmektedir. Böylelikle birkaç ‘yaklaşık hesaplama’ bir araya gelince hata

¹⁴⁰Nevevi, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şerif, (öl. 676/1277), *Minhac*, Daru Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2009, 80-81.

¹⁴¹Ayrıca bkz. Zuhayli, II, 418, Nevevi, 80-81, Keskin, 194, İbn Rüşd, I, 337.

¹⁴²Halil Güneç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, Yasin Yay., İstanbul 2007, I, 171.

yapma ihtimalide artmaktadır. Bu konuda, genellikle fakihlerin sefer mesafesinde, 4 berid ölçüsünü kullandıkları, 1 berid uzunluğunun 22.176 km olarak, 4 berid uzunluğunun ise $4 \times 22.176 = 88.704$ km'ye tekabül ettiği görülmektedir. Gerek bu hesaplamanın olması (88.704 km.) ve gerekse İbn Ömer (r.a) ve İbn Abbas (r.a)'ın rivayetlerinde geçen, 4 beridlik ölçünün dikkate alındığı, böylece bununla amel etmenin daha isabetli olacağı düşünülmektedir.

2.1.1.3. Malikîlerin Görüşü

Malikiler de Şafiiler gibi seferilikte, mesafe kriterini dikkate almışlardır.

Sahih olan görüşe göre Malikiler seferilikteki mesafe hakkında şöyle demişlerdir: Bir mil yaklaşık olarak üç bin beş yüz zirâ'dır. Bu uzaklık ta bugünkü ölçülerle 89 km. dolaylarındadır. Daha ince bir hesapla bu ölçü 88.704 km. yapmaktadır. Bu uzaklık uçak, otomobil gibi hızlı araçlarla bir saatte de katedilirse namazlar kısaltılarak kılınır. Böyle bir durumda kişinin dört beridlik yol aldığını söylemek mümkündür.¹⁴³

İmam Malik, bu mesafe ölçüsü ile ilgili olarak, aşağıdaki hadisleri delil olarak göstermiştir:

1. Abdullah b. Ömer (r.a.)'ın Riym Bölgesi'ne yolculuk ettiğini ve bu kadar mesafede namazı kasrettiğini rivayet ederek, bu mesafenin de dört berid olduğunu belirtmiştir. ($4 \times 22.176 = 88.704$ km.)

2. İbn Abbas (r.a.)'ın Mekke-Taif, Usfan-Mekke ve Cidde-Mekke arasındaki yolculuklarında kasrettiğini rivayet etmiş ve bu mesafenin de dörtberid olduğunu, dört beridin de 48 mil yaptığını, bu mesafenin de namazın kasredilerek kılınması için uygun bir mesafe olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴

İmam Malik'in seferilikle ilgili ele aldığı deliller ile mesafe kriterini, yukarıda da belirtildiği gibi, İmam Şafii de aynen benimsemiştir. Malikî mezhebinde de mesafe kriteri dikkate alınarak, kara ve deniz yolculuklarında kasr mesafesi aynıdır. Bu mesafe tahdidî değil takribîdir. Gidilen mesafenin belirtilen ölçüden biraz düşük olması, seferiliğe engel değildir.

¹⁴³Zuhayli, II, 418.

¹⁴⁴Malik b. Enes, *Muvatta*, (Çev. Vecdi Akyüz, Ahmet Arpa, Ahmet M. Büyükçınar, Abdullah Yücel, Durak Puzmaz), Beyan yay., İstanbul 1994, I, 255.

İmam Malik'in iki günlük mesafede kasr yapılacağına dair görüş ileri sürdüğü de nakledilmiştir.¹⁴⁵

2.1.1.4. Hanbelîlerin Görüşü

Ahmed b. Hanbel, hocaları gibi, İbn Abbas ve İbn Ömer'in sefer mesafesinin 16 fersah yahut 48 mil olduğu görüşünü benimsiyor. Bir mil 1200 adıma yakındır, bu da mütedil iki günlük yürünecek yoldur.¹⁴⁶

Yolculuğun kara veya deniz yolculuğu olmasında bir fark yoktur. Bir saatte de katedilirse seferlilik sabit olur. Malikilerde olduğu gibi Hanbelîlerde de mesafe tahdidi değil takribidir. Bundan 1 veya 2 mil eksik olması sefer hükmünü değiştirmez.¹⁴⁷

Hanbelî âlimlerinden İbn Kudame, İbn Teymiyye ve İbnü'l Kayyim yolculuk için şer'an bir sınırlamanın olamayacağını belirtmişlerdir. İnsanların örf ve adetlerinde sefer sayılan yolculuklarda ruhsatlardan istifadenin caiz olduğu görüşündedirler.¹⁴⁸

İbn Kudame, Cumhurun delillerini değerlendirdikten sonra seferlilik için tahdit koymamanın, Kur'an'ın zahirine ve sünnete muhalif olduğunu dile getirmiştir. Çünkü Kur'an'ın zahirine bakıldığı vakit, yeryüzünde yapılacak her türlü yolculuk için kısaltmanın mübah olduğu ve her hangi bir mesafe sınırlamasının olmadığı görülmektedir.¹⁴⁹

2.1.1.5. Diğer Mezhep ve Fakihlerin Görüşleri

a. Caferî Mezhebi

Yolcunun, öğle, ikindi ve yatsı namazlarını, sekiz şart çerçevesinde kısaltarak ikişer rekat kılması gerekir:

1. Yol sekiz fersahdan az olmamalıdır.(bir fersah 5762,8x8=46102,4)
2. Yolculuğun ilk başından, sekiz fersahlık yolun gidilmesi kastedilmelidir.
3. Mesafe katedilinceye kadar yolculuk kastından dönülmemelidir.

¹⁴⁵Erkal, 162.

¹⁴⁶Yavuz, 300.

¹⁴⁷Erkal, 163.

¹⁴⁸Erkal, 163.

¹⁴⁹Ayrıca Bkz., Ali b. Said Gamidi, *İhtiyaratı İbn Kudameti Fıkhiyye Fi eşheri Mesaili'l-Hilafiyeh*, Daru't-Taybe, Riyad, 1418, I, 405. Zuhayli, 418-419.

4. Sekiz fersaha ulaşmadan ikamet mahalinden geçmek ya da bir yerde on gün veya daha fazla kalmaya niyet edilmemeli.

5. Yolculuk haram amaçlı olmamalıdır.

6. Yolcu, göçebe veya çoban gibi olmamalıdır. Kişi kendisi ve hayvanları için yiyecek ve içecek bulma amaçlı yola çıkmışsa ve akabinde ihtiyacını giderdikten sonra, başka bir yere giderse o kişi seferilik hükümlerinden yararlanamaz.

7. Yolcunun mesleği yolculuk olmamalıdır. Buna göre şöfür kaptan vb. kimseler, ev malzemelerini taşıma niyetiyle de yolculuk yapsalar, ilk yolculukları dışında namazı tam kılmalıdır.

8. Ruhsatın öngördüğü gibi mesafenin sınırına ulaşılmalıdır. Yani yolcu bir kimse, on gün kalmayı kararlaştırdığı beldesinden veya duvarlarını göremeyeceği ve ezan seslerini işitemeyeceği kadar uzaklaşmalıdır.¹⁵⁰

b. Zahirî Mezhebi

İmam Davud ez-Zahirî'ye göre seferde namazları kasretmek veya tamamlamak caizdir. Kısaltmanın tamamlamaktan daha faziletli olduğunu dile getirmiştir. Seferi, dört günden fazla kalırsa, namazları tam kılar.¹⁵¹ Mesafe ister kısa, ister uzun olsun mutlak sefere itibar edilir, Çünkü ayette¹⁵² sefer mutlak olarak zikredilmiştir, demektir.

c. Zeydiyye

Zeydiyye'de sefer halinin tahakkuk etmesi için, yolculuk mesafesinin üç günlük bir uzaklık teşkil etmesi gerekmektedir. Sefer mesafesi uzaklığında bir beldeye gelen ve burada on günden az kalmaya niyet eden kimse seferi olur. On gün ve daha çok süre kalmaya niyet ederse seferilik hali sona ermiş olur.¹⁵³

d. İbn Teymiyye

İbn Teymiyye, sefer mesafesi ve zamanıyla ilgili görüşünü, Mecmûetü'l Fetava eserinde, diğer âlimlerin görüşüne yer verdikten sonra, genel hatlarıyla, kendine has bir metodla dile getirmiştir.

Ona göre; Kur'an ve Sünnet, ne kasr, ne Ramazan orucunu, ne de teyemmüm konusunda bazı seferleri diğerlerinden ayırarak tahsis etmemiştir.

¹⁵⁰Mehmet Keskin, *Caferî İlmihali*, DİB yay., Ankara 2012, 235-237.

¹⁵¹Zahirî, İmam Davud ez-Zahiri, *Fıkhil İslâmî*, Daru'l-Erkam, Kuveyt 1984, 537.

¹⁵²Nisa, 4/101.

¹⁵³Zeyd b. Zeyne'l-Abidin, İmam Zeyd bin Ali bin Hüseyin İbni Ali bin Ebi Talib, *Müsnedü'l-İmam Zeyd*, Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1981, 130-131.

Peygamberimiz(s.a.s)'in ne zaman, ne de mesafe itibariyle seferiliği tahdit etmemiştir. Bu konuda zikredilen ifadelerde tearuz vardır. Hiç biri yeteri kadar delillendirilememiştir. Bu yolla doğru bir sınırlama mümkün değildir. Seferi olan kişi bütün yolculuklarında kasreder. Seferleri uzun veya kısa diye taksim etmek, bazı hükümleri bazılarına, diğer hükümleri de diğer bazılarına tahsis etmek suretiyle fakihlerin ortaya koydukları hükümler yeterli delillerden yoksundur. Dilde ve şer'i nasslarda kesin olarak tanımlanmamış kavramların hududunun tayininde örf belirleyicidir. Örfen seferi sayılan bir yolculuk, şari'in üzerine hüküm bina ettiği seferin ta kendisidir.¹⁵⁴

Seferilik ölçüsünün belirlenmesinde ortaya çıkan farklı görüşler, ayetlerdeki sefer ifadesinin mücmel oluşu, bu konuda her hangi bir açıklama yapılmamış olması ile sahabelen gelen rivayet ve uygulamaların farklı oluşundan dolayıdır.

Zaman kriterini dikkate alan Hanefiler ve mesafe kriterini dikkate alan diğer üç mezhep de bu konuda yukarıda da belirtildiği gibi İbn Abbas, İbn Mes'ud ve İbn Ömer gibi Sahabilerden gelen rivayetlere dayanmışlardır. Bundan da anlaşıldığı gibi mezhep imamları kendi görüşleriyle değil; Ashab-ı Kiramın söz ve davranışlarıyla hüküm vermişlerdir. Çünkü Ashab bu konuları bire bir görüp, yaşayıp ve hayatlarına tatbik ettiklerinden dolayı, elbette mezhep imamlarından daha iyi biliyorlardı.

Bu konuda sahabe sözüyle amel etmeyen Zahiriler ise, Kur'ân-ı Kerim'in kesin bir hükmünün (kasr gibi), sahabelen gelen farklı rivayetlerle sınırlandırılmayacağından dolayı, ayetlerde geçen mutlak hükmün aynen bırakılması gerektiği ve bu konuda bir ölçü koymanın ayetlere ilave olacağını ileri sürmüşlerdir.¹⁵⁵

Sonuç olarak, seferilikte, belli bir yol mesafesini ölçü olarak kabul eden Hanefi mezhebinin bazı fâkihleri ile Maliki, Şafii ve Hanbeli mezhebinin seferilikle ilgili olan görüşlerinin birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Bu sebepten ötürü fâkihlerin büyük bir kısmı, seferilikle ilgili hükümlerin tatbik edilebilmesi için belli bir mesafenin olmasını savunmuşlardır. Mesafenin düzlükte ayrı, yokuşlu yerlerde ayrı, gece ayrı, gündüz ayrı hesaplanmasından ziyade, günümüzde halk arasında kullanılan ölçüler ile takriben 85-90 km olarak belirlenmesi toplumun maslahatı için çok daha tarafsız ve kolay uygulanabilen bir kriter olacaktır. Bu vesileyle seferiliğin mesafesiyle ilgili bir çok tartışma da giderilmiş olur.

¹⁵⁴Takiyüddün Ahmed bin Teymiyye, *Mecmûatü'l-Fetâva*, Daru'l İbn Hazm, Beyrut 1997, 24, 24-26.

¹⁵⁵Yavuz, 301.

2.1.2. Sefer Müddeti

Seferilikte, sefer müddeti fakihler arasında tartışmalı bir konudur. Bu ihtilafın sebeplerinden en önemlisi Hz. Peygamber'in (s.a.s) ve Sahabe-i Kiram'ın gittikleri yerlerde, farklı süre zarfında kalıp namazlarını kasr etmelerinden kaynaklanmaktadır. Yani kaldıkları gün sayısı farklılık arz etmektedir. Bu nedenle gidilen yerde, namazın kaç gün süreyle kasr edilebileceği konusu ihtilafli bir konudur.

Hz. Enes (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.s), veda haccı için geldiği Mekke'de bulunduğu on günlük süre içinde hep kasr ederek namaz kılmıştır. İmran b. Husayn rivayetine göre ise fetih yılında Rasûlullah, Mekke'de kaldığı 18 gün zarfında kasretmiş ve *'Ey Mekke'liler! Siz dörde tamamlayın, çünkü biz seferiyiz.'* demiştir. İbn Abbas ise Hz. Peygamber (s.a.s)'in kasrettiği bu sürenin 19 gün olduğunu ve kendilerinin de bir yerde 19 gün ikamet ettiklerinde daha fazla kalma durumunda ise tamamladıklarını söylemiştir. Hatta İbn Ömer'in, 6 ay ikamet etmek zorunda kaldığı Azerbaycan'da namazları kasr ederek kıldığı söylenmiştir.¹⁵⁶

2.1.2.1. Hanefilerin Görüşleri

Seferî bir kimse bir yerleşim yerinde on beş gün ve daha fazla kalmaya niyetini getirirse mukim olur. Ve namazlarını kasr etme hakkını elde etmiyor. Bir yerde on beş günden fazla kalmaya niyet edince namazlarını tam kılar. Fakat bir yerde on beş günden daha kısa bir süre kalacağına niyet ederse, hem seferilik esnasında hem de kaldığı sürece namazını kısaltarak kılar.¹⁵⁷

Hanefilerin bu konudaki dayanak noktaları, kadınların temizlik müddetidir. Bunu da kıyas metoduyla ele almışlardır. Çünkü bu durumlardaki müddet, işin aslına dönmeyi gerekli kılan müddetlerdir. Hayız sebebiyle kadından sadır olan namaz ve orucun edasına dönmeyi gerekli kılan müddet temizlik müddetidir. Seferi olan kişiden, seferilik sebebiyle kendisinden sadır olan bazı görevler, ikamet vesilesiyle aslına rücu etmektedir. Bu kıyas metoduyla temizlik müddetinin 15 gün olması hasebiyle, ikamet müddetinin de en az on beş gün olarak tayin edilmesi gerekmektedir.¹⁵⁸ Bu ölçüyü

¹⁵⁶Aşıkkutlu, 59.

¹⁵⁷Ayrıca bkz., Zuhayli, II, 421, İbn Rüşd, I, 337-338, Seyyid Sâbık, *Fıkhûs-Sünne*, Daru'l-İbni Kesir, Beyrut, 2007, I, 272, Bilmen, 178, Ebu'l-İhlâs Hasan el-Vefâî, *Nuru'l İzah*, (çev: Süleyman Çelik), Kahraman yay., İstanbul 2008, 85, Lütfi Şentütük- Seyfettin Yazıcı, İlmihal, DİB yay., Ankara 2005, 188.

¹⁵⁸Zuhayli, 421.

nakleden İbn Abbas'la İbn Ömer' şöyle demişlerdir: "Seferî olduğun durumda bir yerleşim yerine girer ve bu yerde on beş gün kalmaya niyetlenirsen namazını tam kıl. Buradan ne zaman yolculuğa çıkacağını bilemezsen namazlarını kasr ederek kıl.¹⁵⁹

Misafirin evindeki rahatlığı günlerce bulamamasından dolayı, ikamet süresi, "günler" veya "aylar"la belirlenmesi lazım. Bu konuda kadınların namaz ve oruca tekrar başlaması için en kısa temizlik süresi dikkate alınarak kıyas yapılmıştır. Bundan ötürü seferilikte de sürenin aylarla takdir edilmesi gerekir. Bu da yarım aya tekabül eder.¹⁶⁰

Yola çıkılmadığı sürece sadece sefere niyet etmekle seferî olunmaz. Misafir olan kişi de misafir olduğu yerde ikamete niyet etmekle yolcu olmaktan çıkmaz.¹⁶¹

Seferi birisi bir yerde belli bir amaçla ve belli bir işini veya ihtiyacını görme niyetiyle bulunursa, bekleme durumu yıllarca devam etse de namazlarını kasr ederek kılar. Bir kimse bir yere gitse şu işimi on beş günden az bir sürede bitiririm derse on beş gün kalmaya niyet etmemişse, yarın öbür gün giderim derse ve işi de bitmezse bu kişi senelerce de kalsa namazlarını kısaltarak kılar. İbn Ömer'in (r.a), Azerbaycan'da altı ay kaldığı ve namazlarını hep bu şekilde kısaltarak kıldığı. Başka bazı sahabelerin de böyle yaptığı rivayet edilmiştir.¹⁶²

Misafir olan birisi olduğu yerde bugün yarın çıkarım deyip on beş gün veya on beş günden daha fazla kalmaya niyet getirmese, misafirlik hükümlerinden çıkmayıp seferi sayılır. Velew ki bir iş için gittiği bir beldede gittiği işini bitirdikten sonra, dönme niyetinde olsa ve bu dönmenin on beş günden az olmayacağını bilmezse bile yine seferi hükümlerinden istifade etme hakkına sahiptir. Eğer on beş günden daha az bir sürede bitmeyeceğini biliyorsa, niyetini getirmese bile seferilikten çıkar, mukim sayılır.¹⁶³

Nerede kalacağını belli etmeden iki ayrı yerde ikamet etmeye niyet etmek, göçebe olmadıkları halde¹⁶⁴ çölde kalmaya, askerlerin dârû'l-harpte¹⁶⁵ ikamete niyet

¹⁵⁹Zuhayli, 421.

¹⁶⁰Döndüren, 179.

¹⁶¹Şentürk-Yazıcı, 188.

¹⁶²Zuhayli, 421.

¹⁶³Bilmen, 178.

¹⁶⁴Çadırdı yaşayanlar gibi.

¹⁶⁵**Daru'lHarb**: Müslümanların savaştıkları kâfirlerin ülkesi demektir.

etmeleri doğru olmaz,¹⁶⁶ Çünkü niyetleri sahih değildir. Ordu düşman ülkesine girip de orada on beş gün kalacaklarına niyet etseler namazlarını tam olarak kılmazlar.¹⁶⁷

2.1.2.2. Şafîlerin Görüşü

Yolcu gideceği yerde gidiş ve dönüş günleri hariç dört tam gün ve dört tam günden daha fazla bir süre kalmaya niyet ederse artık mukim olur ve namazlarını kısaltamaz. Dört günden az bir zaman için ikamete niyet getirip veya hiçbir niyetgetirmese bile namazlarını kısaltarak kılabilir.¹⁶⁸

Bir yerde ikamete başlayan birisiyle seferi olan birisi bir değildir. Hz. Peygamberin sünnetine de bakıldığı zaman dört günden daha az ikamet seferi kesmediği görülmektedir. Konu ile ilgili Buhari Müslim’de şu hadis rivayeti geçmektedir: “Muhacir, hacdaki menasikini yaptıktan sonra üç gün süreyle ikamet eder.” Hz.Peygamber (a.s) umre ibadetini icra ettiği vakit Mekke’de üç gün kaldığı halde namazlarını kasrederek kılıyordu.¹⁶⁹

Yolcu olan kişi seferi olduğu yerden ayrılmaya niyet ettiği halde işi uzarsa bugün yarın dönerim derse, on sekiz güne kadar namazlarını kısaltarak kılabilir. Giriş ve çıkış günleri bu on sekiz günün dışında tutulur.¹⁷⁰ Hz. Peygamber (s.a.s), Mekke’de fetih münasebetiyle bu kadar süre kalmış ve namazların kısaltarak kılmıştır. Çünkü ne kadar süre kalacağını bilmiyordu.¹⁷¹

İmran b. Husayn (r.a) rivayet etmiştir:

“Ben Hz. Peygamber(s.a.s) ile bir çok gazvede bulundum. Mekke’nin fethi gününde onun yanındaydım. Mekke’de on sekiz gece kaldı. Namazları ikişer rekât kılardı ve (namaz kıldıracağı kişilere): ‘*Ey Mekke halkı namazı dörder kılınız. Biz seferiyiz.*’¹⁷²

¹⁶⁶Vefâî, 85.

¹⁶⁷Kudurî, *Muhtasaru'l Kudur'i*, (Çev.:Soner Duman, Osman Güman), Beka yay., İstanbul 2015, 87.

¹⁶⁸Ayrıca bkz. Nevevi, 80, Kadı EbuŞuccaa, *Gayetü'l İhtisar*, (çev:Nizameddin Ersöz), Ravza yay., İstanbul 2005, 199. İbn Rüşd, I, 340, Seyyid Sabık, I, 271-272, Zuhayli, II, 421, Keskin, 196.

¹⁶⁹Zuhayli, II, 422.

¹⁷⁰Nevevi, 80, Kadı Ebu Şuccaa, 199.

¹⁷¹Mustafa el-Hin, Mustafa el-Buğa, Ali eş-Şerbeci, *el- Fıkhu'l Menhecî alâ Mezheb'il -İmam eş-Şafî*, (Trc.:Ali Arslan), Huzur yay., İstanbul 2018, I, 209.

¹⁷²Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es- Sicistânî, *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi*, Salatu's-Sefer, Bab:10, Hadis No: 1229, (Trc. Necati Yeni-el-Hüseyn Kayapınar), Şamil yay., İstanbul 1988, IV, 428.

2.1.2.3. Malikilerin Görüşleri

Malikilere göre seferi olan bir kişi bir belde dört gün kalmaya niyetlenirse eğer, namazlarını kısaltmaksızın tam kılar. Çünkü Yüce Allah, namazları kasr etmeyi yeryüzünde yolculuk yapmak kaydıyla mubah kılmıştır. Malikiler dört günlük ikamet müddetini, yirmi vakit namazla belirlemişler. Bundan az olan İkamet müddetinde namazlar kısaltılabilir. Malikiler de Şafii Mezhebi gibi bir yere girişle çıkış günlerini hesaba dâhil etmemişlerdir. Girişte eşyanın indirilmesi, çıkışta ise geri dönüş için eşyanın yüklenmesi hususunu göz önünde bulundurmışlardır. Bunlar da sefer meşguliyetinden olan durumlardır. Yine Malikiler de Hanefiler gibi, seferi bir kimse gittiği yerde işi günden güne uzuyorsa, işinin ne zaman biteceği belli değilse, orada kaldığı sürece namazlarını kasr etmede bir sakınca yoktur.¹⁷³

Malikilerle Şafiilerin görüşleri hemen hemen aynıdır. Malikiler burada sefer müddetiyle ilgili giriş ve çıkışlar hariç Şafii mezhebiyle aynı görüştedirler. Sefer müddeti için dört günden daha az olma şartını kabul etmişlerdir. Fakat kaç gün kalacağı hususunda Hanefi mezhebiyle hemfikirdirler. Bugün yarın dönerim dediği halde işi günden güne uzuyorsa, orada kaldığı sürece namazlarını kısaltabilir.

2.1.2.4. Hanbelilerin Görüşleri

Bir kimse dört günden daha fazla yahut yirmi vakit namazdan daha fazla kalmaya niyet ederse, namazlarını kasr etmeksizin tam kılar. Hanbeliler, ikamet müddeti içerisinde bir yere giriş çıkış günlerini de dâhil etmişler.

Hanbeliler; Maliki ve Şafiilerin giriş çıkış günlerini ikamet müddetinin dışında tuttıkları gibi tutmamışlar. Giriş ve çıkış günlerini ikamet müddetinden saymışlardır.

Seferi bir kimse bir ihtiyacını giderebilmek için gittiği yerde işinin ne zaman biteceği belli değilse, Hanefi ve Malikilerdeki gibi, süre ne kadar uzarsa da, ikamet etmeye niyet etmediği sürece namazlarını kasr ederek kılmaları caizdir.¹⁷⁴

¹⁷³Zuhayli, II, 421-422.

¹⁷⁴Zuhayli, II, 422.

2.1.3. Sefer Niyeti

Yolculuğa çıkacak kişi niyet edip yola çıkarsa seferilik hükümlerinden yararlanma hakkına sahip olur. Seferilik, niyet ile başlar ve yolculuk boyunca ikamete niyet edilmedikçe devam eder. Bu konuda fakihler icma etmişlerdir. Seferin başlangıcı niyet ile olduğu gibi, sona ermesi de niyet ile olur. Niyet ancak başlangıçta belli bir noktadan sonra geçerli oluyor. Sona ermesinde ise böyle bir sınır konulmamış, niyet edildiği andan itibaren ikamet hükümleri uygulanmaktadır.¹⁷⁵ Yani kişi sefere niyet ettiği halde, seferilik hükümlerinden geçerli mesafeyi gitmemişse seferi olamıyor. Kişi gittiği yerde ikamete niyet ettiği andan itibaren seferilik hükümleri ile değil, mukimlik hükümleri ile amel eder. Namazlarını o zaman tam kılar.

Cumhur'a göre, yolculuğa niyetin sahih olabilmesi için, en az belli bir uzaklığa gitmeye niyet etmek gerekir. Nereye gidileceği belirsiz niyetle çıkılan yolculukta namazlar kısaltılamaz.¹⁷⁶

Malikilere göre sefer mesafesinde yolculuk yapmak mutlaka kast edilmelidir. Eğer kişi bu mesafeyi niyet etmeksizin kat ederse namazlarını kısaltarak kılamaz.¹⁷⁷

İkamet ve seferilik durumlarında tabi olan kişinin niyeti değil, tabi olunacak kişinin niyetine itibar edilir. Buna göre, asker olan kişi komutanın, talebe öğretmenin, eş olan kadın kocasının niyetine göre misafir ya da mukim sayılır. Ancak, bu kişiler, seferilik hükümlerinin sabit olacağı bir mesafeye kadar gittiklerinde, tabi oldukları kişinin niyetini bilmeseler dahi seferi sayılırlar.¹⁷⁸

Şafii mezhebine göre, uzun bir yola çıkmaya niyetlenen birisi yolun yarısında geri dönmeye niyetlendiği zaman, seferi olmaktan çıkar. Tekrar yolculuğa devam etmeye niyetini getirirse, niyet getirdiği ikinci yerden itibaren seferi sayılır.¹⁷⁹

Şafii mezhebinde niyet ibadetin bir parçasıdır. Niyet bozulduğu zaman veya niyetten vazgeçildiği zaman o ibadet de akamete uğrar. Meşru bir amaçla çıkılan yolculuk da ibadet hükmündedir. Yolculuktan vazgeçme niyetiyle niyetlendiği zaman kişi seferi olmaktan çıkmaktadır.

¹⁷⁵Yavuz, 304.

¹⁷⁶Vecdi Akyüz, "Seferilik Açısından Vatan Kavramı ve Seyahat Hürriyeti", *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar neş. İstanbul 1997, 121.

¹⁷⁷Yavuz, 304.

¹⁷⁸Atar, 21.

¹⁷⁹Nevevi, 81.

Şafii mezhebine göre, namazı kısaltarak kılabilmenin sahih olabilmesi için, her namazın öncesinde namaza başlamadan kısaltmaya niyet etmek şarttır.¹⁸⁰

Hanefi mezhebine göre, iki ayrı yerde ikamete niyet eden kimsenin niyeti sahih olmaz. Fakat hangisinde geceleyip kalacaksa oradaki ikameti geçerli ve sahih olur.¹⁸¹

Hanefilere göre, yolculuğa niyet etmek gerekir. yolculuğa niyet edince de dört rekâtlı farz namazlar iki rekât olmuş olur. Rekât sayısını belirlemeye de gerek yoktur. Malikilere göre, namazların tümünde, namazı kasr etme niyetini yenilemeye gerek yoktur. Seferilikteki namazların ilkinde namazı kasr etmeye niyet etmek, sonraki namazlar için de yeterli olur. Şafii ve Hanbelîlere göre, (seferîlikte) kılınacak her namaz için kısaltmaya niyet etmek şarttır.¹⁸²

2.1.4. Sefere Çıkış Amacı

Hanefilere göre, yolcunun yola çıkma amaç ve niyetine bakılmaksızın yolcu, yolculuk ruhsatından yararlanma hakkına sahiptir. Çünkü “ Yeryüzünde yolculuğa çıktığınızda sizin için namazları kasr etmeniz size bir günah yoktur.”¹⁸³Bu ayette ve bu mevzudaki hadislerde ruhsatları kullanma yönünden yolcular arasında her hangi bir ayırım yapıldığı görülmemiştir. Bu sebeple gerek haram, mekruh ve gerekse mubah olan seferilik durumlarında namazları kısaltarak kılmakta bir beis yoktur. Camileri, tarihi eserleri, kabirleri ziyaret amaçlı ve ticaret gezi gibi durumlarda da yapılan yolculuklarda namazlar kısaltılarak kılınabilir.¹⁸⁴

Hanefî Mezhebi burada sefere çıkış amacının ne olduğunu önemsememiştir. Yolcu eğer yola çıktıysa amaç ve niyeti ne olursa olsun seferilik ruhsatından istifade etme hakkına sahiptir. İlgili ayet ve hadislerde böyle bir ayırım yapılmadığı, asıl olanın seferilik durumu olduğu savunulmuştur.

¹⁸⁰Keskin, 195.

¹⁸¹Abdullah b. Mahmud b. Mevdudi, *el-Muhtar*, Tekin yay., Konya 2009, 26-27.

¹⁸²Abdurrahman Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, Çağrı yay. İstanbul 1989, II, 672-673.

¹⁸³Nisa 4/101.

¹⁸⁴Ayrıca bkz., Zuhayli, 423; Atar, 22.

Yine: *ta yahut yolcu* ‘‘Sizden her kim has¹⁸⁵ سَفَرٍ أَوْ عَلَى مَرِيضًا olursa...’’ ayetine binaen, Hanefiler, seferilikte asi ile muti olanı eşit haklara sahip olduklarına delil göstermişlerdir.

Elmalılı Hamdi Yazır, tefsirinde bu konuda şöyle diyor: ‘‘ Bir kişi üç günlük bir yola, ne amaçla olursa olsun, kastetmek ve niyetle çıkışından itibaren seferi olur. Niyet bulununca, niyetlenen şeyin meşru veya İslâm’a uygun olmayan bir iş olmasının seferilik bakımından önemi yoktur. Biz diyoruz ki seferilik için kâfirin niyeti geçerlidir. Örneğin bir kişi niyet ederek yolculuğa çıksa da, yolda devam ederken İslâm’a girse, yolculuğu niyetlendiği zaman kâfir idi diye seferilik ruhsatından mahrum bırakılmaz. Kâfirlik yolculuğa engel olmayınca, fâsıklığın hiç engel olmaması lazım. çirkin işlerin günahı başka, seferiliğin hükmü yine başkadır.’’¹⁸⁶

Şafii, Maliki ve Hanbeli mezhepleri seferilik ruhsatlarından faydalanma hakkını hac, umre, ilim tahsili, ticaret gibi farz, vacip, sünnet, mübah gibi işler yapmaya bağlamışlardır. Yine bu üç mezhebe göre, adam öldürme, hırsızlık yapma, içki ticaretini yapma, yol kesme gibi haram işler için yolculuk yapan kimse seferilik ruhsatından yararlanamaz. Çünkü bu tip kimseler Allah rızasını gözetmeksizin, Allah’a isyan amaçlı yolculuk yapmış sayılırlar. Dindeki ruhsatlar, günah ve çirkinlik işlemeye dayanak yapılmamalı. Cenab-ı Allah zorda kalan kişinin ‘‘sınırı aşmama ve Allah’a karşı gelmeme’’¹⁸⁷ şartına bağlamıştır.¹⁸⁸

Şafii mezhebine göre, bir kişi sahih bir niyetle çıktığı meşru bir yolculukta gayr-ı meşru bir iş yaparak günah işlemeye yönelirse, geçerli olan görüşe göre seferiliğin ruhsatından faydalanamaz. Fakat gayri meşru bir niyetle yola çıkmışsa ancak bu niyetinden vazgeçip pişman olursa, pişmanlık duyduğu, yerden itibaren seferi sayılır.¹⁸⁹

Şafii ve Hanbelî mezheplerine göre; Bir kimse meşru olmayan bir şey için yaptığı bir yolculukta namazlarını kasr ederse, o namaz olmaz. Nasıl ki abdestsiz namaz uygun olmamakla birlikte haram ise, istifade etmeyi düşündüğü kasr ruhsatını da, gayri meşru bir niyetle çıktığı yolculukta kullanması uygun değildir. Maliki mezhebinde ise, günah işlemekle birlikte kısaltılarak kılınan namaz sahihtir. Hanbelîler ise, mekruh bir

¹⁸⁵Bakara, 2/184.

¹⁸⁶Elmalılı, X, 254.

¹⁸⁷Bakara 2/173, (Başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan: غَيْرِ بَاغٍ وَلَا عَادٍ).

¹⁸⁸Atar, 22-23.

¹⁸⁹Nevevî, 81.

yolculukta namazların kısaltılmayacağını ifade etmişlerdir. Malikiler de mekruh bir seferde kasrı mekruh görmüşler, Şafiiler ise böyle bir seferde kasrı caiz görmüşler.¹⁹⁰

Her ne kadar her mezhebin sefere çıkış amacı ile ilgili farklı görüş beyan ettiği görülüyorsa da, Müslüman bir kimsenin her yolculuğu, yemesi, içmesi, çalışması vb. diğer hal ve hareketleri helal dairesinde, meşru bir niyetle olmalı. Ki o zaman Yüce Allah'ın kendisine sunmuş olduğu ruhsattan sadaka niyetiyle istifade edebilir olsun. Aksi halde, masiyet durumunda kullanılacak bir ruhsatın kendisine Yüce Yaratıcı tarafından sunulmuş bir nimet olarak telakki edilmesinden ziyade, bir nikmete dönüşeceği şüphesizdir.

2.1.5. Kasra Başlama Yeri

Bir kimsenin seferi sayılabilmesi için sadece niyet yeterli değildir. Aynı zamanda fiilen yolculuğa başlaması gerekir. Bunun da ölçüsü, kişinin ikamet mahallinde fiilen ayrılmasıdır.¹⁹¹ Bu konuda mezhepler arasında ciddi bir farklılık yoktur. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s) yolculuklarında namazlarını tam kılıyor yolda ise kasr ediyordu. Enes b. Mâlik(r.a) şöyle demiştir: *‘‘Peygamberle birlikte Medine’de öğle namazını dört rek’at kıldım, yine onunla birlikte Zü’l-hüleyfe’de ikindiye iki rekât kıldım.’’*¹⁹² Dört mezhep de bu rivayet ile amel etmişlerdir.

2.1.5.1. Hanefilerin Görüşü

Kişi kendi ikamet yerindeki imarlı binaları aştığında seferilik başlar. Bir cihetten beldenin sınırını geçmese de bir cihetten geçmiş olması lazım. Evlerin dağınık olmasına bakılmaksızın, o beldeye ait iseler çıkış yapacağı yerden hepsini geçmesi lazım. Şehre bitişik bir mahalle harap ise, içinde insanlar yaşamıyorsa, bu yer dikkate alınmaz. Kişi bulunduğu yerleşim yerinin çevresindeki konutları, şehirle bitişik olan köyleri de geçmelidir. Buna göre şehrin finâsını¹⁹³ da geçmek şarttır. Şehrin finâsına bitişik köyleri geçmek şart değildir. Bostanları geçme şartı da yoktur.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Ayrıca bkz. Cezîri, II, 667-669, Zuhayli, 423.

¹⁹¹ Atar, 19.

¹⁹² Buhari, Taksiru’s-Salat 10, 321.

¹⁹³ **Fina:** İnsanların, ihtiyaçlarını karşılamak için yapmış oldukları yer veya konaklardır. Koşu meydanı, mezarlıklar, çöplerin şehir dışına atıldıkları yerler gibi.

¹⁹⁴ Ceziri, II, 666-670, Zuhayli, 423.

Çadırda oturan kişiler ister dağınık ister toplu olsunlar, çocukların oynadıkları yerleri, kül ve çöpleri döktükleri yerleri, birbirine yardım etme amaçlı toplandıkları yerleri, atları ve diğer hayvanları bağladıkları yerleri geçecek olurlarsa, bu yerlerin ikamet yerinden sayılmasından dolayı namazlarını kasr eder.¹⁹⁵

Yerleşim mıntikasını geçme şartı olduğu gibi, eğer vadinin enine paralel yolculuğa çıkmış ise orayı geçmesi, eğer yüksek bir mekânda bulunuyorsa, oranın iniş yerini geçmesi, eğer ingin denilen derin veya çukur bir yerde oturuyorsa bu yerlerin yokuşunu kat etmesine itibar edilir. Zikredilen bu durum iniş, yokuş ve vadi için geçerlidir. Lâkin zikredilen bu üç yerin kapladığı alan geniş ise toplum nazarında kabul görmüş yerleşim yeri geçilince namazlar kısaltılır.¹⁹⁶

Bina, ev ve çadır gibi meskenlerin dışında oturan kimselerin seferiliği konakladığı veya oturduğu yerden itibaren başlar. Dile getirilen bu durumlar kara yolculuğu için geçerlidir. Deniz yolculuğunda olan seferilik ise, gemi veya kayığın ilerlemeye başladığı, ya da ilk hareket ettiği yerden başlar. Harekete geçen geminin, hareket ettiği yerdeki ev ve binalar kendi paralelinde ise, o yerleşim yerini geçmeden seferilik başlamaz.¹⁹⁷

Bir şehirde birden çok mahalle bulunsa ve bu mahalleler birbirinden ayrı ise, kişi mahallesinden çıktığı andan itibaren namazlarını kısaltabilir. Fakat mahalleler birbirine bitişik ise sınırlarını birbirinden ayırmak güç ise, bütün mahallelerden ayrılmadıkça namazlar kısaltılamaz. Yine buna benzer şekilde, birbirine yakın olan iki köyün binaları birbirine bitişik ise, bu iki köy tek köy hükmündedir; ancak evler, binalar birbirine bitişik değilse, her köyün hükmü kendine mahsustur. Bir kimse çadırlarda, konteyner kentlerde yaşasa, bu yerleri geçmeden namazlarını kısaltamaz. Çünkü bu yerler de onun için normal mesken hükmündedir.¹⁹⁸

İkamet ettiği şehirden, namaz vakti girdikten sonra hareket eden yolcu, bu namazı Hanefilere göre yolcu olarak kılar.¹⁹⁹

¹⁹⁵Zuhayli, 424.

¹⁹⁶Zuhayli, 424.

¹⁹⁷Zuhayli, 424.

¹⁹⁸Zuhayli, 424.

¹⁹⁹Serahsî, *Kitâbu'l-Mebsût*, (Trc.: Komisyon), Gümüşev yay. İstanbul 2008,I, 419.

2.1.5.2. Şafiilerin Görüşü

Bir beldeден veya ikamet eden yerden yolculuğa çıkan kimse, örfe göre seferi sayılabilecek bir mesafeye ulaşması gerekir. Buna göre yolculuğa çıkan kişi, içinde yaşamakta olduğu yerleşim birimine bağlı ev, bina, bağ, bahçe ve mezarlık gibi yerleri geçmedikçe namazlarını kısaltarak kılamaz. Sur, hendek ve köprülerin aşılmasıyla seferilik başlamış olur. Yolculuğun başlangıç noktası hususunda köyler de beldeler hükmünde kabul edilir. Çadırlarda oturanlar için seferilik; çocukların oynadıkları oyun alanları, küllük ve konaklama gibi çadırlara ait olan şeyleri geçtikten sonra başlamaktadır.²⁰⁰

Şafii mezhebinde, deniz yolculuğundaki sınır, yolcunun çıktığı yere geri dönmesiyle mukim olmaya başladığı sınır, şehirlerdeki mahallelerin birbirine yakın olma durumlarına göre verilen hükümler Hanefi mezhebinde verilen hükümlerle aynıdır.

İmam Şafî ve İbn Şucâ'a göre kişi namaz vaktinin girmesinden, dört rekât kılacak kadar zaman geçtikten sonra yolculuğa çıkarsa, namazı dört rekat kılar. Bu görüşler bu iki müçtehidin, "namaz yükümlüye vaktin başında farz olur" şeklindeki genel kurallara dayanmaktadır. Buna göre kişi vaktin başında mukim ise, namaz ona mukim olarak farz olur. Yolculuk bunu düşürmez.²⁰¹

2.1.5.3. Maliki ve Hanbelîlerin Görüşü

Maliki mezhebine göre, kişinin bulunduğu yerin binalarını çadırlarını ve evlerini geçmesiyle seferilik hükmü başlar.²⁰²

Hanbelî mezhebine göre, sefere çıkan kişi yaşam emaresinin olduğu ikamet mahallinin evlerini örfen terk etmiş sayıldığı sınırdan itibaren namazlarını kısaltabilir. Çadır, köşk ve bostanları geçmesi gerekir.²⁰³

Maliki ve Hanbeli mezheplerinin kısaltma yeri ile ilgili ve hükümlerle Hanefi ve Şafii mezheplerinde verilen hükümlerle hemen hemen aynıdır.

²⁰⁰Ayrıca bkz. Nevevi, 79-80, Ceziri, II, 666-667, Zuhayli, 425, Keskin, 195.

²⁰¹Serahsî, I, 419.

²⁰²Cezerî, II, 668.

²⁰³Cezerî, II, 669.

Kısacası, dört mezhebin bu konudaki görüşleri bir birine çok yakındır. Ve dört mezhebin bu konudaki görüşlerinin, orta bir yol olduğu kabul edilebilir.

Ancak günümüz coğrafyasında büyük beldelerin yerleşim alanları çok büyüdüğü, genişlediği için, kişinin ikamet ettiği ilçenin belediye sınırları, otobüs terminalleri, limanlar, tren istasyonları gibi ulaşım vasıtalarının hareket yerleri, yolcu için seferin başlangıç noktası kabul edilir. Bu sebeple yolcunun ikamet ettiği belediye sınırlarının geçilmesiyle ve ulaşım vasıtalarının hareket etmesiyle seferlilik başlamış olur. Yolcu için seferlilik hükümleri artık sabit olmuş olur.²⁰⁴

Verilen hükümler, yapılan ibadetlerin çerçevesini çizerken, insanların dini daha kolay yaşayabilmesi hususu göz önünde bulundurulmalıdır. Fıkhın tedvin dönemlerindeki şehirler bugünkü bir mahalle büyüklüğünde olduğu, köylerin de bir veya iki sokak kadar büyük olduğu düşünüldüğünde, verilen hükmün neye istinaden verildiğine dikkat etmek lazım. Amaç, din ekseninde örfü dikkate almaksa, örfün de kolaylaştırıcı ciheti göz önünde bulundurulduğunda, bugünkü büyük şehirlerin sınırları dâhilinde olan onlarca belediyelerin her bir sınırının, ayrı ayrı hükme tabi tutulması, yani kişinin ikamet ettiği belediye sınırlarını aşınca namazlarını kasretmesi uygun olsa gerek.

2.1.6. Baliğ Olma Şartı

Yolcunun baliğ olma şartı gerek mezhepler arası ve gerekse fakihler arasında ihtilafli bir konu olarak göze çarpmaktadır. Böyle bir durumda çocuğun mükellefiyeti nispetinde değerlendirilmeye tabi tutulması daha doğru olacaktır. Seferilikte kasr'ın azimet mi ruhsat mı olduğu hususu tartışılıp, ortaya konulan yaklaşımlar farklı olurken, yolcunun baliğ olma durumunun tartışılması çok ta isabetli görünmemektedir. Bununla birlikte şöyle farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur:

Hanefî mezhebine göre, yolculuğa niyetin sahih olabilmesi için, mükellefin baliğ olması şarttır.²⁰⁵ Baliğ olmayan bir çocuğun niyeti sahih olmadığı için, böyle bir çocuk hakkında sefer hükümleri tatbik edilmez. Çünkü sefer müddeti olan bir mesafeye gidilince seferi sayılabilmek için niyet şarttır.²⁰⁶

²⁰⁴Atar, 22.

²⁰⁵Akyüz, IV, 405.

²⁰⁶Bilmen, 179.

Şafii, Maliki ve Hanbeli mezhepleri için, yolculuğa niyetin sahih olabilmesi için, mükellefin baliğ olma şartı aranmaz. Bir çocuk, namazı kasr etmeye ruhsat veren bir mesafeyi kat etmeye niyet ederse, namazı kasr ederek kılabilir.²⁰⁷

2.1.7. Vatan Çeşitleri

Hanefi mezhebine göre üç çeşit vatan vardır:

2.1.7.1.Vatan-ı Aslî

İnsanın doğduğu, evlendiği yahut evlenmemekle beraber, ayrılmak niyetiyle değil de geçimini temin ve hayatını sürdürmek maksadıyla kaldığı yerdir.²⁰⁸ Vatan-ı aslî, kendisi gibi bir vatan-ı aslî ile bozulur.²⁰⁹ Hz. Peygamber(s.a.s)'in Mekke'den Medine'ye hicret etmesi örnek verilebilir. Ya da örneğin vatan-ı aslîsi Ağrı olan birisi başka bir yer olan İstanbul'u asl-i vatan edinirse, ilk yer olan Ağrı vatan-ı aslî olmaktan çıkar.

Şafii Mezhebi, vatanı yaz veya kış demeden sürekli kalınan yer olarak kabul eder. Dört günden daha fazla kalmaya niyetlendiği zaman, o yerde yolculuğu biter.²¹⁰ Artık namazını tam kılar; çünkü o yer artık onun için vatanı aslisi hükmündedir.

Malikiler, kişinin doğup büyüdüğü ve yetiştiği yeri asli vatan olarak kabul ederler. Aşırı geçimsizlik olmamak kaydıyla eşinin beldesi de vatan mesabesinde. Hanbeliler de, eşin bulunduğu yeri vatan hükmünde saymışlardır.²¹¹

2.1.7.2.Vatan-ı İkamet

Bir insanın yerleşme maksadı olmadan, bir yerde en az on beş gün veya daha fazla süre, geçici olarak kalmaya niyet ettiği yer demektir.²¹² Vatan-ı İkamet kendi misli ile bozulmaktadır.²¹³ Bir kişi vatan-ı ikametden başka bir vatan-ı ikamete giderse mukim

²⁰⁷Keskin,194.

²⁰⁸Vefâi, 86.

²⁰⁹İbrahim Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, (Trc.:Nedim Yılmaz) İlmî Nşr., İstanbul 1993, I, 368.

²¹⁰Döndüren, 186.

²¹¹Döndüren 187.

²¹²Şentürk-Yazıcı, 189.

²¹³Halebî, I, 369.

olmaz. Ancak niyet ederse mukim olur. Vatan-ı ikamet yolculuğa çıkmak veya asl-i vatana gelmekle de bozulmaktadır.²¹⁴

2.1.7.3.Vatan-ı Sükna

İnsanın on beş günden az kaldığı veya on beş gün dolmadan ayrılmak üzere bulunduğu vatandır.²¹⁵ Bu vatan ile vatan-ı asli de, vatan-ı ikamet de değişmez. Bu vatanda seferilik hükümleri uygulanır.²¹⁶

Bir yerde kişinin yazlığının bulunması, başka bir belde de kışlığının bulunması ve farklı yerlerde evlerinin olması, oradaki aile efradıyla birlikte yaşaması hasebiyle bir kişinin birden fazla asli vatanı olabilir. Ama bir kimsenin farklı şehirlerde veya beldelerde taşınmazlarının, gayrimenkullerinin bulunması o beldeyi asli vatan hükmüne getirmez. Bir yerin asli vatan hükmüne geçebilme şartı, kişinin o belde bir evi bir otel odasını veya başka bir meskeni devamlı oturabilir halde hazırda tutmasıyla olur.²¹⁷

Niyet etsin veya etmesin, asli vatanına dönen kimse yolculuktan çıkar. Mukim sayılır. Ama asli vatandan ayrıлып başka bir yeri asli vatan yapan kimse, eski vatanına gelmekle mukim sayılmaz. Nitekim Peygamberimiz(s.a.s) ve ashab-ı kiram hicretten sonra Medine'yi asl-i vatan edindikleri ve orada kaldıkları için Mekke'ye geldiklerinde seferilik hükümleriyle amel ediyorlardı.²¹⁸

Bir kimse asıl vatanı olan doğduğu yerden nafakasını veya geçimini temin etme amaçlı çıkıp başka bir yere yerleşirse, dünyaya geldiği yer kendisi için vatan-ı aslî olmaktan çıkar. Yerleştiği ikinci yer kendisi için vatan-ı aslî hükmüne geçer. Bu kişi ikamet ettiği bu ikinci yerden kalkıp doğduğu yere giderse ve on beş günden daha az bir süre kalmaya niyet ederse seferi sayılır ve namazlarını kısaltarak kılar.²¹⁹

Böyle bir duruma şöyle bir misal verilebilir:

Erzurum'da doğup daha sonra İstanbul'a yerleşen birisi, herhangi bir nedenle veya ziyaret amaçlı doğduğu yer olan Erzurum'a giderse ve burada -Hanefilere göre, on

²¹⁴Halebi, I, 369.

²¹⁵Şentürk-Yazıcı, 189.

²¹⁶Bilmen, 181.

²¹⁷Atar, 31.

²¹⁸Atar, 31.

²¹⁹Şentürk-Yazıcı, 189.

beş günden az; Şafiilere göre, dört günden az- kalma niyetini getirirse, seferi sayılır ve dört rekâtlı namazlarını kasr edebilir.

Ama vatan-ı asli olarak yerleştiği ikinci yerde durum böyle değildir. Yukarıda vermiş olduğumuz misalden yola çıkacak olursak; mesela, Erzurum'dan İstanbul'a dönen birisi, ikinci yerleştiği yer olan İstanbul'a girmekle seferîlikten çıkmış olur ve namazlarını kısaltmadan, tam kılması lazım.

Bir kimse, günümüzde devamlı çalıştığı bir yerden eşinin ve çocuklarının olduğu başka bir beldeye veya içinde eş ve çocukları gibi aile fertlerinin veya eşinin yaşadığı şehir, köy, çiftlik ve kasaba, gibi bir ikamet yerine gitse namazını kasr etmez, tam olarak kılar.²²⁰ Buna göre kişi, doğup büyüdüğü yeri, evlendiği yeri bırakıp, İstanbul'a, Ankara'ya veya yurt dışına ya da başka bir yere çalışmaya giderse, burası onun bir vatani olduğu gibi, ailesinin yanına geri döndüğü zaman da mukim sayılır, namazlarını tam olarak kılar.

²²⁰Döndüren, 187.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEFERİLİKTE CEM' VE SEFERİLİKLE İLGİLİ MUHTELİF KONULAR

3.1. CEM'

Cem' kelimesi, sözlükteki mana itibariyle “ iki veya daha fazla şeyi bir araya getirmek, dağınık olan şeyleri bir araya getirmek, biriktirmek”²²¹ gibi anlamlara gelmektedir. Cem'in Fıkıhtaki terim manası ise: “ Birbirini takip eden iki namazın -öğle ile ikindi namazının veya akşam ile yatsı namazının- bu ikisinden birinin vaktinde, birlikte ve peşi peşine kılınmasıdır.”²²²

Beş vakit namazın farz olma şekline bakıldığı zaman, her namazın kendine özgü bir vakti vardır ve o vakit içerisinde o namaz eda edilir. Bununla birlikte bazı özel durumlarda ve seferilik esnasında öğle ile ikindi ve akşamla yatsı namazları birleştirilerek kılınabilir. Bu durum için hükmün verilmesi caiz görülmüştür. Cem edilecek iki namazın öncekinin vaktinde kılınmasına cem'i takdim denilir. İkindiyi öğle, yatsıyı da akşam vaktinde kılmak bu duruma örnek olarak verilebilir. Birleştirilen namazlar sonrakinin vaktinde kılınacaksa, buna da cem'i te'hir denilir. Öğleyi ikindi vaktinde, akşamı da yatsı vaktinde kılmak bu duruma örnek olarak verilebilir. Bu iki durum dışında bir üçüncü cem durumu da şudur: önceki namazı vaktin sonunda, sonraki namazı da vaktin evvelinde kılmak. Buna da cem'i sûri adı verilmektedir.²²³

Âlimler hac döneminde öğle ile ikindi namazını öğle vaktinde Arafat'da, akşam ile yatsı namazını da yatsı namazı vaktinde Müzdelife'de cem etmenin sünnet olduğu hususunda hemfikirdirler. Fakat Arafat ve Müzdelife dışındaki yerlerde namazın cem edilmesi hususunda muhtelif beyanatlarda bulunarak ihtilaf etmişlerdir. Cumhur'a göre caiz olduğu halde, Ebü Hanife ve kendisine tabii olanlar caiz olmadığını söylemişlerdir.

Bu konuyla ilgili ele alınan hadislerin fiili hadis olması ve daha fazla ihtimal taşıması sebebiyle bir kısmının tefsirinde, bir kısmının sıhhatinde ve bu konuda kıyas etmenin cevazından ötürü, âlimlerin ihtilafı hareket etmelerine sebep olmuştur.

Tefsir alanında ihtilâf ettikleri hadislerin sayısı üçtür:

²²¹Erkan, 942.

²²²Heyet, *İlmihal I*, TDV Yay., 329.

²²³Halit Ünal, “Cem” Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, TDV yay., İstanbul 2010, 7, 277.

1. Buhârî ve Müslim'in Enes b. Mâlik(r.a)ten rivayet ettikleri ‘‘Hz. Peygamber(s.a.s) yolculuğa zevalden önce çıktığı vakit öğle namazını ikindi vaktine tehir eder ve ikindi namazı vakti inip her iki namazı cem ederdi. Zevalden sonra seferiliğe çıktığı zaman ise öğle namazını kıldıktan sonra bineğine binerdi’’ Hadisi Şerifidir..

2. Yine Buhari ve Müslim’in İbn Ömer’den(r.a) getirdikleri şu hadistir: ‘‘Hz. Peygamber(s.a.s) bir yolculukta acil gitmesi gerektiğinde akşam namazını yatsı namazının vaktine cemi tehir ederek ikisini yatsı namazı vaktinde kıları’’.

3. İmam Mâlik ile Müslim’in İbn Abbas'tan(r.a)rivayet ettikleri şu hadistir: ‘Resûlullah(a.s), hiçbir korku yokken ve hiçbir yolculukta da olmadığı halde öğle ile ikindi namazını ve akşam ile yatsı namazlarını birlikte kıları’’²²⁴

Mezheplerin namazları birleştirme hususunda farklı görüş beyan etme sebepleri üç noktada açıklanabilir:

a. Namaz vakitlerini belirleyen hadislerin yanında, birleştirmeye ilgili birbiriyle zıt gözükten haberlerin olması. Bu sebepten ötürü kimi âlim, cem konusundaki hadislerin, vakit belirlemeye ilişkin hadisleri tahsis ettiğini ileri sürmüş ve bunun doğal sonucu olarak cemi caiz görmüştür. Kimisi de cem hususundaki haberleri te’vil ederek, yorumlayarak ceme karşı çıkmışlardır.

b. Arafat ve Müzdelife'de namazları cem etmenin meşru olduğu hususunda ittifak vardır. Diğer zaman ve mekânlarda namazların buna kıyas edilip edilmeyeceği hususu tartışma konusu olmuştur. Bu kıyas yöntemini caiz görenler cem yapmanın da caiz olduğunu dile getirmişlerdir.

c. İki namazın aynı vakitte kılınıp kılınamayacağı hususundaki tartışmalar da, cem hususundaki farklı görüşlerin beyan edilmesinde etkili olmuştur. Günde kılınan beş vakit namazların vaktin evveli ile vaktin sonu bilinen bir gerçektir ve herkes tarafından kabul edilmektedir. Burada sadece Caferî mezhebinin vakit anlayışı farklı olup normal durumlarda bile cem mümkündür.²²⁵

Mezheplerin cem konusundaki farklı görüşlerine bakıldığında, konuyla ilgili rivayet edilen hadislerin farklı tevillerinin oluşundan kaynaklandığı görülmektedir. Ehl-i Sünnet’in cem anlayışı bir mazerete binaen mümkün olacağı yönünde bir kanaat olduğu

²²⁴İbn Rüşd, I, 342.

²²⁵Heyet, *İlmihal I*, TDV Yay., 331.

halde, Şia'da mazeret olmaksızın kendi olağan seyrinde de, cem'in var olduğu yönünde olmuştur.

Ehl-i Sünnet'te cemin olduğu kabul edilmekle birlikte zaman ve zemin noktasında mezheplerce farklı görüş ve yaklaşımlar dile getirilmiştir.

İslâm âlimleri içinde namazların cemi hususunda en müsamahalı görüşe sahip olanların Ca'ferî fakihleri olduğu görülmektedir. Ca'ferî fakihleri, Arafat ve Müzdelife'deki namazları birleştirme hususunda Sünnî mezheplerle aynı görüşte olmalarının yanında, öğle ile ikindi ve akşamla yatsı namazlarını bir mazerete dayandırmaksızın birleştirmeyi de caiz görürler.²²⁶

3.1.1. Cem İle İlgili Hükümler

Hanefî mezhebi dışındaki mezhepler, cemin gerek yolculukta ve gerekse ikamette şart değil, ruhsat olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

3.1.1.1. Yolculukta Namazları Cem Etmekle İlgili Hükümler

a. Cemi Mübah Kılan Yolculuğun Uzunluğu: Maliki, Şafiî ve Hanbelî mezheplerine göre cemi mübah kılan mesafe, namazları kısaltmayı mübah kılan yolculuktur.²²⁷

b. Yolculuğun şekli: Cemin mübah olması için sadece Maliki'ler yolculuğun acele olması şartını koşmuşlardır. Şafii ve Hanbelî mezhepleri bu şartı koşmamışlardır. Malikiler bu şartı sadece erkekler için koşmuşlardır.

c. Yolculuğun gayesi: Malikî ve Şafiîlere göre namazları cemedebilmek için, yolculuğun meşru olma şartı vardır. Gayr-ı meşru bir yolculukta cem caiz değildir. Hanbelî'ler böyle bir şartı koşmamışlardır.²²⁸

d. Yolculuk vasıtası: Yalnız Malikilere göre yolculuğun karadan olması şartı vardır. Hanbelî ve Şafiilerde böyle bir şart yoktur. Hanbelî, Şafiilerin görüşü, günümüz şartlarına daha uygundur.²²⁹

²²⁶Ünal, "Cem", 7, 277.

²²⁷Mehmet Hayri Kırbasoğlu, *Namazların Birleştirilmesi*, Otto yay., Ankara 2010, 129.

²²⁸Kırbasoğlu, 130.

²²⁹Kırbasoğlu, 130.

3.1.1.2. Mukim İken Namazı Cem Etmekle İlgili Hükümler

- a. Karanlık ve çamur sebebiyle cem: Malikilere göre sadece balçık sebebiyle cem ihtilaflıdır. Şafiilerde balçık sebebiyle cem caiz değildir.²³⁰
- b. Hastalık sebebiyle cem: Şafiilere göre mübah kılan sebeplerden değildir. Ancak hastalık halinde iki namazın cem şeklinde kılınmasının caiz olduğuna dair görüş tercih edilmiştir.²³¹
- c. Yağmur, kar ve dolu sebebiyle cem: Hanbelî ve Malikilere göre ikamet halinde yağmur sebebiyle akşam ve yatsının cemedilmesi caizdir.²³² Şafiilere göre öğle ile ikindiye cemetmek de caizdir.²³³
- d. Şiddetli soğuk ve rüzgar sebebiyle cem: Şafii ve Malikilere göre şiddetli fırtına ile birlikte bulunan karanlık sebebiyle cem caiz değildir. Hanbelî mezhebinde caizdir ve değildir şeklinde iki görüş vardır.²³⁴

3.1.1.3. Mukim ve Yolculukta Cem' Konusundaki Müsterek Hükümler

- a. Yağmur, karanlık, balçık, kar, dolu gibi umumi mazeretler sebebiyle cem, sadece namazı cemaatle kılmak isteyenler içindir. Evinde kılanlar (cemaatle bile kılsa) bu özürden dolayı namazları cemedemez.²³⁵
- b. Muvalat: İki namazın birbiri ardından, fasıla verilmeksizin kılınmasıdır. Bu Hanbelî, Mâliki ve Şâfiî mezheplerinde cemin şartlarından biridir. Böyle bir şartın ileri sürülmesinin sebebi cemden anlaşılan mananın, iki namazın birbiri ardından veya birbirine yakın kılınması anlamına gelmesidir.²³⁶
- c. Niyet: Şafiilere göre cemedebilmek için birinci namazı bitirip, selam vermeden önce ceme niyet etmelidir.²³⁷

3.1.1.4. Cem-i Takdim'in Şartları

- a. Önce birinci namaz kılınmalıdır. Çünkü vakit onundur. İkinci namaz birinci namaza tabidir. Birincisi fasid olsa, ikinci kılınmış olmaz, nafîle olur.

²³⁰Kırbaşoğlu, 133.

²³¹Keskin, 201.

²³²Nevevî, II, 116.

²³³Kırbaşoğlu, 131.

²³⁴Kırbaşoğlu, 131.

²³⁵Kırbaşoğlu, 135.

²³⁶Kırbaşoğlu, 135.

²³⁷Kırbaşoğlu, 136.

- b. Cem'e niyet etmek.
- c. İki namaz arasını uzun bir müddet ayırmamak.
- d. İkinci namazı kılıncaya kadar yolculuğun devam etmesi.²³⁸

Teyemmüm yapmış olan kişi; doğru görüşe göre namazı cem-i takdim şeklinde kılabilir.²³⁹

3.1.1.5. Cem-i Te'hirin Şartları

- a. Tehir edecek birinci namazın vakti çıkmadan niyetini getirerek o namazı tehir etmek.
- b. İkinci namazın tamamlanabilmesine kadar seferîliğin devam ediyor olması şarttır.²⁴⁰

Tertip şartı Cem-i te'hirde aranmaz. Çünkü her iki namazın da vakti aynıdır. Bu sebepten ötürü istediği namazdan başlaması caizdir.²⁴¹

Cem'i takdim veya cem'i tehirde hangisi mazeretli kişi için isabetli ise ona göre amel etmesinde bir sakınca yoktur. Her iki duruma göre de müsait ise cem-i tehir yapılması tavsiye edilmiştir.

3.1.1.6. Cem Durumunda Sünnetlerin Kılınması

Kişi öğle ile ikinci namazını cem ederek kılacaksa öğle namazının ilk sünnetini önce de kılabilir, tehir de edebilir. Bu durumda cem-i takdim veya cem-i tehir yapması halinde hüküm değişmez. Kişi Eğer cem-i tehir yapmışsa sünnetleri iki namazın arasına da alabilir. Cem-i tehir durumunda öğle ya da ikinci namazından hangisini önce kılmak isterse kılabilir. Kişi akşam ile yatsı namazını cem ederek kılacaksa, bu namazların sünnetini sona bırakır. Eğer cem-i tehir yaparak akşamı önce kılmışsa akşam namazının sünnetini araya alabilir. Yine cem-i tehir yaparak yatsı namazını önce kılmışsa yatsı namazının da sünnetini araya alması caizdir. Bunun dışındaki şekillere cevaz verilmemiştir.²⁴²

²³⁸Kırbaşoğlu, 136.

²³⁹Şirbini, 552.

²⁴⁰Zuhayli, II, 446.

²⁴¹Zuhayli, II, 447.

²⁴²Zuhayli, II, 447.

3.1.1.7. Cuma İle İkinci Namazının Cem Durumu

İkinci namazı Cuma namazıyla birlikte kılınabilir. İkinci namazı normal diğer zamanlarda cem-i takdim edilebildiği gibi, Cuma namazıyla da cem-i takdim edilmek şartıyla cem edilebilir. Fakat bu kılınmanın cem-i tehir ile değil cem-i takdim ile olması gerekir. Çünkü Cuma namazının sadece kendi vaktinde kılınması lazım, ikinci vaktine ertelemek caiz değildir. Bu sebeple Cuma ile ikinci namazı cem-i tehir ile değil, cem-i takdim ile kılınabilir.

Sonuç itibariyle cem konusuyla ilgili olarak Osman Şahin hoca, öncelikle namazların vaktinde kılınması gerektiği, sefer sebebiyle hakikî cem'in caiz olmayacağı kanaatine ulaştıktan sonra, yağmur ve hastalık gibi sebeplerle hakikî cem' yapılamayacağını evleviyetle ortaya çıktığını dile getirmektedir. Yağmur sebebiyle Hz. Peygamber'in yaptığı cem'lerin, sadece camidekilere uygulanmış cem'i sûrî olduğunu ve yatağında hasta yatan ve zorluktan kurtulmak amacıyla bir abdestle iki namazı birleştirerek kılmak isteyen kimse için de cem'-i sûrînin bu ihtiyacı karşılayacak bir çözüm olduğunu, başka bir uygulamaya yönelmeyi gerektirecek ağır zaruret görülmediğini beyan etmektedir. Kanaatinin bu yönde olmasıyla beraber, duruma fetvâ usûlü açısından bakıldığında, müçtehid imamlara ait görüşlerin de mükellefler tarafından amel etmeye açık olduğunu belirtmenin uygun olacağını dile getirmektedir.²⁴³

Netice itibariyle gerek Kur'ân-ı Kerime ve gerekse Hz.Peygamber (s.a)'in uygulamalarına baktığımızda asıl olan namazları vaktinde kılmaktır. Geçici ve zaruri olan bir durumla karşılaşıldığı zaman cem-i suri'yi tatbik etmenin mümkün olabileceği; bu cem için de zaman ve zemin elverişli değilse ve keyfiyetten uzak bir durum söz konusu ise cem-i takdim ve cem-i te'hir'i caiz gören ulemanın icthatlarına istinaden cem edilebileceği mümkündür. Yine keyfi olmayan iş yoğunluğu, hastalık, kolluk görevlerindeki nöbet ve devlet görevlerinde de zarurete binaen cem edilebileceği söylenilebilir. Hanefiler de, saydığımız mazeretlere binaen tahfifen cem edebilecekleri mümkündür.

²⁴³ Osman Şahin, "İslam Hukukunda Seferîlik ve Hükümleri" Ahkam Hadislerinin Çoklu Yöntemle Anlaşılması ve Yorumlanması: Namazların Cem'i Örneği, On Dokuz Mayıs Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı:43, 2017, 69.

3.2. SEFERİLİKLE İLGİLİ MUHTELİF KONULAR

3.2.1. Mukim İle Seferinin Birbirine tabi olma Durumu

Fukâha, seferi olan birisinin, mukim olan birisine uymasının caiz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.

Hanefiler, seferi birisinin sadece vakit içinde mukim imama uyabileceğini dile getirmişlerdir. Seferi kişi, mukim İmama uyduğu vakit; İftitah tekbiri alabilecek kadar vaktin kalmış olma şartını göz önünde bulundurmalı. Ve namazını tam kılmalıdır. Ancak vaktin çıkmasıyla seferinin mukim kişiye tabii olması caiz değildir. Seferi iki rekâti kıldıktan sonra selam verince, mukim kıraat yapmadan kalkar ve namazını tamamlar. Sehven bir durum söz konusu olsa da sehiv secdesini yapmaz.²⁴⁴

İmam olan misafirin, namazdan önce veya namazdan sonra cemaate dönerek: “Siz namazınızı tamamlayın, ben misafirim.” demesi müstehaptır.²⁴⁵ Misafir mukim imama vakit içinde uyduğu zaman, farz namazı iki rekâttan dört rekâta dönmüş olur. Fakat vaktin dışında, yani kendisi misafir iken kazaya kalmış dört rekâtlı bir namazında mukime uyması sahih olmaz. Çünkü böyle kazaya kalmış namazı, evvelce iki rekât olarak kararlaştırılmıştır.²⁴⁶

Şafii, Maliki ve Hanbelîlere göre, seferinin mukime tabi olmaması gerekir. Tabi olursa namazı tam olarak kılması gerekir. Vakıt içinde de olsa vakit dışında da olsa kişinin namazı tam kılması gerekir. Vakıt çıktıktan sonra seferinin mukime tabi olması caiz değildir. Ama mukim seferiye uyabilir.²⁴⁷

Şafii mezhebine göre, seferi olan bir kişi namazını kasretmeye niyet etse, sonra tam mı kılsam yoksa kısaltarak mı diye tereddüte düşse veya namazı nasıl kılacağı hususunda niyet edip etmediği konusunda şüphede kalsa veya imamın fazla kıldığı rekât sayısından ötürü imam mukim mi yoksa seferi mi? diye şüpheye düşse, bütün bu durumlarda, namazını tam kılması gerekmektedir.²⁴⁸

Şafii mezhebinin ibadetlerdeki niyeti önemseyişinin bir diğer üslubu dikkatlere sunulmaktadır. Çünkü niyet tam belli olmadığı zaman, kişinin Cenabı Allah'ın

²⁴⁴Zuhayli, 429, Bilmen, 180.

²⁴⁵Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir Merginânî, *el-Hidaye*, (çev. Ahmed Meylânî) Kahraman nşr., I, İstanbul 1986, 183.

²⁴⁶Zuhayli,429.

²⁴⁷Cezirî, II, 672-673.

²⁴⁸Nevevi, 82.

huzurundaki amaç ve gayesi de tam olarak ibadeti eda etmekte olan kişi tarafından idrak edilemeyebilir.

Yine Şafii mezhebine göre, yolcu namazın tamamını veya bir kısmını mukim bir imama tabi olarak kılsa, son teşehhütte bile tabi olsa namazını tam kılması gerekir.²⁴⁹

3.2.2. Seferilikte Oruç Tutma Mükellefiyeti

Seferilikte olan kişi, Ramazan ayında orucunu tutmayıp te'hir eder ve tutamadığı günler sayısınca sonradan kaza edebilir. Bunun delili şu âyet-i kerimedir: ‘ ‘ *Sayıli günlerde olmak üzere oruç size farz kılındı. Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder... Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır.* ’²⁵⁰

Hanefi, Şafii ve Malikilere göre, zarar vermiyorsa yolcunun oruç tutması daha faziletlidir. Vücut için tehlikeli ise oruç tutmak haramdır. Hanbelilere göre ise, meşakkat bulunmasa bile, yolcunun oruç tutması mekruh, kazaya bırakması sünnettir. Şafiilere göre, şoför, kaptan, pilot gibi meslekleri gereği devamlı olarak yolculuk yapanlar, zaruret bulunmadığı müddetçe oruçlarını tutmaları gerekir. Zira bunlar sonradan kaza etmeye de zaman bulamayabilir.²⁵¹

Oruç tutmamayı mübah kılan yolculuğun fecirden önce başlamış olması gerekir. Fecrin doğuşundan sonra yolculuğa başlayan kişinin, niyetli bulunduğu o günün orucunu bozması caiz değildir. Hanefi ve Şafiilere göre, yolcunun akşamdan niyetli olduğu orucunu gündüzün ortaya çıkan her hangi bir sebepten dolayı bozması caizdir. Maliki ve Hanbelilere göre ise, böyle bir durumda oruç bozulamaz, orucunu bozan kişi günah işlemiş olur. Böyle bir kişiye, Şafii Hanefi ve Hanbelî mezhebine göre sadece kaza, Maliki mezhebine göre ise hem kaza hem de kefaret gerekir.²⁵²

3.2.3. Seferilikte Mestler Üzerine Mesh Süresi

Hanefi, Şafii ve Hanbelilere göre, mukim olan birisi mestler üzerine bir gün bir gece, toplam yirmi dört saat, yolcu ise üç gün üç gece yani yetmiş iki saat mestler üzerine mesh yapabilir. Maliki mezhebine göreyse mest üzerine meshin sınırlandırılmış

²⁴⁹Keskin, 195.

²⁵⁰Bakara, 2/184.

²⁵¹Atar,28.

²⁵²Atar, 28.

bir süresi yoktur. Yine Malikilere göre kişi cünüp olmadığı veya meshi ayağından çıkarmadığı sürece mest üzerine mesh yapılabilir.

Mukim iken seferi olan birisi yolculuğa çıkarsa mesh konusunda seferi olan gibi olur, seferilikteki gibi süreyi yetmiş iki saate tamamlar. Seferi olan bir kimse de yirmi dört saatlik süreyi yani bir gün bir gecelik süreyi doldurmuş ve mukim olmuşsa kendisi için süre bitmiş olur.²⁵³

Yukarıda da ifade edildiği gibi mukimlikten seferiliğe veya seferilikten mukimliğe geçme durumlarında, en son durum dikkate alınarak amel edilir. Yoksa sefere çıkış niyeti veya başka durumlar dikkate alınmaz.

3.2.4. Seferîlikte Nafile Namazların Kılınış Durumu

Fakihler, seferde mutlak nafile namazların müstehap olduğunda ittifak etmişlerdir. Ancak, vakit namazlarına bağlı olan nafile namazların müstehap olduğu konusunda farklı düşünmüşlerdir. İbn Ömer ve diğerleri bunları terk etmişlerdir. Şafii ve talebeleri ile cumhur sünnet namazları müstehap kabul etmişlerdir. Nafile namaz hususunda Hanefiler şöyle demişlerdir: seferde olan birisi kendisini güvende hissediyor ve orada konaklama amaçlı yerleşmişse ve emniyetli bir mekânda ise farz namaz vakitlerine bağlı olan sünnetleri de kılabilir. Fakat kendi güvende hissetmeyip kaçma veya korku durumundaysa ya da işi çok acil ise ve yoluna devam etmek zorundaysa sadece farz namazını kılar, sünnetleri kılmaz.²⁵⁴ Eğer vakit sünnetleri kılablecek şekilde uygunsa sünnetler kılınır fakat sünnetlerde kısaltma yapılmamalı.²⁵⁵ Hanbelîler de Hanefilerin görüşündedirler. İmam Şafii, yolcunun ister kısaltarak ister kısaltmayarak, ister gece ister gündüz, istediği zaman nafile namazını kılableceğini dile getirmiştir.²⁵⁶

Yolculukta kasr sadece farz olan namazlar için söz konusudur. Nafile veya sünnet olan namazlar kısaltılarak kılınmaz.

²⁵³Davut Yaylalı, ‘‘Seferilik Hükümleri’’, *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997, 254.

²⁵⁴Zuhayli, II, 440.

²⁵⁵Şentürk-Yazıcı, 191.

²⁵⁶İmam Şâfiî, el-Umm, (Çev. Musa Özdemir, Vahdettin İnce), Buruc yay., İstanbul 2013, II, 475.

Yolcu için sünnetleri terk etmekte bir beis yoktur. Hz.Ömer (r.a.): “Seferde Hz. Peygamber(s.a.s)’le beraber ben, Ebubekir, Osman farz namazlardan başkasını kılmazdık.” demiştir.²⁵⁷

Şafiilere göre yolculukta kısaltılacak namazın dört rekatlı farz namazı olması şarttır. Buna göre “adak namazı” yolculukta kısaltılmaz. Örneğin kişi dört rekâtlik namaz kılmayı adadığında bunu yolculukta iki rekât olarak kılamaz.²⁵⁸

Yahya’dan nakledildiğine göre: İmam Mâlik’e seferde iken sünnetlerin kılınıp kılınmayacağı soruldu. “kişi kılsa da olur kılmasa da. Sünnet olan namazın gündüz ya da gece namazı olması da fark etmiyor. Duyduğum kadarıyla bazı âlimler, seferi olduklarında, sünnet olan namazları da kılıyormuş.”²⁵⁹

Sonuç itibariyle, seferilikte namazların kısaltılmasının farz olan namazlara mahsus olduğunu, yolcunun, imkân dâhilinde gerek nafîle ve gerek revâtîp sünnetleri kılabilceği, durumu uygun değilse bu namazları terk etmesinde bir sakıncanın olmayacağı söylenebilir.

3.2.5. Seferde Kaçırılan Namazların Kazası

Hanefî mezhebi ile Maliki mezhebine göre, seferi iken bir farz namazı kaçırın kişi, mukim olduğu zaman seferde kılması gerektiği gibi iki rekât olarak kaza eder. Mukim iken kaçırdığı dört rekâtli farz bir namazı, seferde o namazı tam kılmalıdır. Bunun sebebiyse borç olarak gerçekleşen bir namazın durumu sonra değişmez. Kazaya kalmış namaz, eda edilmesi gereken vakitte nasıl eda edilmesi gerekmişse, kaza edeceği zamanda eda ediyormuş gibi kaza olarak kılınmalı.²⁶⁰

Burada asıl olan namazın vaktinde belirtildiği şekilde hüküm giydiği gibi kılınmasıdır. Çünkü kaza olacak olan namazlar, eda namazına göre kılınır.

Şafîî ve Hanbelî mezhebi ise bu konuda Hanefî ve Maliki mezhebinin konuya olan yaklaşımlarının dışında bir yaklaşımla durumu ele almışlardır:

Şafii ve Hanbelî mezhebine göre mukim iken kazaya kalmış dört rekatlı bir namazı, kişi ister mukim ister seferi olsun o namazı dört rekât olarak kılmalıdır. Çünkü

²⁵⁷İbrahim Halebî, *Mültekal-Ebhur*, (şrh. Mehmed Mevkûfatî, sdş.:Ahmed Davudoğlu) Sağlam yay., İstanbul 1991, 282.

²⁵⁸Hatîb eş-Şîrbînî, *Muğni'l Muhtâc*, (Trc.:Soner Duman), Mirac yay., İstanbul 2009, 497.

²⁵⁹Malik b. Enes, *Muvatta*, (Çev.: komisyon), Ensar nşr., İstanbul 2014, 122.

²⁶⁰Zuhayli, II, 439.

namazları kasr etmek seferin tanıdığı ruhsatlardan biridir. Seferin sona ermesi ile ruhsat süresi de sona erer. Ve bu namaz da kişinin yükümlülüğünde dört rekât olarak sabit olmuştur.²⁶¹

Yine Şafii ve Hanbelîlere göre Seferde vaktinde kılınamayıp kazaya kalmış bir namaz, eğer seferde kaza edilecekse iki rekât olarak kılınır. Eğer seferde de kılmayıp seferilikten sonra kılsa tam kılar. Çünkü bu namazın farz olduğu vakit seferiliğin bulunmasıdır ki o da kısaltmanın sebebini teşkil etmektedir.²⁶²

‘‘İmamı Nevevî ‘‘eda namazı’’ kaydı ile dışarıda bıraktığı şeyi ‘‘hazarda kazaya kalan namaz değil’’ şeklinde açıklamıştır. Yani hazarda kazaya kalmış olan bir namaz yolculukta kılınacağına kısaltılamaz. Çünkü bu namaz kişinin zimmetinde tam olarak sabit olmuştur.’’²⁶³

Görüldüğü gibi Hanefiler ile Malikiler namazın farz olduğu vaktin seferilik veya hadarîlik durumuna bakarak, kaza edilmesi gerektiği hükmünü vermişlerdir. Kazaların eda namazına göre olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Şafiiler ile Hanbelîler ise kazaya kalmış bir namazın ruhsatına bakarak hüküm vermişlerdir. Eğer kişi mukim iken kazaya kalmışsa, seferilik ruhsatı olmadığından namazını tam kılmalı. Fakat seferde kazaya kalan bir namaz ise, seferde kasır edebilir ama seferilikten sonra kaza edecekse tam kılması lazım, çünkü kısaltma ruhsatı olan seferilik artık son bulmuştur.

3.2.6. Seferde Vasıtada Namaz Kılma Durumu

Seferilikte, sabah namazının sünneti dışında, diğer sünnet ve nafil namazların binek üzerinde kılınmasında bir mahsur yoktur.²⁶⁴ Âmir İbnu Râbia'nın verdiği habere göre: ‘‘Ben Rasûlullah (s.a.s)'i binek devesi üzerinde, bineği hangi yöne yönelirse o yöne doğru nafil namaz kılarken gördüm. Ve Rasûlullah(s.a.s) farz olan namazlarda bunu yapmazdı.’’²⁶⁵

Fıkıh bilginleri, bir mazerete istinaden farz namazların binek üzerinde ima ile kılınabileceğini dile getirmişlerdir. Bu mazeretler, düşman korkusu, arkadaşlarından ayrılma, yerin çamurlu olması, kendisine bir zarar gelir korkusu gibi mazeretler sayılabilir. Hareket halindeki nakil araçları da yürümekte olan bir hayvan hükmündedir.

²⁶¹Zuhayli, II, 439.

²⁶²Zuhayli II, 439-440.

²⁶³Şirbîni, 499.

²⁶⁴Atar, 27.

²⁶⁵Buhâri, Taksiru's-Salat 18/17, 323.

Bu sebeple yukarıda sayılan mazeret hallerinden biri bulunmadıkça binek üzerinde farz veya vacip namazlar kılınmaz. Durmakta olan bir araç ise yeryüzündeki bir karyola gibidir. Yer hükmünde olarak üzerinde namaz kılınabilir.²⁶⁶

Deniz ortasında veya kenarında duran bir gemi yer hükmünde olduğu için üzerinde namaz kılınabilir. Eğer gemi hareket halinde ise, bir zaruret olmadığı takdirde namazlar ayakta ve kıbleye yönelerek kılınabilir. Ayakta kılmanın mümkün olmadığına şahit olan kişi oturarak ve ima ile kılabilir. Uçak otobüs vb. günümüz ulaşım vasıtaları için de aynı seferi hükümleri tatbik edilir. Buna göre, bu araçların içinde de zarurete binaen farz namazlar oturarak veya ima ile kılınabilir.²⁶⁷

Gemi, tren ve uçak gibi vasıtalarda bulunan kişi vaktin girmesine rağmen bindiği vasıta henüz hareket etmemişse kıbleye doğru yönelerek namazını kılar. Eğer araç hareket etmiş ise kıbleye doğru ayakta durarak namazını kılar. Kıbleden başka bir yöne dönerek namazını kılması caiz değildir. Namazda iken bindiği araç dönecekse, kişi de vasıtayla beraber döner. Ayakta ve kıbleye doğru kılması mümkün değilse, kıbleye doğru oturarak namazını eda edecektir.²⁶⁸

Otobüs namaz vakitlerinde mola veriyorsa, mola verdiği yerde kılınır. Mola vermiyor ve namaz vakti de geçecekse otobüste kılınır. Trende de aynı şekilde hareket edilir. Tren ve otobüs kıble yönünden dönse bile namaz kılınır. Uçakta yolculuk yapılırken vakit geçmeyecekse uçakta kılınmasına gerek yok. Vakit geçecekse uçakta da kılınır.²⁶⁹

Bir kimse bir gemide ayakta namaz kılabilirdiği halde oturarak farz namaz kılsa; Ebu Hanîfeye göre kıldığı namazı geçerlidir. İmâmeyn'e göre ise kişi gemide ancak ayakta durarak namaz kılabilir, özürsüz olarak oturarak namaz kılsa namazı geçerli olmaz.²⁷⁰

Bineğin, otobüsün ve uçağın yönü Kıbleye doğru ise Kıbleye dönmüş olur, yönü kıbleye doğru olmasa bile oturduğu yerde kılınır. Oturarak namaz kılarken rükû ve secdeler eğilerek yapılır. Secde için rükûdan biraz daha fazla eğilmek gerekir. Ayrıca önüne bir şey koyup onun üzerine secde edilmez.²⁷¹

²⁶⁶Yaylalı, 255.

²⁶⁷Atar, 27.

²⁶⁸Güneç, I, 150.

²⁶⁹Şentürk-Yazıcı, 119.

²⁷⁰İmam Tahâvî, *Tahâvî Muhtasarı*, (trc.: Soner Duman), Beka yay., İstanbul 1 2013, 94.

²⁷¹Tahavî, 119.

Burada dikkat edilecek olursa, genellikle vaktin çıkma endişesinden dolayı, vasıtada namazın kılınabileceğine hüküm verilmiştir. Yani namazın vaktinde kılınabilmesi için bu cevaz verilmiştir. Ancak burada ‘vakit’ şartı göz önünde bulundurulurken; namazın gerek şartlarından olan istikbâl-i kible ve gerekse farzlarından birkaç tanesi olan; kıyam, rükû, secde terk edilmiş oluyor. Bu sebeple Şafii Mezhebinin Arafat ve Müzdelife dışında da seferilik durumlarında, cem-i takdim ve cem-i tehir yapma ruhsatı ile amel edilmesi daha isabetli olsa gerek. Çünkü cem-i takdim ve cem-i tehir edildiği zaman, sadece ‘vakit’ şartı terkedilmiş oluyor. Ama diğer bütün şartlar ve farzlar yerine getirilmiş oluyor. Bu sebepten dolayı Hanefilerin Arafat ve Müzdelife dışında caiz görmedikleri cem-i takdim ve cem-i tehir ruhsatını, normal seferilikte ihtiyaç dâhilinde kullanılması daha isabetlidir denilebilir.

3.2.7. Seferinin Cuma ve Bayram Namazı İle Kurban Kesme Mükellefiyeti

Yolcu, Cuma ve bayram namazlarını kılmak ve kurban kesmekle mükellef değildir. Bunları dilerse yapar, dilerse yapmaz. Kendisine farz olmadığı halde Cuma’yı kılan kimsenin namazı, o günkü öğle namazı yerine geçer. Kendisine Cuma namazı farz olan kimsenin, zeval vaktinden sonra herhangi bir mazereti olmaksızın, Cuma namazını kılmadan yola çıkması mekruhtur. Cuma namazı farz olan kimselere bayram namazı; Hanefilere göre vacip, Hanbelilere göre farz, Şafii ve Malikilere göre ise sünnet-i müekkeddir. Yolcu bayram namazını kılıp kılmamakta serbesttir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s), Mina’da bayram namazını kılmamıştı. Hanefilere göre, yolcu için kurban kesmek vacip değildir. Dilerse kesebilir. Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre yolcunun kurban kesmesi sünnettir.²⁷²

3.2.8. Seferiliğin Sona Erme Durumu

Seferi olan bir kimse memleketine döndüğünce seferilikten çıkar. Memleketinde uzun veya kısa süre kalacağına niyet etmesine gerek yoktur. Ancak kendi memleketinden başka bir yere giderse ve orada kalacağına niyet etmezse seferilikten çıkmaz. Hanefi mezhebine göre on beş günden daha fazla kalacağına niyet ederse o zaman seferilikten çıkar, namazlarını tam kılar. Ancak on beş günden daha az kalmaya niyet ederse veya farklı iki yerde on beş gün ikamete niyet edip, bu iki yerden yalnız

²⁷²Atar, 27-28.

birisinde on beş gün durmazsa, misafirlik devam eder, seferilik hükmü son bulmaz, namazlarını kasr eder.²⁷³

Hanefi mezhebine göre, yolculuğu keserek ikamete niyet etmekle seferilikten çıkılmış olmaz ve namazlarını kısaltma hükmünü de ortadan kaldırmaz. Ancak bilfiil yolculuk bitip, ikamet edilirse, namaz o zaman kasr edilmez, tam olarak kılınır.²⁷⁴



²⁷³Bilmen, 178.

²⁷⁴Cezîrî, II, 664.

SONUÇ

İslam dini, insanın yapısına, fitratına uygun olan bir dindir. Teklîfi, fitrata uygun olarak yapmıştır. Emir ve yasaklar da bu uygunluk ekseninde şekillenmiştir. İnsanı yaratmakla, insanın bütün yönlerini gören, hangi şeylerin insana kolay, hangi şeylerin de zor olacağını en iyi bilen hiç şüphesiz ki Yüce Allah'tır.

Allah'ı Teâlâ, insana gücü nispetinde birtakım sorumluluklar, ibadetler yüklemiştir. Kişinin taşıyamayacağı yükü, sorumluluğu insana yüklememiştir. Kişi, gücü nispetinde hükümlere muhatap kılınmıştır. Bazı ibadetlerin icra edilmesinde meşakkatler, zolar, sıkıntılar olabilir; ancak insanın vücuduna veya herhangi bir uzvuna eziyet edilerek emredilen, yapılması istenilen bir ibadet şekli ve mantığı yoktur. Çünkü İslam dini müjdeleyen ve kolaylaştıran bir dindir. Yaratılmış olan her şey belli bir gaye ekseninde şekillendirilmiştir. Ve bu yaratılanlar içerisinde de hemen her şey insanoğlunun hizmetine sunulmuştur. Bunun için insana bir şey emrediliyorsa veya insan bir şeyden men ediliyorsa, kişi menfaatinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

İslam dininin hükümleri genel olduğu için, özel durumlara istinaden, umumu ilgilendiren hükümler verilmez. Yolculuk halinde de genel itibariyle meşakkat, zorluk ve sıkıntılar kaçınılmazdır. Bu yolculuk hali, savaşlarda, göçlerde olabileceği gibi; normal seyahatlerde ve gezme amaçlı yolculuklarda da söz konusu olabilen bir durumdur.

Seferilikte kasr hususu bütün mezhepler arasında kabul edilen bir hükümdür. Ancak kasr, genel mi yoksa özel mi; seferiliğin mesafesi uzun mu, kısa mı olmalı gibi konular gerek mezhepler arasında, gerekse fakihler arasında ihtilafli konulardır. Bu ihtilafın olmasında öncelikle Kur'ân-ı Kerim'de hükmün açık bir şekilde belli olmayışı, Sünnette de, Hz. Peygamber (s.a.s) Efendimizden rivayet edilen uygulamaların farklı oluşu ve Hz. Peygamber (s.a.s)'in farklı mesafedeki değişik yerlere yolculuk yapması yer almaktadır.

Seferilik konusunda öncelikle seferilik illetinin ne olduğuna dikkat etmek lazımdır. Seferiliğin illeti, genel olması hasebiyle yolculuktur. Seferilikte meşakkat, zorluk, sıkıntı ve eza veren şeyler, seferiliğin hikmetini teşkil etmektedir. Hükümler hikmet üzerine değil, illet üzerine bina edilir. Çünkü hikmet kişiden kişiye, durumdan duruma farklılık arz edebilir. Uçak ile İstanbul'a giden birisi meşakkatle karşı karşıya kalmaz iken; otobüsle veya trenle ya da ilkel bir vasıta ile giden birisi için meşakkat

kaçınılmazdır. Ama illet durumdan duruma, kişiden kişiye farklılık arz etmez. Umum için geçerli olan bir durumdur.

Teknoloji ve ulaşım araçlarının geliştiği, uçak ve otobüs gibi hızlı seyreden araçların kullanıldığı günümüzde de, seferîlikte kasr, asr-ı saadette olduğu gibi bugün de vardır. Çünkü ‘yolculuk’ olan illet mevcuttur. İslâm’ın koyduğu hükümlerin evrensel olması münasebetiyle; konulan her hüküm, her zaman ve zeminde bir muhataba hitap etmiştir.

Kasr için müctehidler tarafından ortaya konulan mesafe ve zaman kriterinin günümüz ulaşım şartlarında da tekrar bir gözden geçirilmesi tedbir amaçlı isabetli olacaktır. At ve deve ile veya yürüyerek kat edilecek mesafeyi günümüz ulaşım şartlarına uyarlamak hayli zor görünse de yolcunun seferî olabilme mantık ve amacını iyi anlamak lazım. Hükümlerin konulmasına sebep olan özellik ile buna uygun düşen durum bağlamında ele alındığı takdirde, kasr’ın gerek şer’î ve gerek örfî açıdan mümkün olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal gelişmeler karşısında teknolojik ilerlemenin sefer hükmünü daha canlı tuttuğunu söylemek mümkündür. Çünkü gün geçtikçe sosyal gelişmelerin odağında olan insanoğlunun, ibadetlerdeki tahfife daha çok ihtiyaç hissettiği görülmektedir. Ki ihtiyaç hissedilmiyor gibi görünse bile hükmün kalktığını söylemek doğru değildir; çünkü umumu ilgilendiren bir genel bir durumdur.

Cem için müctehitlerin yaklaşımlarından tedbir amaçlı ihtiyatlı olanı tercih etmek doğru olanıdır. Asl olan tüm namazları beş vakitte, her namazı kendi vaktinde kılmaktır. Ancak bazen ârizî durumların oluşması neticesinde, vaktin dışında da namazı kılmak kaçınılmaz olabiliyor. Böyle bir durumda öncelikle cem-i sûri ile namazları kılmak daha doğrudur. Ama şartlar bu cem-i sûri için müsait değilse o zaman cem-i takdim veya cem-i te’hir ile de kılmak mümkündür. Her ne kadar Hanefî fukahası Arafat ve Müzdelife dışında cem’i uygun görmese de, diğer mezhep ve müctehitlerce cem-i takdim ve cem-i te’hir uygun görülmüştür. Buna istinaden Hanefî mezhebinde olan birisi de taklit ve tahfifen cem ile namazlarını kılabilir.

Vasıtada kılınan namazda kıyam, rüku, secde ve Kibleye yönelme şart ve rükünlerini terk etme yerine; cem-i takdim veya te’hir ile sadece vakit dışında tek bir şart olan ‘vakit’ şartını terk ederek namazı cem ederek kılması daha isabetli olacaktır. Yine hastalık, iş yoğunluğu, önemli devlet görevleri, yolculuk, yağmur ve sel

münasebetiyle namazı kaçırmaktansa, tahfif amaçlı namazı cem etmenin mümkün olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Sonuç olarak, sahabe ve tâbiin ile Şafiî, Maliki ve Hanbelî mezhepleriyle beraber Hanefiler de, öğle ile ikindiye, akşam ile yatsıyı gerek yolculuk ve gerekse ikamette olsun, cem ile ilgili şartlar da gerçekleşince namazların cem edilerek kılınabileceğinin mümkün olduğu görülmektedir.

Kasr ve Cem' konusunda ihtiyatlı olmakla birlikte, konunun fakihler tarafından farklı farklı ele alınması, günümüz şartlarına uyarlanarak hüküm verilmede, bir yönüyle kolaylık sağlamaktadır.



KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani, *Müsnedü Ahmed bin Hanbel*, hadis no: 875, (Trc. Rifat Oral), Ensar yay., Konya 2003.
- Akyüz, Vecdi, ‘‘Seferilik Açısından Vatan Kavramı, Seyahat Hürriyeti’’, *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997.
- _____, Vecdi, *İbadetler İlmihali*, İz Yayıncılık, IV, İstanbul, 1995.
- Altuntaş, Halil, Muzaffer Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, DİB yay., Ankara 2006.
- Aşıkkutlu, Emin, ‘‘Sünnet’de Seferilik’’, *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997.
- Atar, Fahrettin, ‘‘Genel Olarak Seferilik ve Hükümleri’’, *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul1997.
- _____, Fahrettin, *Fıkıh Usulü*, İFAV Yay., İstanbul, 2008.
- Baktır, Mustafa, ‘‘Seferilikte Azimet ve Ruhsat’’, *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997.
- Bektaş, Osman, *Sefer Risalesi*, Aktaran: Zeki Koçak, Erzurum Müftüsü Osman Bektaş Hocanın Sefer Risalesi-Tahkikli Nşr, Tercüme ve Değerlendirme, Atatürk Üni., İlahiyat Fak. Dergisi, sayı:43, Erzurum 2015.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Sağlam Yayınevi, İstanbul ty.
- Buhâri, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhari*, Daru’l-Marife, Beyrut 2010.
- Celâleyn, Celalüddin el-Mahalli- Celalüddin es-Suyuti, *Celaleyn Tefsiri*, Yasin Yay., I, İstanbul 2008.
- Cezîri, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslam fıkhı*, (Çev.: Mehmet Keskin), Çağrı Yay., II, İstanbul 1989.
- Cürcânî, Seyyid Şerif, *Kitabu’t-Ta’rifât*, Trc. Arif Erkan, Bahar Yay., İstanbul 1997.
- Çalış, Halit, İslam’da Kolaylaştırma İlkesi- Azimet Ruhsat İlişkisi, Yediveren kitap, Konya 2004.
- Çetiner, Bedrettin, ‘‘Kur’an’da Sefer’’, *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997.

- Darekutni, Ali b. Ömer, *Sünen-i Darekutni*, Alemü'l-kutup nşr., Beyrut 1986.
- Döndüren, Hamdi, "Seferilik Şartları Tâbîlik-Metbuluk", *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es- Sicistânî, *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi*, Salatu's-Sefer, Bab:10, Hadis No: 1229, (Trc. Necati Yeni-el-Hüseyin Kayapınar), Şamil Yay., İstanbul 1988.
- Ebu Şuca, Ahmed b. Hüseyin b. Ahmed el-Asfehani eş-Şafii, *Ğayetü'l-İhtisar*, (Şerhuİbn Kasım), (çev: Nizameddin Ersöz), Ravza Yay., İstanbul 2005.
- Ebû Zehra, Muhammed, *İslam Hukuku Metodolojisi*, (Çev.: Abdulkadir Şener), Fecr Yay., Ankara 2005.
- Erkal, Mehmet, "Seferilikle İlgili Mesafe Ölçüleri", *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997.
- Erkan, Arif, "el-Beyan", Yasin Yay., İstanbul 2006,
- Esed, Muhammed, *The Message Of The Qur'ân*, (Çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yay., İstanbul 1996.
- Gâmidi, Ali b. Said, *İhtiyaratu İbn Kudameti Fıkhiyye Fi eşheri Mesaili'l-Hilafıye*, Daru't-Taybe, , I, Riyad 1418.
- Gözübenli, Beşir, "Elmalılı'nın Seferilik Meselesine yaklaşımı", *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997.
- Günenç, Halil, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, Yasin Yay., I, İstanbul 2007.
- Halebî, İbrahim, *Mülteka'l-Ebhur*, (şrh.: Mehmed Mevkûfâtî, sđlş.:Ahmed Davudoğlu) Sağlam Yay., İstanbul 1991.
- _____, İbrahim, *Mülteka'l-Ebhur*, (Trc.:Nedim Yılmaz) İlmi Nşr.,I, İstanbul 1993.
- _____, (Hüseyin Algül, Yunus Apaydın, Ali Bardakođlu, İbrahim Kafi Dönmez, Mehmet Erkal, Faruk Harman, Ahmet Saim Kılavuz, Süleyman Uludađ, İrfan Yücel), *İlmihal*, TDV Yay., I, Ankara 2005.
- İbn-i Âbidin, *Reddü'l Muhtar Ale'd-Dürrü'l-Muhtar*, Trc. Ahmed Davudoğlu, Şamil yay.III, İstanbul 1983.

- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el Kazvini, 273/887, *Sünen-i İbni Mace*, Trc. Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yay., İstanbul 1982.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd el-Hafid, *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, (Çev.: Ahmet Meylani), Beyan Yay., I, İstanbul 1991.
- İbn Teymiyye, Takiyüddün Ahmed bin Teymiyye el-Harrânî, *Mecmûatü'l-Fetâva*, Daru'l İbn Hazm, c.24, Beyrut 1997.
- Kâsânî, imam Alaeddin Ebi Bekr b. Mes'ud el-Hanefî El Kâsânî, *Bedaiü's-Sanai' Fî Tertibi's-Şerâi'*, Darü'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut 1997.
- Keskin, Mehmet, *Büyük Şafii İlmihali*, Çağrı Yay., İstanbul 2011.
- _____, Mehmet, *Caferi İlmihali*, DİB Yay., Ankara 2012.
- Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri, *Namazların Birleştirilmesi*, Otto Yay., Ankara 2010.
- Kudûrî, Ebu'l Hüseyin Ahmed b. Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed, *Muhtasaru'l Kudur'î*, (Çev.:Soner Duman, Osman Güman), Beka Yay., İstanbul 2015.
- Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed Ensari Kurtubi, (671/1273), *el-Cami'il-Ahkami'l-Kur'an*, Daru'l Hadis Yay., Beyrut 1996.
- _____, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yay., Ankara 2015.
- Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, (Çev.: komisyon), Ensar nşr., İstanbul 2014,
- _____, *Muvatta'*, (Çev. Vecdi Akyüz, Ahmet Arpa, Ahmet M. Büyükçınar, Abdullah Yücel, Durak Pasmaz), Beyan Yay., İstanbul 1994.
- Merganînî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir, *el-Hidaye*, (çev. Ahmed Meylânî) Kahraman nşr., I, İstanbul 1986.
- Meydânî, Abdulgani el-Guneymi, *el-Lübab fî Şerhi'l Kitab*, (Çev. Okan Kadir Yılmaz) Yasin Yay., I, İstanbul ty.
- Mevdûdî, Ahmet b. Mahmud, *Muhtar*, Tekin Yay., Konya 2009.
- _____, Mustafa el-Hin, Mustafa el-Buğa, Ali eş-Şerbeci, *el- Fıkhu'l Menhecî alâ Mezheb'il-İmam eş-Şafii*,(Trc.:Ali Arslan),Huzur Yay., I, İstanbul 2018.
- Müslîm, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac,*Sahih-i Müslim*, Daru'l Marife, Beyrut 2010.
- Nesefî, Ebü'l Berekât, *Menaru'l Envar*, (ter.: komisyon) Beka Yay., İstanbul 2016.

- Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref, *Minhac*, (çev.: Mithat Acat) Kahraman Yay., İstanbul 2010.
- _____, Ebu Zekeriyya Muhyiddin b. Şerif, *el-Ezkar*, (çev.: Abdulvehhab Öztürk)Kahraman Yay., İstanbul 2010.
- _____, Ebu Zekeriyya Muhyiddin b. Şerif, *el-Minhac*, Daru'l- Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut 2009.
- Öğüt, Salim, *Dini Hükümlerin Temellendirilmesinde Hikmet, Hitit kitap yay. Ankara 2009.*
- Öz, Mustafa, "İbâziyye ve Zeydiyye'de Seferilik Hükümleri", *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997.
- Özcan, Abdullah, "Fakihlerin Seferilikle ilgili Hadislerden Hüküm Çıkarma Usulleri", *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997.
- Pala, Ali İhsan, *İslâm Hukukunda İhtiyat İlkesi*, Fecr Yay., Ankara 2009.
- Rahman, Afzalur, *Sîret Ansiklopedisi*, İnkılap Yay., I, İst., 1996.
- Râğıb el-İsfehânî, *Müfredat*, Çev. Mustafa Yıldız, Çıra Yay., İstanbul 2017.
- Sâbık, Seyyid, *Fıkhu's-Sünne*, İbn Kesir Yay., I, Kahire 2007.
- Serahsî, Şemsul-eimme Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed, *Kitâbu'l-Mebsût*,(Trc.: Komisyon), Gümüşev Yay., I, İstanbul 2008.
- Şa'bân, Zekiyüddin, *Usulü'lFıkıh*, (Çev.: İbrahim Kâfi Dönmez), TDV Yay., Ankara 2009.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris, el-Umm, (Çev. Musa Özdemir, Vahdettin İnce), Buruc Yay., II, İstanbul 2013.
- Şahin, Osman, "İslam Hukukunda Seferîlik ve Hükümleri" Ahkam Hadislerinin Çoklu Yöntemle Anlaşılması ve Yorumlanması: Namazların Cem'i Örneği, On Dokuz Mayıs Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı:43, Samsun 2017.
- _____, Şentürk, Lütfî, Seyfettin Yazıcı, *İslam İlmihali*, DİB Yay., Ankara 2005.
- Şirbînî, Hâtib, *Muğni'l Muhtâç*, (Trc.:Soner Duman), Mirac Yay., İstanbul 2009.
- Tahâvî, İmam, *Tahâvî Muhtasarı*, (trc.: Soner Duman), Beka Yay., İstanbul 2013.

- Vefâî, Ebu'l-İhlas Hasan, *Nuru'l-İzah*, (Çev.: Süleyman Çelik) Kahraman Yay., İstanbul 2008.
- Vural, Muammer, *İslam Hukukunda Azimet ve Ruhsat*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üni., Erzurum 1997.
- Yavuz, Yunus Vehbi, "Seferilik Şartları", *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997.
- Yaylalı, Davut, "Seferilik Hükümleri", *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997.
- Yazıcı, Seyfettin-Lütfi Şentürk *Güncel Dini Meseleler*, TDV yayı., Ankara 2011.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Hikmet Neşriyat, İstanbul ty.
- Yıldırım, Celal, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Uysal Kitapevi, I, Ankara 1991.
- Yiğit, İsmail, "Siyer Kaynaklarına Göre Seferilik", *Seferilik ve Hükümleri*, İSAV, Ensar nşr., İstanbul 1997.
- Zâhirî, İmam Davud ez-Zahiri, *Fıkhil İslâmî*, Daru'l-Erkam, Kuveyt 1984.
- Zeydan, Abdulkerim, *İslam Hukukuna Giriş*, (Ter.: Ali Şafak), Kayıhan Yay., İstanbul 1995.
- Zeynel Âbidin, Zeyd b. Zeyne'l-Abidin, İmam Zeyd bin Ali bin Hüseyin İbni Ali bin Ebi Talib, *Müsnedü'l-İmam Zeyd*, Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1981.
- Zuhâyli, Vehbe, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, (Ter. Heyet), Risale Yay. İstanbul 1994.

EKLER**EK 1. ŞER'Î MESÂFE ÖLÇÜLERİ**

1 Arpa: Uzunluğu kıl gibi olduğu için teferruata inilmemiştir.

1 Isba' (Parmak) ----- 1.925 cm.

1 Kabza (tutam), 4 parmağıdır.----- 4x1.925 = 7.7 cm.

1 Şer'î zira----- 46.2 cm. (1 Haşimî zira' 61.6 cm'dir.)

1 Ba' (kame)----- 4 Şer'îzira'dır.----- 4x46.2 = 184.8 cm.

1 Kasba----- 8 Şer'îzira'dır.----- 8x46.2 = 3.696 m.

1 Eşel----- 10 Kasba'dır.----- 10x3.696 = 36.96 m.

1 Ğulve----- 400 Şer'îzira'dır..... 400x46.2 = 184.8 m.

1 Mil----- 96.000 parmağıdır.----- 96.000x1.925 = 1.848 km.

1 Fersah----- 3 Mil'dir.----- 3x1.848 = 5.544 km.

1 Berid----- 4 Fersah'dır----- 4x5.544 = 22.176 km.

1 Kasr----- 16 Fersah'dır.-----16x5.544 = 88.704 km.²⁷⁵

²⁷⁵Erkal, 155.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Abdurrezzak KAYA
Doğum Yeri ve Tarihi	Ağrı/Taşlıçay-1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi(Kamu Yönetimi)
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	Arapça
Bilimsel Faliyetler	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	abdurrezzakkaya571632@hotmail.com
Tarih	07.08.2019